

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ 2011-2012

**Το Θέατρο της Επινόησης
ως μέσο δημιουργίας παράστασης με παιδιά και νέους**

Εφαρμογή στο 41^ο Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης

**Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία
της φοιτήτριας Στέφα Ευανθίας**

Επόπτριες: Άβρα Αυδή και Μελίνα Χατζηγεωργίου

Απρίλιος 2012

Θεσσαλονίκη

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στις επόπτριες μου, κ. Αυδή και κ. Χατζηγεωργίου για την αμέριστη προσοχή, στήριξη, καθοδήγηση και εποπτεία κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Θέατρο της Επινόησης είναι ένα είδος θεάτρου που προέρχεται από τον σκηνικό πειραματισμό της δεκαετίας του '60 με κύρια χαρακτηριστικά τον αυτοσχεδιασμό -σωματικό και λεκτικό-το παιχνίδι και την έρευνα ως μέσα δημιουργίας παραστάσεων. Ακόμη, συνδυάζει όλες τις τέχνες και αναδεικνύει την έννοια της συλλογικής δημιουργίας, εντάσσεται γενικότερα στις αναζητήσεις του μεταμοντερνισμού.

Η παρούσα εργασία εστιάζεται στο Θέατρο της Επινόησης με τη μαθητική κοινότητα. Συγκεκριμένα, επιχειρήθηκε μια εφαρμογή Θεάτρου της Επινόησης στο 41^ο Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης κατά το σχολικό έτος 2011-2012 όπου μια ομάδα είκοσι μαθητών, της Ε' και Στ' τάξης, μέσα από συστηματική έρευνα έξι μηνών και εργαστηριακή εργασία, οδηγήθηκε στη δημιουργία κειμένου και έπειτα σε παράσταση στο χώρο του σχολείου με τίτλο *"41..00 ευχές φτάνουν ως τον ουρανό"*, μια πρωτότυπη σύνθεση που είχε ως επίκεντρο την ιστορία του σχολείου και τη θέση του σημερινού μαθητή σε αυτό.

Η παρούσα εργασία, αφού περιγράψει στο Α' μέρος τα χαρακτηριστικά του Θεάτρου της Επινόησης και την πορεία μέσα στο χρόνο στο Β' μέρος θα παρουσιάσει την περιγραφή της μεθόδου, τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της εφαρμογής με στόχο να αναδείξει μια νέα μέθοδο δημιουργίας παραστάσεων με παιδιά και νέους με ποικίλα παιδαγωγικά και καλλιτεχνικά οφέλη, η οποία αποτελεί παράλληλα μια πολύπλευρη μαθησιακή εμπειρία. Αυτό που αναδεικνύεται μέσα από τη διαδικασία δημιουργίας παράστασης με τεχνικές Θεάτρου της Επινόησης είναι η προώθηση της βιωματικής και συνεργατικής μάθησης, η τοποθέτηση του μαθητή στο επίκεντρο της καλλιτεχνικής δημιουργίας και ο ενεργός ρόλος του σ' αυτήν σε όλα τα στάδια παραγωγής.

Σύμφωνα με την αξιολόγηση των συμμετεχόντων μαθητών η εφαρμογή υπήρξε μια ιδιαίτερα δημιουργική εμπειρία. Λαμβάνοντας υπόψη την αξιολόγηση αυτή, καθώς και τα ημερολόγια συναντήσεων στα οποία καταγράφεται συστηματικά η πορεία όλης της εργασίας, καταλήγουμε στο ότι το Θ.τ.Ε. σε συνδυασμό με το Εκπαιδευτικό Δράμα μπορούν να αποτελέσουν εκπαιδευτικά εργαλεία για τον εμπλουτισμό της θεατρικής αγωγής και για τη δημιουργία παραστάσεων με παιδιά και νέους. Οι παραστάσεις που δημιουργούνται με τον τρόπο αυτό βασίζονται στα ενδιαφέροντα των μαθητών και αποκλίνουν από τα στερεότυπα του σχολικού θεάτρου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
1^ο Κεφάλαιο: Το ιστορικό του Θεάτρου της Επινόησης	10
Κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες	11
Μέθοδοι δημιουργίας Θεάτρου της Επινόησης	13
Επιρροές από σχολές και καλλιτεχνικά κινήματα	13
2^ο Κεφάλαιο: Ομάδες Θεάτρου της Επινόησης	16
Θέατρο της Επινόησης και υποκριτική	16
Θέατρο της Επινόησης και εικαστικές τέχνες	20
Θέατρο της Επινόησης και πολιτική	21
Θέατρο της Επινόησης και Σωματικό Θέατρο	23
Θέατρο της Επινόησης και Μεταμοντέρνο Θέατρο	25
Θέατρο της Επινόησης και Θέατρο της Κοινότητας	26
3^ο Κεφάλαιο: Θέατρο της Κοινότητας και εκπαίδευση	29
Θέατρο της Κοινότητας για τη μαθητική Κοινότητα	29
Θέατρο της Κοινότητας με τη μαθητική Κοινότητα	29
Συμμετοχικό Θέατρο για την κοινότητα και με την κοινότητα	30
4^ο Κεφάλαιο: Το Θέατρο της Επινόησης και το Εκπαιδευτικό Δράμα	
ως μέθοδοι δημιουργίας παραστάσεων για παιδιά και νέους	32
Εκπαιδευτικό Δράμα	32
Από το Εκπαιδευτικό Δράμα στην παράσταση	33
Θέατρο της Κοινότητας και Εκπαιδευτικό Δράμα	34
ΜΕΡΟΣ Β΄: ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΟ 41^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	37

1° Κεφάλαιο: Στόχοι και επιλογές σε σχέση με τη μέθοδο	38
Μέθοδος	39
2° Κεφάλαιο: Σχεδιασμός και καταγραφή της εφαρμογής	41
Η ομάδα	41
Ερωτήματα προς διερεύνηση	41
Δυσκολίες	42
Χρονοδιάγραμμα εργασιών	44
Ημερολόγια συναντήσεων	45
3° Κεφάλαιο: Από το κείμενο στην παράσταση	71
Έρευνα και δημιουργία κειμένου	71
Περίληψη του έργου	72
Σκηνοθετικές και σκηνογραφικές επιλογές	73
Ο ρόλος των παιδιών	74
Το κείμενο της παράστασης	76
Αξιολόγηση από τους μαθητές	88
Γενικές παρατηρήσεις και συμπεράσματα	91
Βιβλιογραφία	93

Το Θέατρο της Επινόησης
ως μέσο δημιουργίας παράστασης με παιδιά και νέους

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Θέατρο της Επινόησης¹ αρχίζει να εμφανίζεται τη δεκαετία του 1960-70 ανακυκλώνοντας δημιουργικά τις σκηνικές πρωτοπορίες του μεσοπολέμου. Προέκυψε μέσα από τα κοινωνικά κινήματα της εποχής που αφορούσαν τη δημοκρατία, την ισότητα, το σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ελευθερία έκφρασης.

Στο πλαίσιο αυτό πολλές θεατρικές ομάδες επιδίωξαν την ανανέωση και τον εκδημοκρατισμό του θεάτρου καταλύοντας την παντοδυναμία και την αυθεντία του συγγραφέα και του σκηνοθέτη. Τα στοιχεία που συνετέλεσαν στη γένεση του Θ.τ.Ε. είναι ορισμένες κοινωνικοπολιτικές αλλαγές, η επικράτηση της ιδέας της συλλογικότητας, οι εξελίξεις στις παραστατικές τέχνες και στα τεχνολογικά μέσα, η νέα θέση του καλλιτέχνη μπροστά στο έργο τέχνης, οι γενικότερες αναζητήσεις και πειραματισμοί στην τέχνη. Ως είδος είναι ιδιαίτερα ευρύ, περιλαμβάνει το Σωματικό Θέατρο, το Συμμετοχικό Θέατρο, το Θέατρο της Κοινότητας, το Θέατρο των Εικαστικών Τεχνών και γενικότερα το Θέατρο του Μεταμοντερνισμού. Αξιοποιεί μια μεγάλη ποικιλία τεχνών και τεχνικών, το στοιχείο της έρευνας, τον πειραματισμό αλλά και τον κοινωνικό σχολιασμό.

Πρόκειται στην ουσία για μια διαδικασία θεατρικής δημιουργίας που ξεκινά από την επιθυμία μιας ομάδας ανθρώπων να δουλέψουν συλλογικά, προκειμένου να δημιουργήσουν και να πειραματιστούν με ένα θέμα, μια ιδέα, ένα ερέθισμα, ένα ερευνητικό ερώτημα που αφορά τη συγκεκριμένη "κοινότητα". Το αποτέλεσμα αυτής της πορείας είναι ένα ολότελα γνήσιο προϊόν της ομάδας, αφού παράγεται εξολοκλήρου από αυτήν και δεν βασίζεται σε προϋπάρχον κείμενο, αντιθέτως συντίθεται μέσα από τις αναζητήσεις, τις εμπειρίες και τις σχέσεις μιας ομάδας.

Ακόμη, από τη στιγμή που δεν προϋποθέτει κείμενο, προσφέρει τη δυνατότητα αξιοποίησης τρόπων μη-λεκτικής έκφρασης και συχνά διακρίνεται από τη μίξη τεχνών. Δεν παγιώνεται σε μια σταθερή φόρμα, γιατί αναζητά συνεχώς νέους αφηγηματικούς τρόπους, για να εκφράσει και να σχολιάσει τους προβληματισμούς της εποχής.

Όλα τα παραπάνω καθιστούν το Θ.τ.Ε. ιδιαίτερα ενδιαφέρον και για τον χώρο της εκπαίδευσης. Η παρούσα εργασία έχει βασικό στόχο να ερευνήσει την αξιοποίηση του Θ.τ.Ε., προκειμένου να δοθεί μια νέα πνοή στην διδασκαλία της θεατρικής αγωγής τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Το είδος του Θ.τ.Ε. στο οποίο επικεντρώνεται η εργασία είναι το Θέατρο με τη Μαθητική Κοινότητα ωστόσο θα αξιοποιηθούν στοιχεία και από άλλα είδη. Από τις

¹1. Αν και δεν μπορεί να αποδοθεί ο όρος στην ελληνική γλώσσα επακριβώς, στην παρούσα εργασία η έννοια του Devised Theatre θα αναφέρεται ως Θέατρο της Επινόησης, καθότι πρόκειται για την απόδοση που έχει επικρατήσει. Στην παρούσα εργασία πολλές φορές για πρακτικούς λόγους θα αποδίδεται με τη συντόμηση Θ.τ.Ε.

προσεγγίσεις της θεατρικής αγωγής επιλέγεται η μέθοδος του Εκπαιδευτικού Δράματος με σκοπό τη διερεύνηση θεμάτων της μαθητικής κοινότητας στο πλαίσιο της τοπικής ιστορίας. Συγκεκριμένα, επιχειρήθηκε ένα εξάμηνο πρόγραμμα Θ.τ.Ε. σε κεντρικό σχολείο της Θεσσαλονίκης, στο 41^ο Δημοτικό Σχολείο, όπου διερευνήθηκε, μέσα από ποικίλες τεχνικές Θ.τ.Ε. και Εκπαιδευτικού Δράματος, η σχέση των μαθητών με το σύγχρονο σχολείο.

Ειδικότερα, δημιουργήθηκε μια ομάδα 20 παιδιών, 10-12 ετών, Ε' και Στ' τάξης αντίστοιχα, η οποία περνώντας από μια τρίμηνη διαδικασία έρευνας και επαφής με ποικίλες θεατρικές τεχνικές οδηγήθηκε στη σύνθεση ενός έργου με τίτλο "*41.000 ευχές φτάνουν ως... τον ουρανό!*," με κύριο θεματικό πυρήνα την έννοια της συνεργασίας μέσα στη μαθητική κοινότητα, ένα θέμα που προέκυψε μέσα από τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα της ομάδας. Στη συνέχεια, η ομάδα μετά από τρίμηνες πρόβες οδηγήθηκε στην παρουσίαση του έργου στις 30/3/2012 μέσα στο χώρο του σχολείου. Το όλο πρόγραμμα αποτέλεσε για τους μαθητές μια πολύπλευρη μαθησιακή εμπειρία με παιδαγωγικά και καλλιτεχνικά οφέλη.

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα στο οποίο εστιάζεται η παρούσα εργασία είναι το εξής: Με ποιους τρόπους μπορεί το Θ.τ.Ε. να εμπλουτίσει τη θεατρική αγωγή; Ειδικότερα, με ποιους τρόπους μπορεί να συνδυαστεί με τη μέθοδο του Εκπαιδευτικού Δράματος για τη διερεύνηση ενός θέματος και για τη δημιουργία μιας θεατρικής παράστασης βασισμένης στις ιδέες της μαθητικής ομάδας;

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1° ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΝΟΗΣΗΣ

Το Θέατρο της Επινοήσης είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται ευρέως, για να υποδηλώσει τη συλλογική δραστηριότητα μιας καλλιτεχνικής ομάδας που ασχολείται με τη δημιουργία θεατρικού κειμένου και παράστασης μέσα από τον πειραματισμό και τον αυτοσχεδιασμό. Η διαφορετικότητά του από άλλες προσεγγίσεις έγκειται στο γεγονός ότι εστιάζεται στη διαδικασία². Ο σκοπός του δεν είναι μόνο καλλιτεχνικός αλλά και εκπαιδευτικός και ευρύτερα κοινωνικός.

Το Θέατρο της Επινοήσης είναι μια μορφή θεάτρου, όπου το κείμενο προκύπτει μέσα από τη συλλογική εργασία μιας ομάδας έχοντας ως σημείο εκκίνησης τον αυτοσχεδιασμό, λεκτικό και σωματικό. Το τελικό αποτέλεσμα δεν παρουσιάζεται στο κοινό αυτοσχεδιαστικά αλλά με μια συγκεκριμενοποιημένη από τις πρόβες μορφή. Πρόκειται για μια εναλλακτική πρόταση, σε αντίθεση με το κυρίαρχο θέατρο του ρεαλισμού το οποίο προωθεί την παντοδυναμία του συγγραφέα και του σκηνοθέτη χρησιμοποιώντας ένα προϋπάρχον θεατρικό έργο. Πρόκειται ουσιαστικά για απάντηση και αντίδραση στο κείμενο-κεντρικό θέατρο και παράλληλα αποτελεί μια εναλλακτική πρόταση υποκινούμενη και εκπορευόμενη από τον χώρο του πειραματισμού.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του Θ.τ.Ε. είναι το ότι εμπλέκει στη διαδικασία την έρευνα και τον πειραματισμό. Ο πειραματισμός έχει να κάνει κυρίως με ιδέες, εικόνες, συλλήψεις, θέματα ή συγκεκριμένα ερεθίσματα που εμπεριέχουν μουσική, αντικείμενα, πίνακες ζωγραφικής ή ακόμη και μια κίνηση³.

Στο επίκεντρο του Θ.τ.Ε. βρίσκεται η συλλογική δημιουργία, δίνονται "υπευθυνότητες" στην ομάδα. Οι αρμοδιότητες παύουν να είναι περιορισμένες, γίνονται πιο "ανοιχτές" για τον χορογράφο, τον μουσικό, τον φωτιστή, τον ηθοποιό, οι οποίοι αποκτούν άμεση εμπλοκή στη δημιουργία⁴. Για τον ερμηνευτή προσφέρει τη δυνατότητα να διερευνήσει και να εκφράσει προσωπικές και πολιτικές πεποιθήσεις μέσα από τη δημιουργία του καλλιτεχνικού έργου⁵.

Το κείμενο το δημιουργεί η εκάστοτε ομάδα Θ.τ.Ε. μέσα από αυτοσχεδιασμούς, έρευνα, σύνθεση και επεξεργασία υλικού, συνδυάζοντας πολλές φορές αντιφατικές αντιλήψεις των μελών της ομάδας. Υπάρχει ελευθερία και εύρος δυνατοτήτων για τους

²2. Deirdre Heddon and Jane Milling, *Devising Performance, a Critical History*, σ.1-2.

³3. Alison Oddey, *Devising Theatre, a Practical and Theoretical Handbook*, σ. 1-2.

⁴4. ο.π. σ.4-5.

⁵5. ο.π.σ.10-11.

εμπλεκόμενους, με απώτερο στόχο να παραχθεί ένα τελικό κείμενο και ένα πρωτότυπο κάθε φορά παραστατικό γεγονός. Οι συμμετέχοντες δίνουν νόημα στη διαδικασία, ερευνώντας, κρατώντας, απορρίπτοντας, μεταμορφώνοντας τις προσωπικές τους εμπειρίες και όνειρα μέσα από τον αυτοσχεδιασμό και τον πειραματισμό με τις φόρμες.⁶

Το αποτέλεσμα είναι ένα πρωτότυπο κάθε φορά καλλιτεχνικό προϊόν. Η σπουδαιότητα αυτής της μορφής θεάτρου είναι ότι δίνει έμφαση στην καινοτομία, στην εφευρετικότητα, στη φαντασία, στο ρίσκο και πάνω απ' όλα σε μια δέσμευση της ομάδας για εξέλιξη και ανάπτυξη της εργασίας τους⁷. Υπάρχει ποικιλία στη διαδικασία, στη μεθοδολογία και εναλλακτικότητα στις μορφές που παίρνει, καθώς και στο κοινό που απευθύνεται η κάθε ομάδα, όπως και στους χώρους παρουσίασης⁸. Πρέπει να σημειωθεί ότι το Θ.τ.Ε. αφορά τη συνένωση πολλών τεχνών μαζί με τη δυναμική συνεισφορά της τεχνολογίας.

Κεντρικό ρόλο στη δημιουργία μιας παράστασης Θ.τ.Ε. παίζει ένα βασικό ερευνητικό ερώτημα που αφορά ένα σύγχρονο κοινωνικό θέμα όπως π.χ. ανεργία, ρατσισμός, υγεία, μετανάστευση και πολλές φορές η παράσταση απευθύνεται σε περιορισμένο ή ειδικό κοινό⁹. Διευκρινίζεται ότι δεν βασίζεται σε μια συγκεκριμένη θεωρία ούτε χρησιμοποιείται μια συγκεκριμένη μεθοδολογία και ακόμη ότι το Θ.τ.Ε. δεν υπακούει σε μια μορφή, σε ένα αισθητικό κανόνα, αλλά διακρίνεται για την ποικιλία των μορφών του¹⁰.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Το Θ.τ.Ε. γεννήθηκε και εξελίχθηκε μέσα στις ιδιαίτερες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες του '50 και '60 στη Δύση. Η έντονη πολιτική διάθεση της εποχής, η απειλή ενός πυρηνικού πολέμου, ο ψυχρός πόλεμος, αργότερα ο πόλεμος στο Βιετνάμ, ενισχύουν παγκοσμίως τα αντιπολεμικά κινήματα και φέρνουν στο προσκήνιο νέα υπαρξιακά ζητήματα και ιδεώδη, όπως τα ατομικά και συλλογικά δικαιώματα, την έννοια της κοινότητας, την ισότητα, τη συμμετοχική δημοκρατία. Το Θ.τ.Ε. παρουσιάζει το "αποξενωμένο" άτομο που παλεύει να επιβιώσει σε έναν νέο κόσμο.

Συνθήματα της εποχής όπως η "Αυθεντικότητα" και η "Ελευθερία" αντανακλούν πολιτική και ιδεολογική δέσμευση. Νέες κοινότητες αναζητούν τα δικαιώματά τους και δηλώνουν απροκάλυπτα την ύπαρξή τους, όπως οι φεμινίστριες, οι

⁶6. ο.π.σ.11.

⁷7. ο.π.σ.2.

⁸8. ο.π.σ.7.

⁹9. ο.π.σ.41-42.

¹⁰10. ο.π.σ.149.

έγχρωμοι και οι ομοφυλόφιλοι. Τα γεγονότα που βοηθούν σε αυτήν την κατεύθυνση είναι: η από-αποικιοκρατία των Βρετανών, ειδικότερα στην Αφρική κατά το 1950, η αντιπυρηνική καμπάνια, η άνοδος της Νέο-Αριστερής Οργάνωσης, το κίνημα για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, που παρέχει ένα σημαντικό μοντέλο για τη συλλογική δημιουργία και πολιτική διαμαρτυρία, το Εθνικό κίνημα για την εξέλιξη των Έγχρωμων το 1954, ο Μάρτιν Λούθερ Κίνγκ το 1963, το κίνημα του Ελεύθερου λόγου το 1964, η κατάργηση της λογοκρισίας στο θέατρο το 1968 και ο Μάης του '68 με τα νέα συνθήματα που γίνεται συνώνυμος με την αλλαγή των κοινωνικών αξιών και την ίση κατανομή του πλούτου. Στη Γαλλία θεωρείται σημείο-σταθμός για τη μετάβαση από τον συντηρητισμό (θρησκεία, πατριωτισμός, σεβασμός στην εξουσία) στις φιλελεύθερες ιδέες (ισότητα, ανθρώπινα δικαιώματα, σεξουαλική απελευθέρωση).

Στην αρχή ήταν τόσο ο ιδεαλισμός μερικών θιάσων της δεκαετίας του '60, ώστε όλοι εμπλέκονταν σε όλα τα ζητήματα της παραγωγής, ανεξάρτητα από τις ικανότητες ή τα ενδιαφέροντα τους. Συχνά θεωρούσαν τη διαδικασία δημιουργίας ενός έργου σημαντικότερη από το τελειωμένο προϊόν, επειδή ήταν σύμφωνη με το αντι-εξουσιαστικό πνεύμα και την απέχθεια προς την εξειδίκευση που επικρατούσαν στους νέους της εποχής. Ωστόσο, στα μέσα της δεκαετίας του '70 ο ιδεαλισμός υποχώρησε μπροστά σε έναν αυξανόμενο πραγματισμό και οι αυστηρά δημοκρατικές αρχές της μεθόδου έδωσαν τη θέση τους σε πιο πρακτικούς τρόπους κατανομής των ευθυνών¹¹.

Με δεδομένη τη γενικότερη δυσπιστία σε κάθε μορφή εξουσίας, το πρώτο θεατρικό στοιχείο που δέχεται ισχυρότερα και μαζικότερα πυρά από τους θιασώτες του εναλλακτικού θεάτρου είναι η ιδέα του κειμένου ως βάση της θεατρικής δημιουργίας. Ο συγγραφέας δεν "φονεύεται" από τους νέους καλλιτέχνες, αλλά περιορίζεται σε έναν ρόλο "προμηθευτή" υλικού στους αυτοσχεδιασμούς των ηθοποιών¹².

ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ Θ.Τ.Ε.

Επιχειρώντας κανείς να στοιχειοθετήσει τη μέθοδο δημιουργίας Θ.τ.Ε. συναντά δυσκολία, γιατί κάθε ομάδα ανάλογα με την ιδεολογία της εδραιώνει ένα διαφορετικό τρόπο παραγωγής παραστατικών γεγονότων.

¹¹11. Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, Λεξικό θεάτρου, λήμμα Συλλογική δημιουργία, σ.638.

¹²12. Σάββας Πατσαλίδης, *Θέατρο, Κοινωνία, Έθνος. Από την "Αμερική" στις Ηνωμένες Πολιτείες*, τμ.2, σ.281.

Ωστόσο, ένας κοινός τόπος είναι το να αρχίζει η ομάδα με παιχνίδια και αυτοσχεδιασμούς, κινησιολογικούς ή μη, σε συνδυασμό με ασκήσεις επικοινωνίας, σε έναν δεδομένο χώρο, και μέσα από αυτά να προκύπτουν θέματα και ιδέες που στη συνέχεια γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας. Μια ομάδα Θ.τ.Ε. δεν αποκλείει την παρουσία σκηνοθέτη του οποίου ο ρόλος έγκειται κυρίως στο να εκμαιεύσει πλούσιο υλικό από την ομάδα και στο τέλος να αποφασίσει σχετικά με την αξιοποίησή του με τη σύμφωνη γνώμη της ομάδας.

Οι δυνατότητες που παρέχει αυτό το είδος θεάτρου στους ηθοποιούς να χρησιμοποιούν αυτοβιογραφικά γεγονότα και προσωπικές πεποιθήσεις ως πρωτογενείς πηγές, σε συνδυασμό με την πολιτική διάσταση που λαμβάνει κάθε παράσταση, οδήγησε στην παραδοχή ότι καθετί προσωπικό είναι εν τέλει και πολιτικό¹³.

Πολλές φορές οι ομάδες εστιάζουν στη δυνατότητα δημιουργίας μιας παράστασης με εικόνες στην οποία εμπλέκεται ενεργά η ζωγραφική, η γλυπτική και η εικαστική αντίληψη στο παραστατικό γεγονός. Με αυτόν τον τρόπο η παράσταση επικεντρώνεται περισσότερο στη δράση παρά στην υποκριτική, δίνεται έμφαση στην παρουσίαση και όχι στην αναπαράσταση¹⁴.

Η θεατρική γλώσσα που χρησιμοποιείται στο Θ.τ.Ε. περιλαμβάνει στοιχεία όπως μεγεθυμένο και στυλιζαρισμένο σύστημα χειρονομιών και φωνής, και διάφορα είδη θεάτρου π.χ. μελόδραμα, κλοουνερί και γκροτέσκο. Υπάρχει μια σαφής αίσθηση του συνόλου και στη διαδικασία της δημιουργίας αλλά και στην παράσταση καθαυτή, και η προσδοκία ότι οι ερμηνευτές θα μοιραστούν συλλογικά την "εξουσία" του συγγραφέα, του σκηνοθέτη, του σκηνογράφου, σε νέες φόρμες αναπαράστασης¹⁵.

ΕΠΙΡΡΟΕΣ ΑΠΟ ΣΧΟΛΕΣ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ

Ανιχνεύοντας κανείς τις επιρροές που έχει δεχθεί το Θ.τ.Ε. προκειμένου να αναδειχθεί, αντιλαμβάνεται ότι χάνονται στα βάθη του χρόνου. Το Θ.τ.Ε. συνδέεται με πολλές πρώιμες τελετουργικές πρακτικές (αυτοσχέδιο διθύραμβο, κώμο), με την Comedia Del Arte και πιθανόν έχει σχέση με τον πρόδρομο του Ινδικού κωμικού θεάτρου Catakali και Ramandam. Ωστόσο, στη σύγχρονη εποχή οι επιρροές που δέχθηκε προέρχονται κυρίως από πρωτοπόρες σχολές για την εκπαίδευση του ηθοποιού και του χορευτή, καθώς και από τα πρωτοποριακά καλλιτεχνικά ρεύματα του μεσοπολέμου.

Στο γύρισμα του 20^{ου} αιώνα, η ιδέα της σωματικής εκπαίδευσης και η προπαρασκευαστική περίοδος των προβών βρήκε έδαφος στη θεωρία του Constantine

¹³13. Alison Oddey, *Devising Theatre, a Practical and Theoretical Handbook*, σ.62.

¹⁴14. ο.π.σ.63.

¹⁵15. Simon Murray and John Keefe, *Physical Theatre. A a Critical Introduction*, σ.93.

Stanislavski και είχε απώτερο στόχο την απόκτηση δεξιοτήτων από την πλευρά του ηθοποιού. Η θεωρία αυτή συνεχίστηκε με επιτυχία από διάφορους καλλιτέχνες, όπως ο Meyerhold, ο Piscator και ο Coreau, σε συνδυασμό με την επιρροή που άσκησαν οι Ιάπωνες, οι Μπαλινέζοι και οι Βόρειοι Ινδοί με τις δικές τους τεχνικές θεάτρου και παραδόσεις¹⁶.

Μεγάλη επιρροή φαίνεται να ασκεί στο Θ.τ.Ε. ο Jacques Coreau (1879-1949) Γάλλος ηθοποιός και σκηνοθέτης, ρίχνοντας το κύριο βάρος των μεταρρυθμίσεών του στην εκπαίδευση των νέων ηθοποιών. Το 1924 με μια ομάδα νέων μαθητών του, τους Les Corieaux, επεξεργάστηκε διάφορες πτυχές της τεχνικής εκπαίδευσης. Έπαιξαν φάρσες του Molière, διασκευές Goldoni και Lope de Roueda, όμως γρήγορα προχώρησαν και στην "επινόηση" δικών τους κειμένων /έργων έχοντας επινοήσει νέες μάσκες της Comedia Del Arte. Το πιο χαρακτηριστικό τους έργο είναι *Η ψευδαίσθηση* που, ενώ γράφτηκε από τον Coreau, εμπεριέχει υλικό δημιουργημένο από αυτοσχεδιασμούς.

Ακολουθεί η επιρροή από το σύστημα εκπαίδευσης του Πολωνού Jerzy Grotowski, που προτείνει μια μακρά περίοδο προπαρασκευαστικής εργασίας μέσα από ασκήσεις και αυτοσχεδιασμούς εμπνευσμένους από την Hatha Yoga, το Tai Chi, τον Meyerhold, τον Piscator, από το Ιαπωνικό θέατρο, το Αρχαίο Ελληνικό θέατρο¹⁷ και από τεχνικές σύγχρονου χορού που είχαν απώτερο στόχο τη δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ των μελών της ομάδας¹⁸.

Ήδη από τα χρόνια του μοντερνισμού, πολλοί καλλιτέχνες είχαν αρχίσει να δείχνουν ενδιαφέρον για το σώμα ως αυτόνομη μονάδα και όχι αποκλειστικά ως μέρος ενός θεατρικού ή αφηγηματικού συνόλου. Με άλλα λόγια, η φωνή, η κίνηση και η χειρονομία, πέρα από τη λειτουργία τους ως δέκτες/φορείς νοήματος, συγκρούσεων και ιδεών, αντιμετώπιζονταν παράλληλα και ως σκηνικά σημεία που δήλωναν την έντονη σκηνική παρουσία τους μέσα στην "υλικότητα" τους. Οι σκηνοθέτες του μοντερνισμού στράφηκαν σε αυτήν ακριβώς τη δυναμική ιδιότητα των παραπάνω σημείων και τη συνέδεσαν με άλλα εκφραστικά μέσα όπως τον ήχο, τα σκηνικά, τα χρώματα, τη μουσική και το φωτισμό, ώστε να ενισχύσουν την όψη και τα νοηματικά επίπεδα της δουλειάς τους. Ο εξπρεσιονισμός για παράδειγμα αντιμετώπισε το σώμα ως ένα είδος σειсмоγράφου εσωτερικών καταστάσεων, άποψη που οδήγησε τους εξπρεσιονιστές σε νέες υποκριτικές και εικαστικές προτάσεις¹⁹.

¹⁶16. ο.π.σ.29-30.

¹⁷17. Deirdre Heddon and Jane Milling, *Devising Performance. A Critical History*, σ.51.

¹⁸18. Alison Oddey, *Devising Theatre, a Practical and Theoretical Handbook*, σ.173.

¹⁹19. Σάββας Πατσαλίδης, *Θέατρο, Κοινωνία, Έθνος. Από την "Αμερική" στις Ηνωμένες Πολιτείες*, τμ.2, σ.98.

Επίσης το Θ.τ.Ε. επηρεάζεται και δανείζεται τεχνικές από τις νέες τάσεις της τέχνης του χορού που θεμελίωσαν η Isadora Dankan, η Martha Graham και η Pina Bausch. Αρχικά, η Dankan στο γύρισμα του 20^{ου} αιώνα "ανακάλυψε" τις φυσικές κινήσεις, προέβαλε την ελευθερία του σώματος απορρίπτοντας τον φορμαλισμό του μπαλέτου και τελικά καθιέρωσε μια νέα σκηνική γλώσσα που γεφυρώνει το χάσμα μεταξύ θεάτρου και χορού²⁰. Αυτή η προσέγγιση ονομάστηκε χοροθέατρο, στην εξέλιξη του οποίου θα παίζει μεγάλο ρόλο η Martha Graham, η οποία μέσα από την χορογραφία των "σύγχρονων" κινήσεων θα εισαγάγει την ορχηστρική τέχνη σε ένα νέο είδος, τον σύγχρονο χορό, που περιλαμβάνει τεχνική επιδεξιότητα και κωδικοποιημένες κινήσεις που εκφράζουν κοινωνικό αλλά και πολιτικό περιεχόμενο²¹.

Η Bausch, Καλλιτεχνική Διευθύντρια του Χοροθέατρου του Βούπερταλ από το 1973, έφερε την επανάσταση στην τέχνη του χορού αλλά και στον χώρο του χοροθέατρου και της σύγχρονης performance γενικότερα. Σε επίπεδο αισθητικής επιβεβαιώνει τη σημασία της προσωπικής ιστορίας και της ταυτότητας όσο αφορά το περιεχόμενο της εργασίας, η οποία όμως βρίσκει έκφραση μέσα στο πλαίσιο της κοινότητας, του "συνόλου"²². Η Bausch συνήθως ασχολείται με υλικό που εμπνέεται από την καθημερινή ζωή, κινήσεις, χειρονομίες, εργασίες, ρεαλιστικές αντιδράσεις που την συνέδεσαν με το επικό θέατρο του Brecht και ειδικότερα με το *gestus*²³. Στο ίδιο μοτίβο κινήθηκε και ο Rudolf Van Laban, που μέσα από τον εξπρεσιονιστικό χορό, ανακάλυψε μια ιδιαίτερη κινησιολογία, τον δομημένο αυτοσχεδιασμό που βοηθά την ανάπτυξη της δημιουργικότητας του καλλιτέχνη. Ο Laban, μέσα από μεγάλης κλίμακας χορογραφίες, ανακαλύπτει τον μηχανισμό αποξένωσης που επέφερε η βιομηχανοποίηση και η αστικοποίηση²⁴.

Το Θ.τ.Ε. δέχεται επίσης επιδράσεις από τα πρωτοποριακά καλλιτεχνικά ρεύματα του μεσοπολέμου, από τον Φουτουρισμό, τον Ντανταϊσμό και τον Σουρεαλισμό αναπτύσσοντας την ιδέα του τυχαίου γεγονότος και προτάσσοντας τη δημιουργική ελευθερία, την αυτόματη γραφή και την έννοια του collage, προκειμένου να αναδειχθεί μια πρωτότυπη σύνθεση.

²⁰20. Jonathan Neelands and Warwick Dobson, *Advanced Drama and Theatre Studies*, σ.47& 175.

²¹21. ο.π.σ.175.

²²22. Simon Murray and John Keefe, *Physical Theatres. A Critical Introduction*, σ.77-78.

²³23. ο.π.σ.80.

²⁴24. Jonathan Neelands and Warwick Dobson, *Advanced Drama and Theatre Studies*, σ.175.

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΜΑΔΕΣ ΘΕΑΤΡΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΝΟΗΣΗΣ

Το Θ.τ.Ε. φέρνει καινοτομίες που αφορούν την υποκριτική τέχνη, την αξιοποίηση των εικαστικών τεχνών, την πολιτική διάσταση, το Σωματικό Θέατρο, το Μεταμοντέρνο Θέατρο και το Θέατρο της Κοινότητας. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν οι πιο σημαντικές ομάδες Θ.τ.Ε. ανάλογα με την καινοτομία που φέρνουν σε ιδεολογικό επίπεδο, σκηνικό επίπεδο και σε επίπεδο παραστατικού γεγονότος.

ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΕΠΙΝΟΗΣΗΣ ΚΑΙ ΥΠΟΚΡΙΤΙΚΗ

Το Θ.τ.Ε. πολλές φορές θέτει στο επίκεντρο τον ηθοποιό ορίζοντάς τον ως πολύπλευρο δημιουργό, καταλύοντας έτσι την παντοδυναμία του συγγραφέα και του σκηνοθέτη. Η τάση αυτή προέκυψε μέσα από ένα έντονο ενδιαφέρον σχετικά με τις νέες δυνατότητες της υποκριτικής, της θεατρικής εκπαίδευσης και της σχέσης του ηθοποιού με το κοινό. Το σώμα και η προσωπικότητα του ηθοποιού δίνουν το περιεχόμενο μιας παράστασης.

Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν σημαντικές ομάδες που βοήθησαν στην εξέλιξη του είδους- μέσα από την ποικιλομορφία του βέβαια- και ανέτρεψαν συμβάσεις που αφορούσαν το δραματικό πρόσωπο, την εκπαίδευση του ηθοποιού καθώς και συμβατικούς τρόπους αφήγησης και οργάνωσης παραστάσεων. Σημαντική θεωρείται η επικέντρωσή τους σε παλιές φόρμες θεάτρου, όπως στο Clowning, Vaudeville, Comedia Del Arte, καθώς και στον αυτοσχεδιασμό και στο παιχνίδι.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ομάδας Θ.τ.Ε. που λειτούργησε στις Η.Π.Α. είναι το Living Theatre, η πειραματική ομάδα του Off-Off Broadway που ίδρυσαν το 1947 στην Νέα Υόρκη ο Julian Beck και η Judith Malina, πρώην μαθήτρια του Piscator.

Αν και είναι δύσκολο να περιγράψει κανείς με ακρίβεια το αισθητικό και ιδεολογικό προφίλ της ομάδας, κάποια στοιχεία της ξεχωρίζουν. Για παράδειγμα η τάση να τοποθετείται ο θεατής στον ίδιο χώρο δράσης με τον ηθοποιό είναι μια από τις σταθερές επιλογές της ομάδας, όπως και το collage, το τυχαίο, ο αυτοσχεδιασμός, και το "εδώ και τώρα" της δράσης. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό στοιχείο της ομάδας είναι η έντονη προβολή των δυνατοτήτων απελευθέρωσης του ατόμου από τα κοινωνικά δεσμά, με στόχο την κοινωνική αλλαγή μέσα από την ανάδειξη του ελεύθερου και γυμνού σώματος σε κυρίαρχη δύναμη. Το Living Theatre εστίαζε στο πώς γεννιούνται οι μύθοι της κοινωνικής βίας και οι αρχετυπικές εικόνες.

Στο παράδειγμα του Living Theatre βασίστηκαν διάφορες προσπάθειες του πειραματικού θεάτρου των Ηνωμένων Πολιτειών. Το ευρύ και ετερογενές έδαφος του πειραματικού θεάτρου στην Νέα Υόρκη περιλαμβάνει και την προσωπικότητα του Richard Schechner ο οποίος ίδρυσε το 1967 το Performance Group επινοώντας την έννοια "χωρικό θέατρο". Πρόκειται για ένα θέατρο που πραγματοποιείται σε ένα σκηνικό χώρο που συνεχώς μετατρέπεται και αναγκάζει τους θεατές να ακολουθήσουν μια προσωπική διαδρομή στη διάρκεια της παράστασης. Ο Schechner πειραματίζεται με τις δυνατότητες του θεάτρου με μια ομάδα ερασιτεχνών ηθοποιών οι οποίοι, αντί να υποτάσσονται στον ρόλο, καλούνται να ανακαλύψουν ανεξερεύνητα κομμάτια του εαυτού τους. Η παράσταση αποτελεί για τον Schechner μια διαδικασία σε εξέλιξη ("work in progress") και όχι ένα αποτέλεσμα.

Ο Schechner δίνει το στίγμα αυτού του θεάτρου με έξι αξιώματα τα οποία δημοσιεύει το 1968 στο περιοδικό *The drama Review*. Εκεί γράφει ότι ένας ολόκληρος χώρος, π.χ. ένα κτίριο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την performance και ότι το θεατρικό γεγονός μπορεί να λάβει χώρα είτε σε ένα εντελώς αλλαγμένο χώρο ή σε ένα τυχαίο. Ακόμη, δίνει τέλος στην κυριαρχία του κειμένου, πιστεύει δηλαδή ότι δεν αποτελεί την αφετηρία ή τον απώτερο σκοπό μιας παραγωγής και ότι θα μπορούσε να λείπει παντελώς²⁵.

Μια άλλη προσωπικότητα που έπαιξε μεγάλο ρόλο στην εξέλιξη του Θ.τ.Ε. είναι και η Joan Littlewood. Έγινε γνωστή για τις αντισυμβατικές παραστάσεις της σε κλειστούς και σε υπαίθριους χώρους. Η ομάδα της ονομάστηκε Theatre Workshop και προσπάθησε να δημιουργήσει ένα θέατρο συνόλου, συλλογικό, πειραματικό και ευρύτερα πολιτικό²⁶.

Η Littlewood έψαχνε για μια νέα αισθητική, μια νέα φιλοσοφία θεάτρου που άρχισε σταδιακά να μορφοποιείται και αφορούσε: α) τη γνώση κοινωνικών ζητημάτων της εποχής, β) μια θεατρική γλώσσα απλή που μπορούσε να την καταλάβει ακόμα και η εργατική τάξη, γ) υψηλού επιπέδου υποκριτική ικανότητα, εκφραστικό σώμα και κίνηση, πολλές δεξιότητες και τεχνική.

Η ομάδα πειραματιζόταν με σύγχρονα έργα εστιάζοντας στο κοινωνικό *gestus*. Οι ηθοποιοί έφερναν στις πρόβες υλικό το οποίο συζητούσαν. Η χρήση παιχνιδιών και αυτοσχεδιασμών στα πρώτα στάδια των προβών εξυπηρετούσε πολλές λειτουργίες στη

²⁵25. Σάββας Πατσαλίδης, *Θέατρο, Κοινωνία, Έθνος. Από την "Αμερική" στις Ηνωμένες Πολιτείες*, τμ.1, σ.111-112.

²⁶26. Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, *Λεξικό του Θεάτρου*, επιμ. Phyllis Hartnoll-Peter Found, λήμμα Τζόαν Λίτλγουντ, σ.287.

μορφοποίηση της κάθε παραγωγής και στο να αναπτύξουν οι ηθοποιοί πρωτοβουλίες, να εξασκήσουν τη φαντασία τους²⁷.

Τα παιχνίδια και οι αυτοσχεδιασμοί αποτελούσαν ένα εργαστήριο, όπου η Littlewood μπορούσε να ανακαλύψει ποιότητες για το χρόνο, το βάρος, την κατεύθυνση και τη ροή της κίνησης μέσα από τη χαλάρωση, την κινησιολογία του Laban (ποιότητες κίνησης), τη Βιο-μηχανική μέθοδο του Meyerhold και την Ευρρυθμία του Dalcrose²⁸. Η προσέγγισή της στη θεατρική δημιουργία χαρακτηρίζεται από αυστηρή σωματική και φωνητική εκπαίδευση, δημιουργικά εργαλεία που απελευθερώνουν τον ηθοποιό με απώτερο στόχο το ομαδικό παίξιμο.

Μια άλλη ομάδα που δημιουργήθηκε στη Νέα Υόρκη το 1963 είναι το Open Theatre από τον Josef Chaikin (πρώην μέλος του Living Theatre), που ιδρύθηκε με σκοπό να εξερευνήσει μέσω της συλλογικής δημιουργίας τις μοναδικές δυνατότητες του "ζωντανού" θεάτρου το οποίο βασίζεται στην άμεση επαφή μεταξύ ηθοποιών και θεατών²⁹.

Οι παραστάσεις της ομάδας ήταν μια σειρά ασκήσεων, παιχνιδιών, πολιτικών σκέτς και αυτοσχεδιασμών στις οποίες ο ήχος και η κίνηση είχαν σημασία, εξέφραζαν την "εσωτερική" εμπειρία. Ο διαχωρισμός ανάμεσα σε διαδικασία και τελικό αποτέλεσμα δεν ήταν ποτέ σαφής, υποκριτική και πραγματικότητα ήταν πολύ κοντά.

Από όλα τα θεατρικά σχήματα της περιόδου το Open Theatre του Joseph Chaikin είναι εκείνο που ασπάστηκε με μεγαλύτερη θέρμη και συνέπεια τις αρχές του Grotowski, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τη σωματική και φωνητική πειθαρχία. Αναζήτησε στις ψυχοσωματικές ασκήσεις τις αναγκαίες δομές για αυτοσχεδιασμό. Ο Chaikin πιστεύει στη διαίσθηση και στις ενστικτώδεις εμπειρίες χρησιμοποιώντας τη γιόγκα, το διαλογισμό και τη χαλάρωση³⁰.

Το 1968 με αφορμή τον γαλλικό Μάη ξεκίνησε μια περίοδος μεγάλης αλλαγής στη θεατρική ζωή. Νέες και ανεξάρτητες ομάδες καθιέρωσαν τις αρχές της υπερίσχυσης του σώματος του ηθοποιού επί του κειμένου, της συλλογικής δημιουργίας στη σκηνοθεσία, της συμμετοχής των θεατών στην παράσταση. Από αυτήν την εμπειρία γεννήθηκε το 1964 το Θέατρο του Ηλίου, ένα θεατρικό σύνολο που λειτουργούσε ως κολλεκτίβα υπό την καθοδήγηση της σκηνοθέτιδας Ariane Mnouchkine. Στόχος της ήταν η δημιουργία συλλογικών θεαμάτων με πηγή έμπνευσης τα παγκόσμια ιστορικά γεγονότα. Τόπος

²⁷ . ο.π. σ. 287

²⁸ . Simon Shepherd, *The Cambridge Introduction to Modern English Theatre*, σ.83.

²⁹ . Σάββας Πατσαλίδης, *Θέατρο, Κοινωνία, Έθνος. Από την "Αμερική" στις Ηνωμένες Πολιτείες*, τμ.2, σ.118, υποσημείωση 5.

³⁰ . ο.π. σ. 118, υποσημείωση 5.

δημιουργίας η Cartoucherie de Vincennes, ένα εγκαταλελειμμένο εργοστάσιο φυσιγγιών το οποίο η ομάδα προσαρμοσε στις απαιτήσεις των παραστάσεών της.

Μεταξύ 1970 και 1977 η Mnouchkine δημιούργησε παραγωγές που βασιζόνταν στην ιδέα της συλλογικής δημιουργίας, στις οποίες το υλικό της παράστασης δημιουργείται από τους αυτοσχεδιασμούς των ηθοποιών. Η κορύφωση της επιτυχίας ήρθε το 1970 με το έργο *1789*. Το έργο ήταν ο καρπός μιας συλλογικής προσπάθειας και εργασίας που είχε βάση ένα "ανοιχτό" κείμενο και την ελεύθερη δημιουργία των ηθοποιών, καθοδηγούμενων από την σκηνοθέτιδα. Η ομάδα μελέτησε το χρονικό της γαλλικής επανάστασης και "επινόησε" ιστορίες προορισμένες για θεατρική παρουσίαση.

Πρόθεση της ομάδας ήταν να ερευνήσει την επανάσταση υπό το φως της αποτυχίας των ιδανικών του Μάη του '68. Η παράσταση ήταν βασισμένη στην ανάλυση της σύγχρονης ιστορίας και της πολιτικής κατάστασης ενάντια στο καπιταλιστικό κατεστημένο. Κάθε απόγευμα γίνονταν διαλέξεις για τα ιστορικά γεγονότα της περιόδου της επανάστασης και στη συνέχεια άρχισαν πρόβες στο Παλαί Ντε Σπόρ και στις Βερσαλλίες. Δοκιμάστηκαν πολλά στυλ θεάτρου: *tableau vivantes*, αλληγορίες, όπερα και κοινοβουλευτικού τύπου στομφώδεις ομιλίες παλαιάς εποχής. Παράλληλα, γίνονταν και προβολή σχετικών ταινιών, προσωπικό διάβασμα και έρευνα στις βιβλιοθήκες για τη συλλογή οπτικού υλικού.

Στο μεταξύ, ο θίασος εφοδιάστηκε κουστούμια ιστορικής περιόδου με τα οποία οι ηθοποιοί πειραματίζονταν φορώντας τα και οργανώνοντας μικρά σκετς. Κάθε ομάδα έδινε τη δική της εκδοχή για το ίδιο γεγονός ή θέμα. Έτσι, πραγματοποιήθηκε η παράσταση με τον τίτλο *1789 ή Η επανάσταση θα σταματήσει μόνο με την επίτευξη της ευτυχίας*. Η ιδεολογική γραμμή που τηρήθηκε σχετικά με την παράσταση ήταν το να μην ειδοωθεί η Επανάσταση με νοσταλγικό τρόπο αλλά σαν μια γιορτή, όπου το κοινό θα μπορούσε να συμμετέχει³¹.

Η προσέγγιση της Mnouchkine για τη σκηνοθεσία είναι μια συνεχώς εξελισσόμενη πορεία εξερεύνησης. Άλλοτε απαιτεί έντονη σωματική προετοιμασία, άλλοτε πνευματική δουλειά και ήπια σωματική ένταση. Κατά τη διάρκεια των προβών η Mnouchkine δίνει στους ηθοποιούς τα σημεία εκκίνησης. Μια από τις τακτικές που ακολουθεί είναι να προμηθεύει στους ηθοποιούς οπτικό υλικό (βιβλία και φωτογραφίες), για την αφύπνιση και διέγερση της φαντασίας τους. Κάθε ηθοποιός είναι ελεύθερος να επιλέξει και να δοκιμάσει κάθε ρόλο. Οργανώνεται ένα εργαστήριο, το οποίο συνήθως κρατά αρκετές εβδομάδες, ώστε να ερευνηθούν οι ρόλοι και οι σκηνές

³¹31. Simon Murray and John Keefe, *Physical Theatres. A Critical Introduction*, σ.95-96.

του έργου. Η σκηνοθέτρια σ' αυτή τη φάση παρακολουθεί αθόρυβα και κάνει μικρές επεμβάσεις συχνά, εμπυχώνοντας και ενθαρρύνοντας τους ηθοποιούς στη διάρκεια του αυτοσχεδιασμού.

ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΕΠΙΝΟΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

Μια εξέχουσα μορφή του εικαστικού Θ.τ.Ε. αποτελεί ο Αμερικανός σκηνοθέτης Robert Wilson ο οποίος τη δεκαετία του '70 δημιούργησε, δίνοντας έμφαση στην οργάνωση του σκηνικού χώρου, μια νέα θεατρική αισθητική. Το θέατρό του χαρακτηρίζεται από την ακρίβεια των χειρονομιών και τις ιδέες πολλών και διαφορετικών πολιτισμών. Προτείνει συνδυασμούς ιστορικών προσώπων σε διάφορες εποχές και χώρες, με σκοπό να φωτίσει την ανθρώπινη διαμάχη που αναπτύσσεται στο πλαίσιο των ανθρώπινων σχέσεων. Η προσοχή του επικεντρώνεται στις υποκειμενικές εικόνες των πρωταγωνιστών, μέσω της επανάληψης των κινήσεων και της βραδύτητας της ολοκλήρωσής τους σε έναν χαρτογραφημένο κόσμο εικόνων.

Ο Wilson θα διαμορφώσει ορισμένες από τις τεχνικές του δουλεύοντας στην αρχή της καριέρας του με τον Raymond Andrews, έναν εντεκάχρονο κωφάλαλο, και με έναν δεκατετράχρονο αυτιστικό, τον Christofer Knowles. Τα παιδιά αυτά, αποκομμένα από τον εξωτερικό κόσμο και βυθισμένα στις εικόνες του εσωτερικού τους κόσμου, ήταν ένα ερέθισμα για τον Wilson να μάθει πώς δομούσαν τις εικόνες, καθώς έρχονταν σε επαφή με τον κόσμο. Το αποτέλεσμα αυτής της μελέτης ήταν η παράσταση *Deafman Glance* διάρκειας οκτώ ωρών. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα της γραφής του αποτελεί το *Einstein on the beach* το 1976. Πρόκειται για μια όπερα σε εννιά σκηνές, χωρίς γραμμικό αφηγηματικό καμβά, παρά μόνο οπτικοακουστικές εικόνες δοσμένες σε αργό τέμπο, με τους ηθοποιούς ντυμένους πανομοιότυπα για να μοιάζουν με τον Einstein.

Οι παραστάσεις του, οι οποίες οδηγούν στην κατασκευή μεγάλων οπερατικών θεαμάτων, μοιάζουν με τεράστιους σουρεαλιστικούς πίνακες με κινούμενες φιγούρες και αντικείμενα. Ο Wilson διατηρεί ορισμένες σταθερές οι οποίες τον χαρακτηρίζουν: α) εξαύλωση του σώματος, β) απαλλαγή του θεάτρου από την παρουσία του κειμένου, γ) φορμαλιστική, στυλιζαρισμένη σκηνογραφία γεωμετρικών προδιαγραφών, δ) αφαίρεση, ετερογενή υλικά, αέναη αλλαγή³².

Άλλη φυσιογνωμία με σημαντική παρουσία στο Θ.τ.Ε. είναι ο Robert Lepage Καναδός σκηνοθέτης, συγγραφέας, performer και κινηματογραφιστής του οποίου οι παραγωγές χρησιμοποιούν σωματικά και οπτικά στοιχεία με συνδυασμό κειμένου και

³²32. Σάββας Πατσαλίδης, *Θέατρο, Κοινωνία, Έθνος. Από την "Αμερική" στις Ηνωμένες Πολιτείες*, τμ.2, σ.270-274.

παραστατικών στοιχείων, πλούτο σε επίπεδο αισθήσεων και σχημάτων. Το 1982 γίνεται μέλος του πειραματικού θιάσου *Theatre Repère* και δημιουργεί τις παραστάσεις του με το μοντέλο της συλλογικότητας μέσα από αυτοσχεδιασμούς.

Υποστηρίζει ότι πρέπει να βρεθεί ισορροπία μεταξύ του σκηνοθέτη /αυθεντία που κυριάρχησε στην Ευρώπη και της πολιτικά τοποθετημένης συνεργατικής δουλειάς στο θέατρο. Υπογράμμισε την άποψη ότι, ακόμα και αν δουλεύουν οι ομάδες συλλογικά, πάντα κάποιος πρέπει να είναι επικεφαλής για να συνδέσει με κάποιον τρόπο το υλικό. Η δουλειά του Leràge βασίζεται στην έρευνα και στη σύνθεση³³.

Πειραματίζεται με ετερόκλητα αντικείμενα που έχουν διαφορετική χρηστικότητα και αφήνει "ανοιχτά" πολλά σημεία της παράστασης³⁴. Οραματίζεται ένα Θ.τ.Ε. που θα αντιστέκεται στον πειρασμό του "προμελετημένου" και θα είναι μια καλλιτεχνική εξερεύνηση, όπου θα εμπλέκονται όλοι, ηθοποιοί, σκηνοθέτες, θεατές³⁵.

ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΕΠΙΝΟΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η ομάδα του San Francisco Mime Troupe γράφει μια από τις πλέον ενδιαφέρουσες σελίδες του πολιτικού θεάτρου στην Αμερική. Στην προσπάθειά της να πλησιάσει το φοιτητικό κοινό υιοθετεί στοιχεία από τον λαϊκό πολιτισμό, το μελόδραμα, το Vaudeville και τα κόμικς, καθώς και τεχνικές από το τσίρκο, ώστε η αναγνωρισιμότητα των κωδίκων να διευκολύνει την επικοινωνία με ένα κοινό γενικώς απαίδευτο όσο αφορά το θέατρο.

Λαμβάνοντας υπόψη τον πολυεθνικό και πολύ-πολιτισμικό χαρακτήρα της εργατικής τάξης, η ομάδα επιχειρεί μια σταδιακή μεταμόρφωση της σύνθεσής της και μετατρέπεται σε ένα σώμα πολυεθνικό με Λατίνους, Αφρικανούς και άλλες εθνότητες. Με αυτήν τη φυσιογνωμία και ιδεολογική ταυτότητα παρουσιάζει το 1972 την πρώτη πραγματικά "εργατική" παράσταση με τον πολύ δηλωτικό τίτλο *High Rises and Frozen Wages*.

Το 1994 το Τμήμα Υγείας της πόλης του San Francisco ζητά από την ομάδα να ετοιμάσει μια παράσταση που να απευθύνεται σε μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με θέμα τις βλαβερές συνέπειες του καπνίσματος που θα οδηγήσει στη μουσική κωμωδία *Revenger Rat Meets the Merchant of Death*. Το ενδιαφέρον στην προσέγγιση του θέματος ήταν ότι η ομάδα μίλησε για το πώς οι καπνοβιομηχανίες εκμεταλλεύονται προς ίδιον όφελος τα πιο ευάλωτα στρώματα του πληθυσμού.

³³33. Από το άρθρο της Virginie Magnat με τίτλο "*Devising Utopia or asking for the Moon*", σ.75.

³⁴34. Όπως π.χ. ένα στρόγγυλο παράθυρο πλυντηρίου μεταμορφωμένο μαγικά σε πόρτα διαστημοπλοίου στην παράσταση *The Far Side of the Moon*.

³⁵35. βλ.υπ.33,σ.81-82.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στροφή προς την παγκοσμιοποιημένη οικονομία και τα προβλήματά της. Μια παραγωγή της ομάδας που συζητήθηκε πολύ είναι το *13 Dias /13 Days- How the Zapatistas Shook the world* (1997) που αφορά το πώς οι Ζαπατίστας ταρακούνησαν τον κόσμο με την εξέγερσή τους το 1994 στην πόλη Chiapas του Μεξικού ενάντια στη συμφωνία της NAFTA μεταξύ Μεξικού και Η.Π.Α³⁶.

Η δράση κάποιων ομάδων στις Η.Π.Α. λαμβάνει πολύ συχνά και πολιτική διάσταση, όπως για παράδειγμα το Teatro Campesino στην Καλιφόρνια υπό την ηγεσία του Luis Valdez. Ο Valdez συνδέοντας το θέατρο με την αληθινή ζωή και τους πραγματικούς αγώνες των εργατών, βασίστηκε πάνω στις εμπειρίες τους, για να επινοήσει τις παραστάσεις του. Οι εργάτες πρότειναν το περιεχόμενο των παραστάσεων, μετά προχωρούσαν στην δραματοποίησή του, δίνοντας έμφαση στην έννοια της ιδιοκτησίας³⁷.

Ο Valdez επινόησε μια φόρμα κοντά στην Agit-prop³⁸, τα λεγόμενα *actos*, τα οποία είχαν σκοπό να εμπνεύσουν τους θεατές για κοινωνική δράση και να σατιρίσουν την αντιπολίτευση. Τα σενάρια αναπτύχθηκαν μέσα από αυτοσχεδιασμούς, μέσα από τις αληθινές εμπειρίες των ηθοποιών /εργατών. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά *actos*, που παρουσιάστηκε το 1965, ήταν *Τα δυο πρόσωπα του αφεντικού*, το οποίο είχε στόχο να παρουσιάσει την εργοδοσία με το "ανθρώπινο" της πρόσωπο³⁹.

Το κυριότερο χαρακτηριστικό του πολιτικού Θ.τ.Ε. είναι η εστίαση στην πολιτική διάσταση παρά στην αισθητική. Μέσα από τον "αντιεπαγγελματισμό" οι ομάδες εκφράζουν την επιθυμία για μια πιο δημοκρατική αντίληψη της τέχνης, μιας τέχνης προσιτής σε όλους. Το κολεκτιβιστικό μοντέλο του πολιτικού Θ.τ.Ε. επιμένει στην ισότιμα κατανομημένη ευθύνη σε όλες τις πτυχές της παραγωγής⁴⁰.

³⁶36. Σάββας Πατσαλίδης, *Θέατρο, Κοινωνία, Έθνος. Από την "Αμερική" στις Ηνωμένες Πολιτείες*, τμ.2, σ. 120-123.

³⁷37. Alison Oddey, *Devising Theatre, a Practical and Theoretical Handbook*, σ.96-97.

³⁸38. Agitation propaganda.

³⁹39. Βλ.υπ.36, σ.116-117.

⁴⁰40. Βλ.υπ.36, σ.122.

ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΕΠΙΝΟΗΣΗΣ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ερευνώντας κανείς το χώρο του Σωματικού Θεάτρου αντιλαμβάνεται ότι εξέχουσας σημασίας επιρροή στάθηκε ο Jacques Lecoq, διότι η σχολή του επηρεάζει ιδιαίτερα πολλές σημαντικές ομάδες που κινούνται σε αυτό το είδος. Σύμφωνα με τον Lecoq θέατρο και κίνηση συνδυάζονται. Το 1956 άνοιξε τη δική του σχολή στο Παρίσι, τη Διεθνή Σχολή Θεάτρου που ως μέθοδο είχε την εφαρμογή των νόμων της κίνησης στη θεατρική δημιουργία, καθώς και την αξιοποίηση διαφόρων παραδόσεων της υποκριτικής τέχνης, όπως μάσκες, τραγωδία, μελόδραμα, Comedia del Arte, Clownesque και Bouffonnerie⁴¹.

Αυτό που προσέφερε στη σχολή του ήταν η προετοιμασία του σώματος, της φωνής και κυρίως η τέχνη της συνεργασίας. Εισήγαγε την πρακτική των *Αυτο-διδασκαλιών* στις οποίες οι μαθητές δίδασκαν οι ίδιοι τους εαυτούς τους. Ομάδες μαθητών εξερευνούσαν συλλογικά τη δική τους "απάντηση" πάνω σε θέματα που δούλευαν στην τάξη όλη την εβδομάδα, επινοώντας ένα σύντομο θεατρικό κομμάτι το οποίο παρουσίαζαν στον δάσκαλό τους και σε όλη την τάξη.

Οι *Αυτο-διδασκαλίες* υπήρξαν η κεντρική ιδέα της αντίληψής του Lecoq για την ανάπτυξη της φαντασίας και την ατομική ευθύνη του καλλιτέχνη του θεάτρου⁴². Στο τέλος της χρονιάς οι *Αυτο-διδασκαλίες* μετασχηματίζονται σε *έρευνες* (études). Οι μαθητές διαλέγουν ένα τόπο και ένα περιβάλλον της καθημερινής ζωής, για να το παρατηρήσουν και να ενταχθούν πλήρως σε αυτό επί τέσσερις εβδομάδες⁴³.

Εκτός όμως από αυτό, ο Lecoq ασχολήθηκε με τη γεωμετρία της κίνησης και τις μεγάλες θεματικές περιοχές του θεάτρου "ανακαλύπτοντας" την ουδέτερη μάσκα, μια μάσκα που οδηγεί τον ηθοποιό σε μια ουδέτερη στάση, προκαταρκτική για τη δημιουργία. Η μάσκα βοηθάει να νιώσει ο ηθοποιός την ουδετερότητα που προηγείται μιας δράσης χωρίς καμία εσωτερική σύγκρουση. Όταν ο μαθητής έχει νιώσει αυτή την ουδέτερη κατάσταση εκκίνησης, το σώμα του θα είναι διαθέσιμο, όπως μια λευκή σελίδα πάνω στην οποία θα μπορέσει να εγγραφεί η θεατρική πράξη⁴⁴.

Μια άλλη μορφή που η δουλειά της επηρεάζει άμεσα το Θ.τ.Ε. είναι η Ann Bogart η οποία δημιούργησε το Διεθνές Θεατρικό Ινστιτούτο στη Saratoga με τον Ιάπωνα θεατρικό σκηνοθέτη Tadashi Suzuki, το 1992. Επηρέασε την εξέλιξη του Θ.τ.Ε. στον τρόπο της σύνθεσης του υλικού και στις πρακτικές που καθιέρωσε ως προς την

⁴¹41. Ζακ Λεκόκ, *Το Ποιητικό σώμα, μια διδασκαλία της θεατρικής πράξης*, σ.112-112.

⁴²42. ο.π. σ.9.

⁴³43. ο.π. σ. 130-131.

⁴⁴44. ο.π. σ.62.

εκπαίδευση των ηθοποιών. Οι αναζητήσεις της ανιχνεύονται στον αφηρημένο εξπρεσιονισμό, στον μινιμαλισμό και στον μεταμοντέρνο χορό⁴⁵.

Οι ηθοποιοί της πρέπει να ανταποκρίνονται στην καλή διαχείριση του χρόνου και του χώρου⁴⁶. Ακόμη, προτείνει την αφήγηση με αντικείμενα, την εξερεύνηση συναισθηματικών καταστάσεων, τη δημιουργία ατμόσφαιρας, το ξεδίπλωμα μιας σκηνης με πολλαπλές δυνατότητες. Προτείνει σύντομες ασκήσεις στους ηθοποιούς και μαθητές της, όπως π.χ. να δημιουργήσουν μια αυτοσχέδια σκηνή σε σύντομο χρονικό διάστημα παραπέμποντας στις *Αυτο-διδασκαλίες*⁴⁷ του Lecoq. Αυτές οι επιλογές αντανακλούν την άποψη που υιοθέτησαν πολλοί σκηνοθέτες που ασχολήθηκαν και ασχολούνται με το Θ.τ.Ε., ότι ο ηθοποιός είναι δημιουργικό και όχι μόνο ερμηνευτικό μέλος μιας θεατρικής ομάδας.

Επηρεασμένη από τον Lecoq είναι και η ομάδα Théâtre de Complicité, η οποία ιδρύθηκε το 1983 από μαθητές του και πρόκειται για ένα συνεχώς εξελισσόμενο σύνολο performer και συνεργατών που καθοδηγείται από τον καλλιτεχνικό διευθυντή Simon Mc Burney. Η δουλειά της Complicité αφορά είτε εντελώς πρωτότυπα επινοημένα θεατρικά κείμενα είτε προσαρμογές κλασικών κειμένων.

Ο Mc Burney ενθάρρυνε τους ηθοποιούς να παίζουν μαζί και να δημιουργούν υλικό, να γίνονται δημιουργοί των κειμένων τους, ώστε να έχουν απόλυτο έλεγχο του υλικού⁴⁸. Επιμένει στην ομαδικότητα και στις συλλογικές δραστηριότητες της ομάδας. Οι ηθοποιοί που ανήκουν στην ομάδα έχουν περάσει από εκπαίδευση, για να αποκτήσουν κοινή σωματική γλώσσα, πειθαρχία φωνής και σώματος, τα οποία είναι θεμελιώδη για τη δουλειά τους⁴⁹.

Η ομάδα θεωρείται πρωτοπόρα στο χώρο του σύγχρονου σωματικού θεάτρου ως προς την εφευρετικότητα της σωματικής έκφρασης, την παιγνιώδη προσέγγιση και ως προς τα κείμενα που δημιουργεί.⁵⁰ Υιοθετεί μια θεατρική γλώσσα που εμπεριέχει τη μεταμορφωτική κίνηση, έχοντας ως πρότυπο τον Lecoq.⁵¹

Ακολουθεί, η βρετανική ομάδα Θ.τ.Ε. Frantic Assembly που εισάγει μια νέα μέθοδο στο χώρο του σωματικού θεάτρου και της εκπαίδευσης του ηθοποιού. Η ομάδα προήλθε από φοιτητές της Αγγλικής Φιλολογίας του Πανεπιστήμιου Swansea οι οποίοι το 1994 ίδρυσαν τη θεατρική εταιρεία Frantic Theatre Company Limited. Η άποψη που έχουν είναι ότι το Θ.τ.Ε. δεν αποκλείει την ενεργό συμμετοχή ενός συγγραφέα, ο

⁴⁵45. ο.π.σ.142.

⁴⁶46. ο.π.σ.143.

⁴⁷47. ο.π.σ.144.

⁴⁸48. Simon Shepherd, *The Cambridge Introduction to Modern English Theatre*, σ.76-77.

⁴⁹49. Deirdre Heddon and Jane Milling, *Devising Performance. A Critical History*, σ.178-179.

⁵⁰50. Simon Murray and John Keefe, *Physical Theatres. A Critical Introduction*, σ.104-105.

⁵¹51. ο.π.σ.107.

οποίος όμως είναι ελεύθερος να εξελίξει ένα κείμενο κατά τη διάρκεια των πρόβων ή εκτός προβών. Σημαντική τεχνική που χρησιμοποιούν είναι τα ερωτηματολόγια για την άντληση υλικού. Χρησιμοποιούν, επίσης, σωματικές ασκήσεις για να βρουν μια κοινή δυναμική, κοινό κώδικα εργασίας και συνεργασίας.

ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΕΠΙΝΟΗΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΟ ΘΕΑΤΡΟ

Το μέσο της δεκαετίας του '80 θεωρήθηκε από τους μελετητές του θεάτρου μια περίοδος "αφηγηματικής κρίσης" που αφορούσε και τη θεατρική τέχνη. Σύμφωνα με τη πεποίθηση που δημιουργήθηκε ότι δηλαδή οι δημιουργοί έπρεπε να πειραματιστούν με νέες φόρμες, αναδείχτηκε το συνεργατικό θέατρο, η παραγωγή πολυεπίπεδων, πολυφωνικών και πολυπρισματικών παραστατικών γεγονότων. Μέσα από αυτή την οπτική το μεταμοντέρνο θέατρο συνδέθηκε άμεσα με το Θ.τ.Ε.⁵² Παρακάτω, θα αναφερθούν ενδεικτικά ομάδες που αντιπροσωπεύουν τον μεταμοντερνισμό.

Αρχικά, η ομάδα Forced Entertainment Cooperative φαίνεται να ενισχύει τη δυναμική του Θ.τ.Ε.⁵³. Στις παραστάσεις της συνήθως δεν υπάρχει κείμενο, εμπεριέχεται ένα μικρό μέρος λόγου, το κείμενο προκύπτει μέσα από αυτοσχεδιασμούς που βιντεοσκοπούνται⁵⁴. Παρουσιάζονται εκλεκτικοί στη χρήση των πηγών τους και αυθεντικοί στις ιδέες τους, συνδυάζοντας τη χρήση βίντεο, χορογραφιών, σκηνογραφίας, φωτισμών και κειμένου καθώς και τη χρήση ήχου και μουσικής. Για κάθε παράσταση Θ.τ.Ε. η ομάδα δουλεύει συλλογικά, αλλά συγχρόνως κάθε μέλος της είναι υπεύθυνο για συγκεκριμένο τομέα της εργασίας⁵⁵.

Η ομάδα λειτουργεί με δυο σκηνοθέτες, τον Richard Lowdon και τον Tim Etchels, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για τα σκηνικά και τον φωτισμό ή ακόμη και για το κείμενο. Επίσης, υπάρχουν πέντε ερμηνευτές-ηθοποιοί που έχουν την ευθύνη ως οδηγοί σκηνής για τα κουστούμια και για καθημερινά διοικητικά θέματα της ομάδας. Χρησιμοποιούν μια θεατρική γλώσσα με αποσπάσματα από την τηλεόραση, τον κινηματογράφο, τη μουσική, τη λογοτεχνία, τις διαφημίσεις, βασισμένη στις εμπειρίες της ομάδας. Στόχος τους αποτελεί η μη νατουραλιστική δομή του "δράματος" που θα δημιουργήσουν⁵⁶.

Ακόμη, υποστηρίζουν τη δουλειά τους με εργαστήρια, διαλέξεις και συζητήσεις μετά τις παραστάσεις⁵⁷. Δουλεύουν παράλληλα χωρισμένοι σε υποομάδες,

⁵²52. Deirdre Heddon and Jane Milling, *Devising Performance. A Critical History*, σ.218.

⁵³53. ο.π.σ.192.

⁵⁴54. ο.π.σ.202.

⁵⁵55. Alison Oddey, *Devising Theatre. A Practical and Theoretical Handbook*, σ.85.

⁵⁶56. ο.π.σ.86.

⁵⁷57. ο.π. σ.204-205.

πειραματίζονται, αυτοσχεδιάζουν και πάντα επιστρέφουν στην ολομέλεια για παρουσίαση, κριτική και βοήθεια⁵⁸.

Η ομάδα έχει μια ανοιχτή στάση στο να μοιραστεί τις τεχνικές και τις πρακτικές που χρησιμοποιεί, μέσα από εργαστήρια που διοργανώνει για μαθητές, φοιτητές, καλλιτέχνες και ακαδημαϊκούς. Έχει παίξει ενεργό ρόλο σε συνέδρια, συμπόσια, δημοσιεύσεις, προβληματιζόμενη πάντα για το σχήμα, τη φόρμα, τον σκοπό και την κατεύθυνση των σύγχρονων παραστατικών γεγονότων⁵⁹.

ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΕΠΙΝΟΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Στα τέλη του '60 επικρατούσε στη βρετανική κοινωνία η τάση για απελευθέρωση, ο ιδεαλισμός, η διάθεση για κοινωνική αλλαγή και μετάβαση προς νέες ιδέες και θεωρίες μάθησης. Η δυνατότητα της τέχνης, και ειδικότερα της τέχνης του θεάτρου, να επιφέρει κοινωνικοπολιτική αλλαγή ερμηνεύτηκε από μερικούς θιάσους ως μέσο για να αλλάξει τον κόσμο. Έτσι δημιουργήθηκαν δυο νέα καλλιτεχνικά ρεύματα το Alternative Theatre (Εναλλακτικό Θέατρο) και το Community Theatre (Θέατρο της Κοινότητας) μέσα από τα οποία οι θίασοι βρήκαν πρόσφορο έδαφος να πειραματιστούν με νέες φόρμες, μεθόδους, στιλ, θεατρικούς χώρους και θεατές.

Το Θέατρο της Κοινότητας αποτελεί μια μορφή θεάτρου που διευκολύνει τη δημιουργική έκφραση διαφορετικών ομάδων, επαγγελματιών και μη, με σκοπό την αυτοέκφραση και την πολιτική αλλαγή. Είναι συνήθως αντίθετη προς τη συμβατική θεατρική αισθητική των παραστάσεων. Η ομάδα στην προκειμένη περίπτωση δουλεύει σε ειδικά οργανωμένα εργαστήρια (workshops)⁶⁰.

Πρόκειται για μια μορφή θεατρικής δραστηριότητας στην οποία μια ομάδα αναλαμβάνει τη σκηνική παρουσίαση ενός κειμένου, βασισμένου συνήθως σε κάποιο θέμα τοπικού ενδιαφέροντος. Το Θέατρο της Κοινότητας είναι στενά συνδεδεμένο με το πολιτικό θέατρο προβάλλοντας συχνά σοσιαλιστικές θέσεις, ενώ μπορεί να επεκτείνεται και σε θέματα όπως ο φεμινισμός και η απελευθέρωση των ομοφυλοφίλων, κινήματα που επίσης έχουν τις δικές τους ειδικευμένες ομάδες. Τέτοιου είδους παραστάσεις δίνονται σε εργατικά κέντρα, σε pubs, σε δημαρχεία, σε δρόμους, ακόμη και σε ανοιχτούς χώρους⁶¹.

Το Θέατρο της Κοινότητας παρουσιάζει μεγάλη ποικιλομορφία. Μπορούμε να διακρίνουμε κάποιες κατηγορίες με βάση τα παρακάτω τέσσερα κριτήρια: α) τη

⁵⁸58. ο.π. σ.71.

⁵⁹59. ο.π. σ.108

⁶⁰60. Petra Kupperts, *Community Performance, an Introduction*, σ.207.

⁶¹61. Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, Λεξικό του θεάτρου, λήμμα Θέατρο της Κοινότητας, σ.229.

62. Deirdre Heddon and Jane Milling, *Devising Performance, a Critical History*, σ.136.

συμμετοχή επαγγελματιών, β) τη συμμετοχή πολιτών της κοινότητας, γ) τη βαρύτητα που δίνεται στο προϊόν ή στη διαδικασία και δ) το πολιτικό στίγμα της δουλειάς, ριζοσπαστικό ή συντηρητικό. Στόχος του Θεάτρου της Κοινότητας ανάλογα με τις παραπάνω κατηγορίες μπορεί να είναι π.χ. η ενίσχυση της αίσθησης της συμμετοχής σε μια κοινότητα, η ενεργοποίηση των πολιτών της κοινότητας και η ανάληψη δράσης, η συνειδητοποίηση και ενδυνάμωση ευάλωτων ομάδων, ακόμα και η θεραπευτική δράση μέσα από την επαφή με τη θεατρική τέχνη ή και η επιθυμία για κοινωνική αλλαγή.

Στη συνέχεια θα επικεντρωθούμε στο Θέατρο της Κοινότητας, γιατί η εργασία μας εμπίπτει σε αυτήν την κατηγορία του Θ.τ.Ε. Στο παρόν κεφάλαιο θα αναφερθούμε σε κάποια γενικά χαρακτηριστικά και στο επόμενο θα εστιαστούμε στο Θέατρο της Κοινότητας που αφορά την εκπαίδευση, το οποίο συνδέεται άμεσα με την εργασία μας.

ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Πρόκειται για θέατρο επαγγελματιών ομάδων που δημιουργούν μια παράσταση εμπνευσμένη από την τοπική ιστορία και παρουσιάζεται σε μια συγκεκριμένη κοινότητα και συνήθως -όχι πάντα- σε ορισμένο θεατρικό κτίριο.

Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού του είδους είναι το Local Documentary Drama του Peter Cheeseman στο Victoria Theatre⁶². Στο θέατρο αυτού του είδους τα γεγονότα ενσωματώνονται στο κείμενο και χρησιμοποιούνται τεχνικές επικού θεάτρου για την ανακατασκευή εθνικών ιστοριών ή την ανάδειξη της τοπικής ιστορίας, την εορτή μιας κοινότητας, την ιστορία περιθωριοποιημένων ομάδων, καθώς και την έρευνα σημαντικών γεγονότων που αφορούν την ομάδα. Τα ντοκουμέντα δίνονται μέσα από φωτογραφίες ή και slides, υπάρχει άμεση απεύθυνση στο κοινό, η μουσική χωρίζει τις εικόνες που δημιουργούνται και το στιλ υποκριτικής που υιοθετείται είναι η αποστασιοποίηση⁶³.

ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Πρόκειται για ένα θέατρο που εμπλέκει τη συμμετοχή πολιτών της κοινότητας στη διαδικασία ή και στην παράσταση, δεν έχει σχέση με ερασιτεχνικές παραστάσεις από ομάδες μιας κοινότητας, αλλά με παραστάσεις που δημιουργούν τα μέλη της για να μιλήσουν για ένα θέμα που τους αφορά.

⁶²63. Derek Paget, *True Stories? Documentary Drama on Radio, Screen and Stage*, σ.117-118.

⁶³

Η έμφαση δίνεται στη δημιουργία και παράσταση των ιστοριών της κοινότητας και των μελών της και είναι κυρίως τοπικού ενδιαφέροντος. Αυτές οι ιστορίες μπορεί να είναι εορταστικού ή κριτικού περιεχομένου ή ένας συνδυασμός και των δύο⁶⁴. Πρόκειται ένα είδος θεατρικού ακτιβισμού, που έχει άλλοτε την πρόθεση κοινωνικής παρέμβασης καλώντας τις κοινότητες να μοιραστούν και να στοχαστούν πάνω στις ιστορίες τους, άλλοτε έχει εορταστική μορφή⁶⁵. Μπορεί να πραγματοποιηθούν παρουσιάσεις μεγάλης κλίμακας με πολυάριθμους συμμετέχοντες και να χρησιμοποιηθούν πολλοί χώροι της κοινότητας με το κοινό να μετακινείται διαρκώς.

⁶⁴Juliana Saxton, *Applied Theatre: International Case Studies and Challenges for Practice*, σ.135-136.

⁶⁵ο.π. σ.136.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιάσουμε μορφές του Θεάτρου της Κοινότητας που αφορούν την εκπαίδευση. Μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες: α) Θέατρο της Κοινότητας για τη μαθητική κοινότητα, στο οποίο επαγγελματικές θεατρικές ομάδες ανεβάζουν παραστάσεις σε μαθητικό κοινό και στις οποίες οι μαθητές δεν συμμετέχουν, β) Θέατρο της Κοινότητας με τη μαθητική κοινότητα, στο οποίο επαγγελματίες σε συνεργασία με μαθητικές ομάδες ανεβάζουν κάποια παράσταση, γ) Συμμετοχικό Θέατρο για τη μαθητική κοινότητα και με τη μαθητική κοινότητα, στο οποίο επαγγελματικές θεατρικές ομάδες ανεβάζουν διαδραστικές, θεατρικές παραστάσεις όπου συμμετέχουν ενεργά οι μαθητές.

ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Πρόκειται για ένα είδος κοινοτικού θεάτρου που βασίζεται στις δυνάμεις της καλλιτεχνικής φόρμας αλλά και στην παιδαγωγική, προσφέροντας σε ειδικό κοινό (μαθητές), σε ειδικές συνθήκες, (σχολεία, εκπαιδευτικά ιδρύματα) ευκαιρίες για βιωματική μάθηση με δημιουργικούς τρόπους.

Ένα παράδειγμα Θεάτρου της Κοινότητας που απευθύνεται σε ειδικό κοινό αποτελεί η ομάδα νεανικού/κοινοτικού θεάτρου Arena από την Αυστραλία. Ιδρύεται το 1966 και είναι επηρεασμένη από τα προγράμματα Συμμετοχικού Θεάτρου βρετανικών ομάδων. Με μια ομάδα επαγγελματιών οργανώνουν παραστάσεις μεγάλης κλίμακας, με επαγγελματίες και δουλεύουν σύμφωνα με το συνεργατικό μοντέλο του Θ.τ.Ε. απευθυνόμενοι ακόμα και σε πολύ μικρές ηλικίες. Συνήθως στρέφονται γύρω από ένα ερευνητικό ερώτημα, περνούν από μια προκαταρκτική περίοδο έρευνας, αναπτύσσουν τη δουλειά σε εργαστήρια, προχωρούν στη δομή και στη σύνθεση και μετά παρουσιάζουν τη δημιουργία τους σε διαφορετικά είδη κοινού⁶⁶.

Θέατρο της Κοινότητας με τη μαθητική κοινότητα

Εκτός από την παραπάνω μορφή, υπάρχει και μια άλλη κατηγορία Θεάτρου της Κοινότητας που εμπλέκει άμεσα τη μαθητική κοινότητα ως παράγοντα δημιουργίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ομάδα Soul and Latin Theatre (S.A.L.T.) της εμφυωχώτριας Maryat Lee. Η ίδια δούλεψε το 1951 με μια κοινότητα στο Χάρλεμ της

⁶⁶66. Deirdre Heddon and Jane Milling, *Devising Performance, a Critical History*, σ.146-147.

Νέας Υόρκης, για να δημιουργήσει ένα θεατρικό κείμενο γύρω από τα ναρκωτικά με τον τίτλο *Dope!* παίζοντας γενικότερα καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του Θεάτρου της Κοινότητας στις Η.Π.Α.

Το 1968 με μια ομάδα νέων από ένα σχολείο της περιοχής κλήθηκε να δημιουργήσει ένα έργο γύρω από τα ναρκωτικά, για να το παρουσιάσει σε άλλους μαθητές του Ανατολικού Χάρλεμ. Σε τρία μικρά έργα δραματοποίησαν τις εμπειρίες τους -μέσα από μια αναγνωρίσιμη γι' αυτούς γλώσσα αργκό- με στόχο την αλλαγή συμπεριφοράς ως προς το θέμα της ομοφυλοφιλίας και των ναρκωτικών. Το εγχείρημα στήθηκε με διαδραστικό τρόπο για να προκαλέσει την ενεργό συμμετοχή του κοινού⁶⁷.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΜΕ ΤΗ ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Μια μορφή του κοινοτικού θεάτρου αποτελεί και το Συμμετοχικό Θέατρο⁶⁸, το οποίο προέκυψε από την ένωση του θεάτρου με την εκπαίδευση και λειτουργεί εξίσου ως εργαλείο μάθησης και ως μορφή τέχνης. Έχει κυρίως εκπαιδευτικό σκοπό και απαιτεί την ενεργό συμμετοχή του κοινού, που είναι μαθητές. Η βασική θέση την οποία ενστερνίζεται είναι ότι οι θεσμοί και γενικότερα η ανθρώπινη συμπεριφορά διαμορφώνεται μέσα από την κοινωνική δραστηριότητα και έχει τη δυνατότητα να αλλάξει. Το κοινό λοιπόν, ως εν δυνάμει παράγοντας αυτής της αλλαγής, πρέπει να συμμετέχει ενεργά στη διαμόρφωση αυτής της αλλαγής⁶⁹. Το Συμμετοχικό Θέατρο διαμορφώθηκε με την επίδραση του Εκπαιδευτικού Δράματος, του θεάτρου του Brecht και του Θεάτρου της Αγοράς του Augusto Boal.

Το Συμμετοχικό Θέατρο είναι ένα είδος κοινοτικού θεάτρου για παιδιά και νέους που δίνει έμφαση στα κοινωνικά θέματα της τοπικής κοινωνίας και προσφέρει βιωματική, κοινωνική, κριτική και δημιουργική μάθηση. Περιλαμβάνει μια σύντομη θεατρική παράσταση που λειτουργεί ως ερέθισμα για περαιτέρω δράση και συζήτηση. Παρουσιάζεται ένα θέμα με βιωματικά εργαστήρια που βασίζονται στο Εκπαιδευτικό Δράμα, στο θεατρικό παιχνίδι και στη δραματοποίηση αφηγηματικού ή οπτικοακουστικού υλικού. Περιλαμβάνει επίσης συζητήσεις με αφορμή την παράσταση όπου οι μαθητές συμμετέχουν ως ενεργοί θεατές για τη λήψη αποφάσεων και την επίλυση προβλημάτων γύρω από τα θέματα που τίγονται⁷⁰.

⁶⁷67. ο.π. σ.153.

⁶⁸68. Όρος που μεταφράζει το T.I.E. (Theatre in Education).

⁶⁹69. Tony Jackson, *Learning Through Theatre, New Perspectives on Theatre in Education*, σ.109.

⁷⁰70. Περσεφόνη Σέξτου, *Θεατρο-παιδαγωγικά προγράμματα στα σχολεία*, σ. 22.

Οι ομάδες Συμμετοχικού Θεάτρου στελεχώνονται από επαγγελματίες ηθοποιούς/παιδαγωγούς οι οποίοι διασκευάζουν σενάρια, αυτοσχεδιάζουν πάνω σε κείμενα, δραματοποιούν γεγονότα, εμπυχώνουν τους μαθητές και ενθαρρύνουν τη βιωματική, ολιστική μάθηση. Τα προγράμματα Συμμετοχικού Θεάτρου φιλοξενούνται στις σχολικές αίθουσες, στο γυμναστήριο ή σε χώρους πολλαπλών εκδηλώσεων του σχολείου και απευθύνονται σε μικρό αριθμό μαθητών (20-30), ώστε να συμμετέχουν ενεργά όλοι.

Ένα πρόγραμμα Συμμετοχικού Θεάτρου θίγει συνήθως θέματα σχετικά με την αγωγή του πολίτη, την αγωγή υγείας, την περιβαλλοντική αγωγή, την αισθητική αγωγή και διάφορα ευαίσθητα κοινωνικά θέματα, που σχετίζονται με τη φτώχεια, την ανεργία, την εγκληματικότητα, το Aids, τα ναρκωτικά, τη μητρότητα στην εφηβεία, την κακοποίηση ανηλίκων κ.ά.

Μετά την παράσταση που περιλαμβάνει την παρουσίαση μιας ιστορίας και βιωματικά εργαστήρια, ακολουθεί συζήτηση που δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να επεξεργαστούν και να συνδέσουν τα όσα βίωσαν κατά την παρακολούθηση του προγράμματος με τις προσωπικές τους εμπειρίες. Προσφέρονται επιπλέον στους εκπαιδευτικούς φάκελοι υλικού με προτάσεις και ιδέες, για να διευρύνουν το θέμα μέσα στην σχολική τάξη⁷¹.

Τα οφέλη ενός προγράμματος Συμμετοχικού Θεάτρου είναι πολλαπλά. Στην ουσία, πρόκειται για την προσφορά μιας εναλλακτικής, εκπαιδευτικής και καλλιτεχνικής εμπειρίας που ενθαρρύνει την ενεργό μάθηση, αμφισβητεί παγιωμένες πεποιθήσεις και προσφέρει τη δυνατότητα αλλαγής προκαταλήψεων και τρόπου σκέψης. Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές εμπλουτίζουν τις κοινωνικές και πολιτιστικές τους εμπειρίες⁷².

⁷¹71. ο.π. σ.23.

⁷²72. Alison Oddey, *Devising Theatre, a Practical and Theoretical Handbook*, σ.124.

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΕΠΙΝΟΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΔΡΑΜΑ ΩΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΜΕ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΝΕΟΥΣ

Στο κεφάλαιο αυτό θα διερευνηθεί η σχέση του Εκπαιδευτικού Δράματος με το Θ.τ.Ε., καθώς και με ποιον τρόπο μπορούν να συνδυαστούν και να οδηγήσουν μια ομάδα μαθητών σε ένα παραστασιακό γεγονός.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΔΡΑΜΑ

Σύμφωνα με τον ορισμό που διατυπώνεται στο βιβλίο *Η τέχνη του Δράματος στην εκπαίδευση*:

«Το Εκπαιδευτικό Δράμα είναι μια μορφή θεατρικής τέχνης με καθαρά παιδαγωγικό χαρακτήρα. Μπορεί να διδαχθεί είτε ως ένα ανεξάρτητο μάθημα τέχνης, είτε παράλληλα να αξιοποιηθεί ως μέσο για τη διδασκαλία διαφόρων μαθημάτων του προγράμματος σπουδών.[...] Στο Δράμα, ο συνδυασμός συναισθηματικής εμπλοκής και νοητικής επεξεργασίας, βίωσης και αναστοχασμού, αποβλέπει στη μάθηση με την έννοια της κατανόησης του εαυτού μας αλλά και του κόσμου»⁷³

Οι συμμετέχοντες μέσα στο δράμα, με τη βοήθεια του δασκάλου, δημιουργούν μια ιστορία που εκτυλίσσεται σε έναν φανταστικό κόσμο, υποδύονται ρόλους και βιώνουν μια πολύπλευρη ατομική και συλλογική εμπειρία⁷⁴.

Το Εκπαιδευτικό Δράμα ως μέσο μάθησης βασίστηκε στη βιωματική θεωρία του Dewey σύμφωνα με την οποία ο καλύτερος τρόπος για να μάθει κανείς είναι να ενεργεί. Το Εκπαιδευτικό Δράμα συνιστά μια εφαρμογή της βιωματικής προσέγγισης της γνώσης, γιατί τοποθετεί τον μαθητή στο επίκεντρο της δραστηριότητας και τον εμπλέκει ενεργά σε υποθετικές καταστάσεις μέσα από τη βίωση ρόλων και την αλληλεπίδραση με την ομάδα⁷⁵.

Το Δράμα ως μέσο μάθησης βασίζεται στις θεωρίες των Vygotsky (1978) και Bruner (1983) οι οποίοι δίνουν έμφαση στην κοινωνική αλληλεπίδραση κατά τη διαδικασία της μάθησης. Ο Bruner εξέτασε το ρόλο των ενηλίκων στη μάθηση των παιδιών και εισήγαγε την έννοια της "σκαλωσιάς", το "scaffolding for children's learning", δηλαδή την υποβοήθηση της μάθησης από τους ενήλικες με διάφορους

⁷³73. Άβρα Αβδής, Μελίνα Χατζηγεωργίου, *Η τέχνη του Δράματος στην εκπαίδευση*, σ.19.

⁷⁴74. ο.π. σ.19.

⁷⁵75. Περσεφόνη Σέξτου, *Θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα στα σχολεία*, σ.45.

τρόπους και δραστηριότητες. Πρόκειται φυσικά για μια μεταφορά που αναφέρεται στην απόκτηση και κατανόηση της γνώσης με τη συνδρομή γονέων και δασκάλων.

Ιδιαίτερη είναι η επιρροή που ασκεί στο Εκπαιδευτικό Δράμα το μεταμοντέρνο θέατρο ως προς το μοίρασμα των αρμοδιοτήτων στην ομάδα, στη μη γραμμική αφήγηση των γεγονότων, στις διαφορετικές "αναγνώσεις" κλασικών έργων και θεμάτων και στην κατάλυση των ορίων μεταξύ κοινού και ηθοποιών⁷⁶.

ΑΠΟ ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΔΡΑΜΑ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

Το Δράμα μπορεί, εφόσον το αποφασίσει η ομάδα, να οδηγήσει σε θεατρική παράσταση με εξωτερικό κοινό. Στη διαδικασία του εκάστοτε δράματος, παράγεται από τα παιδιά, μέσα από διάφορες θεατρικές τεχνικές, ένα πλούσιο υλικό. Το υλικό αυτό μπορεί να εξελιχθεί, μετά από επεξεργασία, με τη βοήθεια του δασκάλου, σε κείμενο προς παράσταση.

Ξεχωριστή σημασία έχει και ο χωρισμός των ρόλων και των ευθυνών, καθότι το Εκπαιδευτικό Δράμα προωθεί τη συλλογική και δημοκρατική συμμετοχή όλων των μελών της ομάδας. Συχνά, ο χωρισμός των ρόλων και των αρμοδιοτήτων προκύπτει μέσα από τις προτιμήσεις των μαθητών και λαμβάνεται μέριμνα, ώστε να συμμετέχουν όλοι ισότιμα, διότι πρόκειται για μια θεατρική φόρμα που καταργεί τους "πρωταγωνιστές". Ο ρόλος των παιδιών επομένως, όταν η ομάδα οδηγείται από το Δράμα στην παράσταση, είναι πολύπλευρος. Τα παιδιά γίνονται σε μεγάλο βαθμό δημιουργοί της ιστορίας του κειμένου, κάνουν σκηνοθετικές επιλογές, ζωντανεύουν τους ρόλους του έργου. Με τον τρόπο αυτό το έργο τους "ανήκει".

ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΔΡΑΜΑ

Αυτά που φαίνεται να συνδέουν το Θ.τ.Ε. με το Εκπαιδευτικό Δράμα είναι κατά κύριο λόγο η συλλογική εργασία, ο ενεργητικός ρόλος της ομάδας κατά τη διάρκεια όλης της διαδικασίας, ο διερευνητικός χαρακτήρας του εγχειρήματος, οι πολλές οπτικές γωνίες και προσεγγίσεις ενός θέματος, η αξιοποίηση ποικίλων θεατρικών τεχνικών και η δημιουργία κειμένου με βάση τον αυτοσχεδιασμό και το παιχνίδι. Ειδικότερα, το Θέατρο της Κοινότητας συνδέεται με το Εκπαιδευτικό Δράμα στις περιπτώσεις που ασχολείται με θέματα τοπικής ιστορίας για τη δημιουργία παράστασης.

Παρακάτω παρουσιάζονται δυο παραδείγματα Local Documentary Drama (Θέατρο Ντοκουμέντο για την τοπική ιστορία) που υλοποιήθηκαν σε σχολεία της

⁷⁶76. Cecily O' Neil, *Drama Worlds, a Framework for Process Drama*, σ.16.

Βρετανίας και είχαν στόχο την ανάδειξη της τοπικής ιστορίας με τη μέθοδο του Εκπαιδευτικού Δράματος και του Θ.τ.Ε..

α) Πρόγραμμα στο Exwick Middle School of Exeter

Πρόκειται για μια προσπάθεια που έγινε με πρωτοβουλία του Πανεπιστημίου του Exeter με καθηγητές και φοιτητές παιδαγωγικών και θεάτρου που δούλεψαν ένα πρόγραμμα τοπικής ιστορίας τη δεκαετία του '80 στην περιοχή Exwick, ένα μικρό χωριό κοντά στην πόλη του Exeter.

Στην περιοχή αυτή υπήρχε ένα σχολείο ενεργό από το 1890 που στα νεότερα χρόνια έγινε κοινοτικό κέντρο και κοντά του χτίστηκε το 1971 ένα καινούργιο σχολείο ενεργό μέχρι σήμερα. Οι πανεπιστημιακοί εκπρόσωποι συνεργάστηκαν με τους καθηγητές του σχολείου και με τους μαθητές, προκειμένου να αναδείξουν την τοπική ιστορία, την ιστορία της κοινότητάς τους. Στόχος ήταν να ανακαλύψουν οι μαθητές πτυχές του παρελθόντος του Exwick και να τις μεταφέρουν στη μαθητική κοινότητα αλλά και στην ευρύτερη τοπική κοινωνία⁷⁷.

Οι φοιτητές μοιράστηκαν σε δυο ομάδες των επτά ατόμων. Η μια ομάδα δούλεψε με δυο δασκάλους και εξήντα μαθητές για τη δημιουργία παράστασης που αφορά το Exwick κατά την Βικτωριανή εποχή. Η άλλη ομάδα βοήθησε δυο δασκάλους και τριάντα μαθητές να δημιουργήσουν ένα ραδιοφωνικό έργο που αφορά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο έτσι όπως τον βίωσε η περιοχή. Το εγχείρημα εντασσόταν στο αναλυτικό πρόγραμμα και ειδικότερα στο αντικείμενο της Τοπικής Ιστορίας. Υπήρχε εποπτεία του προγράμματος και των δυο ομάδων από τον διευθυντή του σχολείου⁷⁸.

Αρχικά, κλήθηκαν να δώσουν συνέντευξη ηλικιωμένοι που έζησαν στην περιοχή κατά τη διάρκεια του πολέμου καθώς και παλιοί απόφοιτοι του σχολείου. Στη συνέχεια έγινε ιστορική έρευνα σε βιβλία, slides, χάρτες, ντοκουμέντα, έγγραφα και συλλογές του τοπικού μουσείου. Επίσης, μελετήθηκαν τα ημερολόγια που κρατούσε το σχολείο για τις δραστηριότητες από το 1892-1924. Στάλθηκαν ενημερωτικά δελτία στους γονείς των μαθητών προς αναζήτηση πάσης φύσεως βοήθειας αλλά και ενημέρωσης⁷⁹.

Ένας από τους στόχους ήταν και η κατανόηση του πώς ζούσαν οι κάτοικοι της περιοχής στο παρελθόν και ποια ήταν η σχέση τους με το παλιό σχολείο. Πολύ γρήγορα άρχισε να διαφαίνεται το θέμα του έργου και κάποια δραματικά στοιχεία πλοκής τα

⁷⁷77. John Somers, *Drama in the Curriculum*, σ.158-160.

⁷⁸78. ο.π.σ.163.

⁷⁹79. ο.π.σ.171.

οποία αναπτύχθηκαν μέσα από συζήτηση και αυτοσχεδιασμούς⁸⁰. Η ιστορία ξετυλίχθηκε γύρω από τη ζωή ενός παιδιού, του Edith, σχετικά με το πώς βίωνε το σχολείο την εποχή του πολέμου στην περιοχή του Exwick. Η αυθεντικότητα του υλικού ήταν ένα από τα πιο σημαντικά σημεία της εργασίας. Ως τόπος παράστασης ορίστηκε το παλιό σχολείο.

Η ομάδα που ανέλαβε το ραδιοφωνικό έργο ασχολήθηκε κυρίως με την έρευνα γύρω από τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο μέσα από φωτογραφίες, συλλογές, μουσειακά αντικείμενα, βιβλία ιστορίας, διαφημίσεις, άρθρα εφημερίδων, τοπικές εφημερίδες, περιοδικά, συνεντεύξεις, ερωτηματολόγια και αναμνήσεις κατοίκων της περιοχής που βίωσαν τον πόλεμο. Οι ίδιοι οι μαθητές επιτόνησαν ένα ερωτηματολόγιο που απευθυνόταν σε παλιούς αποφοίτους που πήγαιναν στο σχολείο στη διάρκεια του πολέμου⁸¹. Η εμπειρία και η παρουσίαση του προγράμματος καταγράφεται ως ιδιαίτερα θετική τόσο για την τοπική κοινωνία όσο και για τους μαθητές.

β) Πρόγραμμα σε αγγλικό σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Πρόκειται για ένα πρόγραμμα που πραγματοποίησε η Helen Nicholson στις αρχές του '90. Σύμφωνα με την Nicholson, τα σχολεία είναι κέντρο συναντήσεων διαφόρων γενεών και σημείο κοινωνικής δικτύωσης γι' αυτό και παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Τα προγράμματα που βασίζονται στη μαθητική κοινότητα παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί εμπλέκουν και το στοιχείο της *site specific performance*⁸² με απώτερο στόχο την ανάδειξη του πώς μπορεί να συνυπάρξει το σύγχρονο με το παλαιό⁸³.

Συγκεκριμένα, αντικείμενο μελέτης ήταν ένα βρετανικό σχολείο της δεκαετίας του '50 ενεργό μέχρι σήμερα, φημισμένο για τις καινοτόμες ιδέες του. Η ιστορία του σχολείου παρουσίαζε ενδιαφέρον γιατί μπορούσε κανείς να διακρίνει το "πέρασμα" διαφορετικών γενεών.

Βασικός στόχος του προγράμματος ήταν να αποκτήσουν οι μαθητές την αίσθηση ότι "ανήκουν" σε μια κοινότητα και να ενισχύσουν την αυτοεκτίμησή τους μέσα από την εμπλοκή τους σε διάφορες δραστηριότητες⁸⁴. Το σημείο εκκίνησης της εργασίας τους ήταν το να πάρουν συνεντεύξεις από συγγενείς τους ή ηλικιωμένα

⁸⁰80. ο.π.σ.166.

⁸¹81. ο.π.σ.176.

⁸²82. "...παράσταση σε προκαθορισμένο χώρο της καθημερινής ζωής, ενεργό ή μη,.... όπου υπάρχει μια αίσθηση πολλαπλών αφηγήσεων και αρχιτεκτονικής...συνδυάζει το παλιό με το καινούργιο..." σύμφωνα με την άποψη που εκφράζεται στο βιβλίο *The Cambridge introduction to Modern English Theatre* του Simon Shepherd, σ.50.

⁸³83. Helen Nicholson, *Applied Drama, the gift of theatre*, σ.87.

⁸⁴84. ο.π.σ.88.

άτομα της τοπικής κοινότητας σχετικά με γεγονότα που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη ζωή τους, να επιλέξουν κάποιες ιστορίες και κατόπιν να συνθέσουν ένα κείμενο, για να το παρουσιάσουν στο χώρο του σχολείου. Οι μαθητές μελέτησαν την αυτοβιογραφική μνήμη και την έννοια της "μαρτυρίας", εντόπισαν ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν και κατέληξαν σε μια αφήγηση μπρεχτικού τύπου⁸⁵. Αυτό επιτεύχθηκε με τη χρήση μοντάζ και δημοφιλών τραγουδιών της παλιάς εποχής με στόχο να "ζωντανέψει" το παρελθόν με τρόπο εορταστικό και νοσταλγικό.

Το πρόγραμμα είχε επιτυχία, γιατί έφερε σε επαφή διαφορετικές γενιές, αλλά και ανθρώπους της ίδιας γενιάς⁸⁶. Το σχολείο, μια τοπική κοινότητα, λειτούργησε σαν γέφυρα που ενώνει διαφορετικές αντιλήψεις, ηλικίες, ενδιαφέροντα καθώς και προσωπικές ιστορίες.

⁸⁵85. ο.π.σ.88-90.

⁸⁶86. ο.π.σ.91-93.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΟ 41^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ

Το Θ.τ.Ε., που αναδείχθηκε μέσα από το θέατρο του πειραματισμού χρησιμοποιώντας ποικίλες θεατρικές τεχνικές που αναδεικνύουν την έννοια της ομαδικής δημιουργίας, μπορεί να έχει μια πολύ ενδιαφέρουσα εφαρμογή και στην εκπαίδευση -ενδεχομένως σε όλες τις βαθμίδες- τοποθετώντας τον εκπαιδευόμενο στο επίκεντρο της δημιουργίας μέσα από διαφορετικούς δρόμους.

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστεί η εφαρμογή Θ.τ.Ε. για τη δημιουργία παράστασης στο 41^ο Δημοτικό σχολείο Θεσσαλονίκης, που χρονολογείται από το 1931 και παραμένει έως σήμερα ενεργό.

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα στοιχεία που αφορούν το Θ.τ.Ε. στα σχολεία είναι, όπως υπογραμμίζει και η Nicholson⁸⁷, ότι αποτελούν κέντρα συναντήσεων πολλών γενεών και ότι λειτουργούν σαν χώρος κοινωνικοποίησης και μάθησης από πολυάριθμες ομάδες παιδιών, ως μια κοινότητα με δικούς της κανόνες και ιδιαιτερότητες.

Οι παιδαγωγικοί στόχοι που τέθηκαν για το μαθητή ήταν οι εξής:

- Να στοχαστεί πάνω σε θέματα της καθημερινότητας του και να αποκτήσει την ικανότητα να βρίσκει λύσεις.
- Να βιώσει μια πολύπλευρη μαθησιακή εμπειρία που θα τον επηρεάσει θετικά σε ψυχοπνευματικό επίπεδο, να καλλιεργήσει τις ψυχοπνευματικές δυνάμεις του (ενσυναίσθηση, παρατηρητικότητα, φαντασία, κριτική σκέψη, αυτο-συγκέντρωση).
- .- Να προβληματιστεί σχετικά με την εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών.
- Να γνωρίσει την αξία της συνεργασίας, της ομαδικότητας, της δημοκρατίας, της αρμονικής συμβίωσης.
- Να εκφράσει συναισθήματα, να ενισχύσει τον συναισθηματικό κόσμο του, να αποκτήσει αυτοεκτίμηση.

Εκτός όμως από τους παιδαγωγικούς στόχους, τέθηκαν και κάποιοι καλλιτεχνικοί οι οποίοι είναι οι εξής:

- Η μύηση στη θεατρική τέχνη, η γνωριμία με τους θεατρικούς κώδικες.
- Η γνωριμία με την τέχνη της θεατρικής γραφής.
- Η ανάπτυξη εκφραστικών μέσων (σώμα, λόγος, φωνή).

⁸⁷87. Helen Nicholson, *Applied Drama, the Gift of Theatre*, σ.87.

- Η διαμόρφωση αισθητικής, καλλιτεχνικής αντίληψης από τη θέση του δημιουργού.
- Η βίωση μιας συλλογικής καλλιτεχνικής εμπειρίας.

ΜΕΘΟΔΟΣ

Η μέθοδος που ακολούθησε η ομάδα επηρεάστηκε από όλα σχεδόν τα είδη του Θ.τ.Ε. και από γνωστές ομάδες αλλά κυρίως από το Θέατρο της Κοινότητας και το Εκπαιδευτικό Δράμα. Μπορούμε να διακρίνουμε επιδράσεις που αφορούν τη διαδικασία που ακολουθήθηκε και επιδράσεις που αφορούν την παράσταση.

Το Εκπαιδευτικό Δράμα, ως προσέγγιση θεατρικής αγωγής, στάθηκε το κύριο εργαλείο σε ό,τι αφορά τους αυτοσχεδιασμούς, το κτίσιμο της ιστορίας και των ρόλων. Αναλυτικότερα, η ομάδα δούλεψε με την τεχνική του δασκάλου σε ρόλο ο οποίος έδωσε το δραματικό πλαίσιο του δράματος. Επινοήθηκε μια ιστορία με αναλογία που αφορά μια φανταστική μαθητική κοινότητα η οποία αντιμετωπίζει κρίση. Μια ομάδα μαθητών συγκρούεται λόγω έλλειψης συνεργασίας και πρέπει να βρεθούν λύσεις. Μέσα από ποικίλες τεχνικές, όπως αφήγηση, παιχνίδια ρόλων, κτίσιμο ρόλων, ανακριτική καρτέλα, σύνταξη κειμένων, αυτοσχεδιασμούς, ατομικούς και ομαδικούς, παρακολούθηση σκέψεων, ομαδικό γλυπτό, κινητικές δραστηριότητες, παγωμένες εικόνες κ.ά., οι μαθητές βίωσαν το θέμα της σύγκρουσης και της έλλειψης συνεργασίας και βρήκαν θετικές λύσεις. Μέσω του Εκπαιδευτικού Δράματος, λοιπόν, δημιουργήθηκε η βασική πλοκή του επικείμενου έργου προς συγγραφή.

Πέρα όμως από το Εκπαιδευτικό Δράμα, σημαντική στάθηκε και η επιρροή από διάφορες μορφές του Θ.τ.Ε.: Από το Local Documentary Drama του Peter Cheeseman η διαδικασία επηρεάστηκε ως προς την αποτύπωση της τοπικής ιστορίας με ένα είδος χρονικού, ενώ από το Θέατρο της Κοινότητας και ειδικά από το Θέατρο με τη μαθητική κοινότητα ως προς τη δημιουργία παραστατικού γεγονότος με μαθητές του σχολείου, με επίκεντρο ένα θέμα της καθημερινότητάς τους. Από το Θέατρο του Μεταμοντερνισμού επηρεάστηκε σε ό,τι αφορά τον πειραματισμό με ποικίλα στιλ υποκριτικής. Από το Σωματικό Θέατρο επηρεάστηκε ως προς τις ασκήσεις δυναμικής της ομάδας και τους κινητικούς αυτοσχεδιασμούς. Συγκεκριμένα, από την ομάδα Frantic Assembly αντλήθηκαν κάποιες κινησιολογικές ασκήσεις που ενισχύουν τη δυναμική της ομάδας και η τεχνική του ερωτηματολογίου ως τρόπος άντλησης υλικού.

Το παραστασιακό γεγονός επηρεάστηκε από τον μεταμοντερνισμό και συγκεκριμένα βασίστηκε στην έννοια της εναλλακτικότητας του θεατρικού χώρου, καθώς η πρώτη παράσταση πραγματοποιήθηκε σε μη θεατρικό χώρο. Σχετικά με

επιδράσεις από συγκεκριμένες ομάδες αναφέρω ότι από την ομάδα Performance Group του Richard Schechner αντλήθηκε η ιδέα του να είναι ο θεατής στον ίδιο χώρο δράσης με τον ηθοποιό, ενώ από την ομάδα Open Theatre του Joseph Chaikin αντλήθηκε η ιδέα της άμεσης επαφής θεατών και ηθοποιών και η συμμετοχή του κοινού στα δρώμενα.

Το παραστασιακό γεγονός επίσης επηρεάστηκε από την ιδέα της Site specific performance, όσο αφορά την επιλογή του σκηνικού χώρου. Επιλέχθηκε ως χώρος της παράστασης εκεί όπου "γεννιούνται" τα γεγονότα, που στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν ο χώρος ενός σχολείου. Ακόμη, δανείστηκε στοιχεία Happening σε ό,τι αφορά το μετακινούμενο κοινό και το ιδιαίτερο φινάλε της παράστασης.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούν αναλυτικά όλα τα στάδια παραγωγής του κειμένου και της εργασίας της ομάδας μέσα από ημερολόγια, όπου κατεγράφησαν οι δραστηριότητες που επιλέχθηκαν, οι στόχοι και το αποτέλεσμα.

Η ΟΜΑΔΑ

Η εργασία άρχισε τον Σεπτέμβριο και ολοκληρώθηκε σε έξι μήνες. Στην πρώτη φάση συμμετείχε ένα τμήμα της Στ' τάξης του σχολείου με δύναμη 25 ατόμων και οι συναντήσεις πραγματοποιούνταν κάθε Παρασκευή στο πλαίσιο της δραστηριότητας της θεατρικής αγωγής, για 40', όσο διαρκεί δηλαδή η σχολική ώρα. Η ομάδα αυτή έδωσε το υλικό που αποτέλεσε τον πυρήνα της διαδικασίας αλλά και του τελικού κειμένου θέτοντας ως κυρίαρχο θέμα της κοινότητάς της την έλλειψη συνεργασίας.

Στη δεύτερη φάση το υλικό που συγκεντρώθηκε μετακυλίστηκε σε μια δεύτερη ομάδα, που εργαζόταν στο πλαίσιο του ολοήμερου σχολείου δυο φορές τη εβδομάδα για δυο ώρες. Η ομάδα ασχολήθηκε συστηματικά με την έρευνα και με τη δημιουργία παράστασης. Η ομάδα αυτή είχε αρχικά δύναμη 25 ατόμων από την Ε' και Στ' τάξη, αλλά στην πορεία άλλαξε σύνθεση, παρέμειναν 20 άτομα. Η δεύτερη ομάδα ξεκίνησε τις εργασίες της με υλικό που είχε δημιουργηθεί από την προηγούμενη και στη συνέχεια με τη συμμετοχή της στο δράμα που σχεδιάστηκε, δημιούργησε ένα καινούριο υλικό. Έτσι, συγκεντρώθηκε ένα πλούσιο υλικό το οποίο αφορά τη σχολική ζωή του χθες και του σήμερα ιδωμένης μέσα από το πρίσμα της συνεργασίας.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

Ένα πρόγραμμα θεατρικής αγωγής, όπως επίσης και ένα πρόγραμμα Θ.τ.Ε. εμπλέκει άμεσα το θέμα της έρευνας. Στην παρούσα εργασία τέθηκαν λοιπόν τα παρακάτω ερωτήματα προς διερεύνηση σχετικά με το θέμα και αυτά ήταν: α) τι σημαίνει να είναι κανείς μέλος μιας μαθητικής κοινότητας; β) ποιες αξίες προάγει το σημερινό σχολείο; γ) πως λειτουργεί το σχολείο ως χώρος συναντήσεων πολλών γενεών; δ) τι ονειρεύεται ο μαθητής για το σχολείο που ανήκει; ε) τι είδους βιώματα αποκτά ένα παιδί στο σημερινό σχολείο; στ) τι έχει αλλάξει από το παρελθόν ως προς τον τρόπο εκπαίδευσης; η) τι σημαίνει ο σχολικός χώρος για τον μαθητή; ζ) τι σημαίνει ιδανικό σχολείο; θ) τι σημαίνει ιδανικός δάσκαλος; ι) υπάρχουν προβλήματα στο συγκεκριμένο σχολείο; Αν ναι, τι είδους; κ) τι είδους ανθρώπινες σχέσεις διαμορφώνονται;

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ

Η προπαρασκευαστική περίοδος έρευνας με τις ομάδες κρίνεται από την εμπυχότρια γενικά επιτυχής, με κριτήριο το υλικό που βγήκε από τη διαδικασία μέσα στο περιορισμένο χρονικό διάστημα. Προέκυψαν ωστόσο κάποιες δυσκολίες τόσο μέσα στην ομάδα όσο και στο πεδίο της έρευνας και της συνεργασίας με ενδοσχολικούς και εξωσχολικούς παράγοντες.

Αρχικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι μάλλον ήταν ατυχής η επιλογή του να αρχίσει ένα τέτοιου είδους πρόγραμμα στο πλαίσιο της ώρας της θεατρικής αγωγής και ειδικότερα με ένα τμήμα που εμφάνιζε κάποια προβλήματα συμπεριφοράς και συνεργασίας. Όμως και η κυρίως ομάδα υπήρξε ασταθής με αυξομειώσεις και συχνές απουσίες. Ακόμη, στα αρνητικά σημεία μπορεί να καταλογιστεί η έλλειψη θεατρικής εμπειρίας από την πλευρά των εμπλεκομένων και η πίεση του χρόνου, αφού τέθηκε ως χρονικό όριο για την παράσταση το τέλος Μαρτίου.

Επίσης, ενώ εντοπίστηκαν παλιοί δάσκαλοι του σχολείου και έγινε η σχετική επικοινωνία μαζί τους, στην πορεία αποδείχθηκε ότι ήταν δύσκολη, έως ανέφικτη, η συνάντηση μαζί τους λόγω προβλημάτων της υγείας τους. Επιπλέον, μέσα από την έρευνα φάνηκε ότι το σχολείο κατά την περίοδο 1931-1941 ήταν Εβραϊκό και έγινε προσπάθεια επικοινωνίας με την Ισραηλιτική Κοινότητα, προκειμένου να βρεθούν παλιοί απόφοιτοι του σχολείου κατά την εποχή εκείνη, αλλά αυτό στάθηκε αδύνατο, γιατί δεν υπάρχουν επιζώντες. Έτσι επειδή δεν βρέθηκε πρωτογενές υλικό για την περίοδο εκείνη, έγινε διασταύρωση από άλλες πηγές (βιβλία).

Τέλος, ο χώρος των προβών της δεύτερης ομάδας, ο οποίος ήταν ένας μεγάλος και φωτεινός διάδρομος, δημιούργησε κάποιες δυσκολίες στην εργαστηριακή δουλειά, γιατί ήταν εκτεθειμένος και έλειπε το στοιχείο της ιδιωτικότητας στις ασκήσεις. Ωστόσο, αυτό τελικά λειτούργησε θετικά, μιας και ο χώρος των εργαστηρίων έγινε και χώρος της παράστασης, οπότε είχε προηγηθεί η απαιτούμενη "κατάκτηση" του χώρου.

Αξίζει πάντως να επισημανθεί ότι οι παραπάνω δυσκολίες είναι αναμενόμενες, όταν καλείται κάποιος να δημιουργήσει κάτι νέο, ως προσπάθεια και επίκληση, και συναντά

Α΄ φάση: Συναντήσεις με την 1^η ομάδα (Στ΄ τάξη), μέσα στην τάξη

- 1^η συνάντηση 15/9/2011: " Γνωριμία με την ομάδα"
- 2^η συνάντηση 16/9/2011: " Βρίσκουμε τον ρυθμό της ομάδας"
- 3^η συνάντηση 23/9/2011: " Ερευνώ τη σχολική ζωή από το χθες στο σήμερα"
- 4^η συνάντηση 30/9/2011: " Θυμάμαι την πρώτη μέρα στο σχολείο"
- 5^η συνάντηση 7/10/2011: " Θυμάμαι την πρώτη μέρα στο σχολείο μέρος β΄ - ορίζω τα προβλήματα του σχολείου"
- 6^η συνάντηση 12/10/2011: " Προσεγγίζω τα προβλήματα του σχολείου μέσα από τον αυτοσχεδιασμό"
- 7^η συνάντηση 14/10/2011: " Αποτυπώνω τα προβλήματα του σχολείου στο αποκορύφωμα τους"
- 8^η συνάντηση 21/10/2011: " Παρουσίαση προβλημάτων του σχολείου μέσα από ομαδικούς αυτοσχεδιασμούς, συνέχεια"
- 9^η 4/11/2011: " Γράφω τις σκέψεις μου για το τι σημαίνει συνεργασία"

Β΄ φάση: Συναντήσεις με την 2^η ομάδα (Πολιτιστικός Όμιλος Ολοήμερου Δημοτικού σχολείου), στο διάδρομο του σχολείου

- 1^η συνάντηση 7/11/2011: " Γνωριμία με την ομάδα"
- 2^η συνάντηση 11/11/2011: " Γνωρίζω την ομάδα μου και παίζω μαζί της"
- 3^η συνάντηση 14/11/2011: " Προσεγγίζω το σχολείο του χθες-δάσκαλοι του χθες"
- 4^η συνάντηση 18 /11/2011: " Όρκος μαθητών του χθες-συμβόλαιο του σήμερα"
- 5^η συνάντηση 21/11/2011: " Παρουσιάζω μέσα από αυτοσχεδιασμό τα προβλήματα του σχολείου- μέρος α΄"
- 6^η συνάντηση 25/11/2011: " Παρουσιάζω μέσα από αυτοσχεδιασμό τα προβλήματα του σχολείου- μέρος β΄"
- 7^η συνάντηση 28/11/2011: " Μέσα από μια φανταστική ιστορία διερευνώ το πρόβλημα της συνεργασίας στη μαθητική κοινότητα"⁸⁸
- 8^η συνάντηση 2/12/2011: "Κτίζω την ιστορία"
- 9^η συνάντηση 5/12/2011: " Πώς επιλέγω να χειριστώ το πρόβλημα"
- 10^η συνάντηση 12/12/2011: " Πώς μπορεί να γίνει πράξη η συνεργασία;"
- 11^η συνάντηση 16/12/2011: " Οδηγώ την ιστορία προς την λύση"
- 12^η συνάντηση 19/12/2011: " Παίζω το τέλος της ιστορίας"

⁸⁸88. Από την 7^η και μέχρι την 12^η συνάντηση εφαρμόστηκε σχέδιο εκπαιδευτικού δράματος κατόπιν παρότρυνσης της κας Αυδή και της κας Χατζηγεωργίου.

- 13^η συνάντηση 9/1/2012: " Εκφράζω με το σώμα μου τη σύγκρουση και την συμφιλίωση"
- 14^η συνάντηση 13/1/2012: Μοίρασμα τελικού κειμένου, διανομή ρόλων

Γ' φάση: Πρόβες /παραστάσεις

- 16/1/2012-29/3/2012 περίοδος προβών. Έγιναν συνολικά 23 πρόβες
- 1^η παράσταση 30/3/2012 σε διάδρομο του σχολείου
- 2^η παράσταση 4/4/2012 σε αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΩΝ

Θα αναφερθούν παρακάτω οι δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν και καταγράφηκαν από την υπεύθυνη της ομάδας σε μορφή ημερολογίου.

Α' φάση

1η συνάντηση, 15/9 /2011: "Γνωριμία με την ομάδα"

Στόχοι: Η γνωριμία των μελών της ομάδας. Απώτερος στόχος το δέσιμο της ομάδας η δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ τους αλλά και μεταξύ αυτών και της εμπυχώτριας.

Δραστηριότητες

1. " Παίρνω συνέντευξη από τον συμμαθητή μου και τον παρουσιάζω"

Οι μαθητές κάθισαν σε κύκλο. Τους ζητήθηκε να πάρουν συνέντευξη σε 2' από τον συμμαθητή που τυχαία κάθησε δίπλα τους και να τον παρουσιάσουν, αφού πρώτα του κάνουν ερωτήσεις για τα ενδιαφέροντά του, για την οικογένειά του, για τους φίλους και τις προτιμήσεις του⁸⁹.

2. "Κοινοποίηση των στόχων της ομάδας"

Η εμπυχώτρια κοινοποίησε το πλάνο και το σχέδιο εργασίας. Τους ανατέθηκε να βρουν έναν παλιό απόφοιτο του σχολείου και να του πάρουν συνέντευξη με ερωτηματολόγιο που δόθηκε στην επόμενη συνάντηση.

Σχόλια: Η πρώτη δραστηριότητα διήρκησε σχεδόν όλη τη σχολική ώρα. Η ανταπόκριση ήταν γενικά θετική, εκτός από κάποιους μαθητές που τους "έτυχε" άτομο του αντίθετου φίλου, με αποτέλεσμα να δείχνουν έντονη αμηχανία, όταν παρουσίαζαν, γιατί φοβήθηκαν την αντίδραση των συμμαθητών τους. Παρόλα αυτά, δεν αρνήθηκαν να το κάνουν. Η ροή της δραστηριότητας διακοπτόταν συνέχεια από διάφορα αστεία. Κάποιοι παραποίησαν τα στοιχεία που τους έδωσαν οι συμμαθητές τους και αυτό προκάλεσε στιγμιαίο θυμό και αντίδραση, που κατευνάστηκε γρήγορα από την

⁸⁹89.Alison Oddey, *Devising Theatre, a Practical and Theoretical Handbook*, σ.179.

εμφυχώτρια με νέες οδηγίες. Ως προς την κοινοποίηση στόχων έδειξαν να συμφωνούν όλοι. Το μόνο πρόβλημα ήταν ότι έμειναν μόνο πέντε λεπτά και η εμφυχώτρια δεν πρόλαβε να επεξηγήσει αναλυτικά το πλάνο εργασίας.

2^η συνάντηση, 16/9/2011: "Βρίσκουμε τον ρυθμό της ομάδας"

Στόχοι: Αν και πρόκειται για σχολική τάξη, δηλαδή για άτομα που γνωρίζονται μεταξύ τους, παραμένει ο βασικός στόχος να δεθούν σαν ομάδα, να συνεργαστούν για ένα κοινό στόχο, να απελευθερωθούν σωματικά και συναισθηματικά μέσα από παιχνίδια.

Δραστηριότητες

1. Κινητικό παιχνίδι⁹⁰: "Περπάτημα στον χώρο"

Ζητήθηκε να περπατήσουν ελεύθερα στον χώρο και, όταν ακούν το χτύπημα του ταμποurίνου, να αλλάζουν κατευθύνσεις, τρόπο περπατήματος, να ακουμπούν στον τοίχο, να μένουν ακίνητοι, να λένε το όνομα αυτού που βλέπουν μπροστά τους κ.τ.λ.

2. Παιχνίδι ρυθμού: "Ζουμ-Ζιπ- Μπονγκ"⁹¹

Η ομάδα σχηματίζει έναν κύκλο. Στέλνουν μια νοητή μπάλα στον διπλανό ή στον απέναντι με διάφορες οδηγίες.

3. Παιχνίδι σε ζευγάρια: "Ο άνθρωπος μπαλόني"⁹²

Χωρίζονται σε δυάδες. "Φουσκώνουν" τον απέναντί τους σαν μπαλόني με μια νοητή τρόμπα και στη συνέχεια τον "τρυτούν" με μια υποθετική καρφίτσα και αυτός πέφτει στο πάτωμα ξεφουσκώνοντας.

4. Μοίρασμα ερωτηματολογίου

Η εμφυχώτρια μοίρασε ένα ερωτηματολόγιο⁹³ με την προοπτική να βρουν οι μαθητές έναν παλιό απόφοιτο του σχολείου, να του πάρουν ένα "είδος" συνέντευξης με αφορμή το ερωτηματολόγιο και να το φέρουν συμπληρωμένο την επόμενη φορά.

Σχόλια: Υπήρχε πολύ όρεξη για παιχνίδι, τα παιδιά ζητούσαν επαναλήψεις των παιχνιδιών και γι' αυτό και εξαντλήθηκε η ώρα. Συμμετείχαν όλοι, αρκετοί όμως δεν πειθαρχούσαν στις οδηγίες των ασκήσεων. Μερικοί δήλωσαν δυσκολία στο να βρουν έναν παλιό απόφοιτο του σχολείου.

3η συνάντηση, 23/9/2011: "Ερευνώ τη σχολική ζωή. Από το χθες στο σήμερα"

⁹⁰90. Η άσκηση είναι βασισμένη σε μια άσκηση που προτείνει η ομάδα Frantic Assembly από το βιβλίο *The Frantic Assembly, Book of Devising Theatre*, σ.114-116.

⁹¹91. Νίκος Γκόβας, *Για ένα νεανικό, δημιουργικό θέατρο, ασκήσεις, παιχνίδια, τεχνικές*, σ.78.

⁹²92. ο.π.σ.93.

⁹³93. Βλ. παράρτημα.

Στόχοι: Η συνάντηση αυτή θεωρείται εισαγωγική, προκειμένου τα παιδιά να προβληματιστούν και να στοχαστούν πάνω σε θέματα της σχολικής ζωής, ώστε στη συνέχεια να την προσεγγίσουν βιωματικά.

Δραστηριότητες

1. Ανάγνωση και σχολιασμός φυλλαδίου⁹⁴ από σχολικό βιβλίο

Η εμπυχωτέρα μοίρασε ένα φυλλάδιο από σχολικό βιβλίο για την ευέλικτη ζώνη που αφορά τη σχολική ζωή από την αρχαιότητα έως σήμερα με σκοπό την ανάγνωση και τον σχολιασμό του.

2. Ιδεοθύελλα

Στη συνέχεια έγινε ιδεοθύελλα στην ομάδα σχετικά με το τι σημαίνει σχολείο τώρα, πώς ήταν στο παρελθόν, ποιοι οι στόχοι του, αν δεν υπήρχε, τι θα γινόταν.

Σχόλια: Το υλικό έδωσε ιδέες στα παιδιά να σκεφτούν και να συζητήσουν. Η συμμετοχή ήταν μεγάλη και οι αντιδράσεις ποικίλες. Άλλοι υποστήριξαν ότι δεν θα πρέπει να υπάρχουν σχολεία, άλλοι πως το σχολείο δεν είναι μόνο χώρος γνώσης αλλά και κοινωνικοποίησης. Ωστόσο, χρειάστηκε όλη η σχολική ώρα. Το τμήμα παρουσιάζει πρόβλημα ομαλής ροής των δραστηριοτήτων, γιατί υπάρχουν κάποιοι που διακόπτουν συνέχεια τη ροή της συζήτησης με κάποιον αστεϊσμό, για να διακωμωδήσουν την κατάσταση και να κάνουν αρνητική κριτική. Κάποιοι άλλοι δείχνουν ότι φοβούνται να μιλήσουν από το φόβο της γελοιοποίησης.

4^η συνάντηση, 30/9/2011: "Θυμάμαι την πρώτη μέρα στο σχολείο"

Στόχοι: Να εκφράσουν οι μαθητές συναισθήματα σχετικά με την πρώτη μέρα στο σχολείο, μέσα από σωματική δράση, να μπορούν να συνεργάζονται σε μικρές ομάδες και να αποκτήσουν καλή διαχείριση του χώρου και του σώματός τους.

Δραστηριότητες

1. Ανάκληση της πρώτης μέρας στο σχολείο

Η εμπυχωτέρα ζήτησε από τους μαθητές να θυμηθούν την πρώτη μέρα στο σχολείο και να την διηγηθούν.

2. "Αποδίδω με το σώμα μου τα συναισθήματα της πρώτης μέρας στο σχολείο"

Τους ζητήθηκε να αποδώσουν με μια στάση του σώματος το κυρίαρχο συναίσθημα της πρώτης μέρας στο σχολείο.

3. Παιχνίδι σε ζευγάρια

⁹⁴96. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, *Βλέπω τον σημερινό κόσμο*, Δημιουργικές/Διαθεματικές δραστηριότητες για την ευέλικτη ζώνη του δημοτικού σχολείου, Ο.Ε.Δ.Β. Αθήνα, 2005, σ.13-21, κεφάλαιο σχολική ζωή.

Χωρίζονται σε ζευγάρια. Ο ένας κάθεται απέναντι από τον άλλο, ο ένας με μια αόρατη κλωστή πηγαίνει τον άλλο σε όποια κατεύθυνση επιθυμεί σαν να χειρίζεται μια μαριονέτα⁹⁵.

4. " Γράφω για την εμπειρία μου σχετικά με την πρώτη μέρα στο σχολείο "

Η εμπυχωτρία τους ανέθεσε γραπτή εργασία σχετικά με την πρώτη τους μέρα στο σχολείο, με τη μορφή μιας μικρής ιστορίας που θα έχει γεγονότα, δράση και έκφραση συναισθημάτων.

Σχόλια: Στην πρώτη δραστηριότητα πέντε μαθητές (τέσσερα κορίτσια και ένα αγόρι) διηγήθηκαν την πρώτη μέρα στο σχολείο και το πώς ένιωσαν. Στη δεύτερη δραστηριότητα, δυσκολεύτηκαν να εκφράσουν τα συναισθήματα τους με μια στάση του σώματος. Υπήρχε κλίμα αμηχανίας, που οφείλεται αφενός στην έλλειψη θεατρικής εμπειρίας και αφετέρου στα διάφορα σχόλια (αστεισμοί) που γίνονταν από συμμαθητές τους κατά τη διάρκεια του αυτοσχεδιασμού των πέντε μαθητών.

Η εμπυχωτρία εξήγησε πώς γίνεται ένας αυτοσχεδιασμός με αρχή, μέση και τέλος, πώς αρχίζει, πώς κορυφώνεται, πώς τελειώνει μια δράση. Τόνισε επίσης ότι έχει μεγάλη σημασία να παρατηρήσουν με προσοχή τις προσπάθειες των συμμαθητών τους. Θεωρήθηκε σκόπιμη η επανάληψη της δραστηριότητας. Στο παιχνίδι σε ζευγάρια παρατηρήθηκε μια σχετική απροθυμία συμμετοχής. Αρχικά, συμμετείχε μια ομάδα κοριτσιών και κύλησε ομαλά. Στη συνέχεια τα αγόρια ζήτησαν να συμμετάσχουν και αυτά, αλλά υπήρχε δυσκολία στον συντονισμό των ζευγαριών. Τέλος για την ανάθεση της γραπτής εργασίας σχετικά με την πρώτη μέρα στο σχολείο, έκαναν αρνητικά σχόλια ότι δηλαδή είναι μεγάλοι σε ηλικία για να ασχολούνται με τέτοια θέματα. Η εμπυχωτρία τόνισε ότι είναι προαιρετική η άσκηση, αλλά θα είχε ενδιαφέρον, αν το δοκίμαζαν.

5^η συνάντηση, 7/10/2011: "Θυμάμαι την πρώτη μέρα στο σχολείο. Εντοπίζω τα προβλήματα του σχολείου μου"

Στόχοι: Να κατανοήσουν οι μαθητές την έννοια της αποτύπωσης συναισθημάτων με τη στάση του σώματος. Να αποκτήσουν αίσθηση του σώματός τους μέσα από κινησιολογικές ασκήσεις.

Δραστηριότητες

⁹⁵95. Augusto Boal, *Games for Actors and Non Actors*, σ.130 "The string puppet".

1. Κινησιολογική άσκηση: "Αδειάστε τον χώρο"⁹⁶

Οι μαθητές κλήθηκαν να κινηθούν ελεύθερα στον χώρο και να εκτελούν με ακρίβεια οδηγίες, όταν τους ζητείται, π.χ.. σταμάτημα με χτύπημα των χεριών και στέκονται όλοι στον τοίχο, κοιτάζονται μεταξύ τους, δείχνουν το αγαπημένο τους σημείο στον χώρο, διπλώνονται σαν σπирάλ και πέφτουν στο πάτωμα.

2. "Αποτυπώνω με μια στάση του σώματος την πρώτη μέρα στο σχολείο"

Ζητήθηκε από τους μαθητές μέσα από στάσεις του σώματος να αποτυπώσουν ακίνητοι το συναίσθημα εκείνης της ημέρας, ώστε να δημιουργηθεί στο τέλος ένα ομαδικό γλυπτό.

3. Ιδεοθύελλα σχετικά με τα προβλήματα του σχολείου

Οι μαθητές κλήθηκαν να εντοπίσουν μέσα απο ιδεοθύελλα τα πιθανά προβλήματα που παρουσιάζει το σχολείο όπου φοιτούν.

4. "Γράφω για το τι μου δίνει χαρά στο σχολείο και τι με στεναχωρεί"

Οι μαθητές κλήθηκαν να γράψουν ανώνυμα σχετικά με το τι τους στεναχωρεί και τι τους δίνει χαρά στο σχολείο.

5. Ανάθεση θεατρικής γραφής για το σπίτι: "Αν το σχολείο είχε φωνή, τι θα έλεγε;"⁹⁷

Σχόλια: Η κινησιολογική άσκηση κύλησε ομαλά και συμμετείχε όλη η τάξη. Στη δεύτερη δραστηριότητα συμμετείχαν τέσσερα κορίτσια και ένα αγόρι. Απέδωσαν αυτοσχεδιαστικά την αμηχανία, το άγχος αποχωρισμού από τον γονέα, την περιέργεια, την άνεση και την αίσθηση του φόβου. Προσπάθησαν να αποδώσουν την εικόνα, αλλά υπήρχε αμηχανία από το φόβο της έκθεσης. Επτά άτομα μόνο έφεραν γραπτά για την πρώτη μέρα στο σχολείο, στα οποία εξέφρασαν, άλλοτε με κωμικό, άλλοτε με και κυρίως το φόβο για το άγνωστο, την ανασφάλεια και την περιέργεια.

Στην ιδεοθύελλα, τα παιδιά έγραψαν σχετικά με τα προβλήματα του σχολείου τα εξής: α) σκουπίδια, β) κακές συνθήκες υγιεινής, γ) ρατσισμός-φυλετικός και κοινωνικός, δ) κακή συνεργασία των παιδιών, ε) τσακωμοί στα διαλείμματα στ) κακή υλικοτεχνική υποδομή και συντήρηση, ζ) πολλά παιδιά στις τάξεις, η) πολλά μαθήματα, πολύ διάβασμα, θ) διακρίσεις ανάμεσα σε μαθητές από τους δασκάλους, ι) παρενοχλήσεις, εκφοβισμοί, απειλές. Τα προβλήματα που τέθηκαν χρησιμοποιήθηκαν ως υλικό προς διερεύνηση σε επόμενη συνάντηση.

Στην τέταρτη δραστηριότητα έγραψαν ότι τους αρέσουν τα διαλείμματα, οι εκδρομές και τα πάρτι και ότι στο σχολείο μπορούν και συναντούν φίλους. Αυτά που τους στεναχωρούν είναι κυρίως η έλλειψη συνεργασίας, οι τσακωμοί και οι κοροϊδίες.

⁹⁶96. Scott Graham and Steven Hoggett, *The Frantic Assembly Book of Devising Theatre*, σ.114-116.

⁹⁷97. Noël Greig, *Θεατρική γραφή, ένας πρακτικός οδηγός*, σ.154, άσκηση 90.

Γενικά, έχουν πολλές ιδέες, είναι παιδιά με πολλές γνώσεις και πλούσιο λεξιλόγιο, αλλά παρουσιάζουν έντονο εγωκεντρισμό και δεν μπορούν να συνεργαστούν. Υπάρχει συνεχής διακοπή των δραστηριοτήτων λόγω σχολιασμού, κυρίως αρνητικού, καθώς και τάση γελοιοποίησης των ασκήσεων. Τα κορίτσια γενικά είναι πιο διαθέσιμα από τα αγόρια.

6^η συνάντηση, 12/10/2011: " Προσεγγίζω τα προβλήματα του σχολείου μέσα από τον αυτοσχεδιασμό"

Στόχοι: Μέσα από τον αυτοσχεδιασμό, σωματικό και λεκτικό, οι μαθητές να βιώσουν τα προβλήματα του σχολείου και να προτείνουν λύσεις.

Δραστηριότητες

1. "Επιλέγω το πιο σημαντικό πρόβλημα του σχολείου και το αποδίδω μέσα από αυτοσχεδιασμό"

Οι μαθητές κλήθηκαν να ξεχωρίσουν το πιο σημαντικό ζήτημα από τα προβλήματα που έθεσαν στην προηγούμενη συνάντηση και να το αποδώσουν μέσα από αυτοσχεδιασμό.

2. "Προτείνω λύσεις για τα προβλήματα του σχολείου"

Στη συνέχεια τους ζητήθηκε να συνεχίσουν τον αυτοσχεδιασμό δίνοντας κάποια λύση στο πρόβλημα.

Σχόλια: Σχετικά με την πρώτη δραστηριότητα επέλεξαν το πρόβλημα του ρατσισμού. Πέντε εθελοντές σηκώθηκαν και δόθηκε το σενάριο ότι βρίσκονται στην αυλή και φέρονται άσχημα σε ένα συμμαθητή από άλλη χώρα. Μόλις άρχισε η δράση πάγωσε η εικόνα και ζητήθηκε από τα παιδιά να πουν τι σκέφτεται ο καθένας από τους συμμετέχοντες, να ζωντανέψει με λόγο μια σκέψη τους εκείνη την στιγμή. Ακούστηκαν σκέψεις όπως: "θα του δείξω εγώ", "έξω οι Αλβανοί από την Ελλάδα", "θα του πάρω το φαγητό", "θα τον κάνω να με φοβάται". Έγιναν επίσης και αστεϊσμοί σε βάρος αλλοδαπών που φοιτούν στο σχολείο. Η άσκηση διακόπηκε, για να μην σχολιαστούν περαιτέρω πρόσωπα και καταστάσεις.

Υπάρχουν "θέματα" στην ομάδα, γιατί κάποιοι μαθητές γελοιοποιούν την κατάσταση. Οι ασκήσεις μένουν ανολοκλήρωτες και τα παιδιά που θέλουν να συμμετέχουν δείχνουν να αγωνιούν γιατί φοβούνται τα αρνητικά σχόλια των συμμαθητών τους. Η κρίση που σημειώθηκε με το σχόλιο ενός μαθητή για τους Αλβανούς πυροδότησε μια έκρυθμη κατάσταση στην τάξη, αφού άρχισαν να χειροκροτούν και να επευφημούν αυτόν που το είπε. Τότε ένας άλλος μαθητής πρότεινε να σκοτώσουν τους Αλβανούς για να μην υπάρχει τέτοιο θέμα. Η εμπυγχώτρια για να εκτονώσει το κλίμα αλλά και για να αναστρέψει τις εντυπώσεις, ζήτησε να

δημιουργήσουν μια νέα παγωμένη εικόνα όπου ένας Έλληνας μαθητής θα βρισκόταν σε ένα καινούριο σχολείο σε άλλη χώρα. Με αυτόν τον τρόπο δόθηκε το ίδιο θέμα από μια άλλη οπτική γωνία, του Έλληνα που βρίσκεται στο εξωτερικό και νιώθει απομονωμένος. Χτύπησε όμως το κουδούνι και δεν ολοκληρώθηκε η εικόνα. Υπάρχει η σκέψη να δοθεί μια δραστηριότητα όπου θα συμμετέχουν όλοι ταυτόχρονα, ώστε να μην υπάρχει περιθώριο να μην υπάρχουν θεατές-κριτές και αρνητικά σχόλια. Στην παρακολούθηση σκέψης τα παιδιά ή κατέφευγαν σε κλισέ ή σε χιούμορ για να αντιμετωπίσουν την αμηχανία τους. Το θέμα φαίνεται ότι παρουσιάζει δυσκολία απόδοσης σε μια μη έμπειρη ομάδα.

7η συνάντηση, 14/10 /2011: "Αποτυπώνω τα προβλήματα του σχολείου στο αποκορύφωμα τους"

Στόχοι: Αποτύπωση και βίωση προβλημάτων του σχολείου στο αποκορύφωμα τους με σωματική ή λεκτική δράση.

Δραστηριότητες

1. "Αποτυπώνω με σωματική δράση ένα πρόβλημα του σχολείου"

Έχοντας υπόψη τα προβλήματα του σχολείου που εντοπίστηκαν στην προηγούμενη συνάντηση, οι μαθητές κλήθηκαν να χωριστούν σε πέντε ομάδες και με σωματική δράση ή λόγο να αποτυπώσουν το πρόβλημα στην αποκορύφωση του, χωρίς όμως να προτείνουν την πιθανή λύση του.

Σχόλια: Τα προβλήματα που επιλέχθηκαν ήταν τα παρακάτω: α) Κακή συνεργασία, β) Πολλά μαθήματα /παλιό κτίριο, γ) Αρνητική κριτική απέναντι στους συμμαθητές, δ) Κοινωνικές διακρίσεις (ρατσισμός), ε) Κακές συνθήκες υγιεινής. Πρόλαβαν να παρουσιάσουν μόνο τρεις ομάδες γιατί τους ήταν δύσκολο να συνεργαστούν.

Η πρώτη ομάδα είχε το θέμα "ρατσισμός" και το απέδωσε με την εικόνα απομόνωσης ενός παιδιού μπροστά σε έναν τοίχο με τα χέρια στο πρόσωπο ενώ οι υπόλοιποι έκανα χειρονομίες κοροϊδίας. Η δεύτερη ομάδα παρουσίασε το θέμα "πολλά μαθήματα" και "παλιό κτίριο". Το απέδωσαν κωμικά: μαζεύτηκαν γύρω από ένα θρανίο σε κατάσταση πανικού, διαβάζοντας πυρετωδώς, ενώ το κτίριο έδειχνε ότι γκρεμιζόταν και έπεφταν σοβάδες. Η τρίτη ομάδα έδειξε το πρόβλημα "κακή συνεργασία". Το απέδωσαν δείχνοντας μαθητές που είχαν στραμμένη την πλάτη του ο ένας στον άλλον. Ο καθένας ήθελε να επιβάλει τη δική του ιδέα στην ομάδα. Έγιναν πολλές και συχνές παρεμβάσεις, άλλοτε για να δοθούν επεξηγήσεις για την άσκηση, άλλοτε για τον κατευνασμό μιας μικροπαρεξήγησης. Ωστόσο, οι μαθητές ανταποκρίθηκαν σε αυτό που τους ζητήθηκε, έστω και διεκπεραιωτικά. Αποφασίστηκε οι άλλες δυο ομάδες να

συνεχίσουν την άλλη φορά και να τους ζητηθεί σε ένα χαρτάκι να υποδείξουν την πιθανή λύση των προβλημάτων. Ένας από τους στόχους της επόμενης συνάντησης είναι να δεθεί περισσότερο η ομάδα.

8^η συνάντηση, 21/10/2011: "Παρουσίαση προβλημάτων του σχολείου, μέσα από ομαδικούς αυτοσχεδιασμούς, συνέχεια"

Στόχοι: Να αναπτυχθεί ένα θετικό κλίμα εργασίας στην ομάδα, να ολοκληρώσουν τους αυτοσχεδιασμούς που δεν παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη συνάντηση.

Δραστηριότητες

1. " Λέω κάτι θετικό για τον διπλανό μου"

Τους ζητήθηκε να τοποθετήσουν καρτέκλες σε κύκλο, να καθίσουν τυχαία και να πουν τι τους αρέσει στον διπλανό τους, να πουν κάτι θετικό γι' αυτόν⁹⁸.

2. Αυτοσχεδιασμός σε ομάδες με θέμα τα προβλήματα του σχολείου

Να παρουσιάσουν οι ομάδες που δεν πρόλαβαν την προηγούμενη φορά το θέμα τους γύρω από τα προβλήματα του σχολείου.

3. "Προτείνω γραπτά μια λύση για το θέμα της αρνητικής κριτικής"

Στη συνέχεια τους ζητήθηκε να γράψουν σε ένα χαρτί, σε μια πρόταση, με ποιον τρόπο μπορεί να λυθεί το θέμα της αρνητικής κριτικής σε συμμαθητές.

Σχόλια: Είχαν μείνει δυο ομάδες που δεν είχαν παρουσιάσει: η ομάδα με θέμα την "αρνητική κριτική" και η άλλη με θέμα "κακές συνθήκες υγιεινής στο σχολείο". Η πρώτη ομάδα απέδωσε το θέμα σχηματίζοντας έναν κύκλο, όπου στο κέντρο του στέκεται ένα κορίτσι. Αυτοί που τον σχηματίζουν δείχνουν το κορίτσι γελώντας και σχολιάζοντας την εξωτερική της εμφάνιση. Η ομάδα με το θέμα "κακές συνθήκες υγιεινής στο σχολείο" δεν κατάφερε να παρουσιάσει λόγω έλλειψης προετοιμασίας. Τους δόθηκε η οδηγία να το παρουσιάσουν την επόμενη φορά. Η εμπυχωτρία είπε σε όλους ότι οποίος δεν επιθυμεί να συμμετάσχει είναι θεμιτό, αρκεί να σέβεται την γνώμη των υπολοίπων της ομάδας.

Κατά την διάρκεια των αυτοσχεδιασμών και των παρουσιάσεων κυριαρχεί ακόμη η αμηχανία και, όταν δίνονται διευκρινιστικές οδηγίες, δεν λαμβάνονται υπόψη. Από την πλευρά της εμπυχωτριάς χρειάζεται ακόμη προσπάθεια, για να βρεθεί η δυναμική της ομάδας και να αντιμετωπιστεί το αρνητικό κλίμα και ο ανταγωνισμός που παρουσιάζεται μεταξύ των μαθητών. Επίσης, τα παιδιά δυσκολεύονται να συνεργαστούν σε μικτές ομάδες κοριτσιών και αγοριών, ίσως γιατί πρώτη φορά τους

⁹⁸98. Νίκος Γκόβας, *Για ένα δημιουργικό, νεανικό θέατρο, ασκήσεις, παιχνίδια, τεχνικές*, παραλλαγή της άσκησης "Η καλή σου κουβέντα", σ.49.

ζητείται κάτι τέτοιο. Προς αυτήν την κατεύθυνση θα ήταν καλό να στραφούν οι προσπάθειες, δηλαδή στη δημιουργία κλίματος συνεργασίας. Χαρακτηριστική είναι η φράση κάποιας μαθήτριας:

-Κυρία είναι πολύ ωραία αυτά που κάνουμε όμως κανείς δεν συνεργάζεται.

Σχετικά με το τι πρότειναν γραπτώς για το θέμα της αρνητικής κριτικής, ενδεικτικά, αναφέρονται τα εξής: "η λύση στο πρόβλημα της αρνητικής κριτικής είναι η συζήτηση", "να γίνουν τα παιδιά πιο ευγενικά και οι δάσκαλοι να τα βοηθούν να ενταχθούν μέσα στην τάξη", "να σκεφτόμαστε πιο θετικά για τους άλλους", "πρέπει να υπερασπιζόμαστε τους καινούριους μαθητές", "να μην σχολιάζουμε τα λάθη του άλλου".

9η συνάντηση, 4/11/2011: "Γράφω τις σκέψεις μου σχετικά με το τι σημαίνει συνεργασία για μένα"

Στόχος: Να στοχαστούν γράφοντας πάνω στο θέμα της συνεργασίας ως αξία της ομάδας.

Δραστηριότητα

1. "Τι σημαίνει η συνεργασία για μένα;"

Τους ζητήθηκε να γράψουν για την έννοια της συνεργασίας αφού εντοπίστηκε ότι αυτό είναι το κυρίως θέμα που τους απασχολεί. Δόθηκαν τα παρακάτω ερωτήματα: *Αν η συνεργασία ήταν χρώμα, ποιο θα ήταν; Αν ήταν κίνηση ποια θα ήταν, Αν ήταν ήχος ποιος θα ήταν, Τι ονειρεύεται η συνεργασία, Ποια εμπόδια συναντά για να πραγματοποιηθεί;* Η άσκηση πραγματοποιήθηκε μέσα στην σχολική τάξη με μουσική υπόκρουση (σε ήρεμους τόνους)⁹⁹.

Σχόλια: Η συνάντηση κράτησε 25' γιατί οι μαθητές καθυστέρησαν στο μάθημα λόγω αγώνα μπάσκετ. Γύρισαν στην τάξη αναστατωμένοι και έγινε προσπάθεια να κατευναστούν τα πνεύματα. Ωστόσο κατέγραψαν κάποιες πολύ ενδιαφέρουσες απόψεις για τη συνεργασία. Ενδεικτικά αναφέρονται οι εξής: *Εικόνα: "Όλοι να συνεργάζονται ήρεμα", "μια μπαλαρίνα και ένας βιολιστής", "δύο παιδιά που γράφουν και συζητούν μαζί", "να βοηθάει ο ένας τον άλλο στα μαθήματα". Ήχος: "Κλασική μουσική", "χορωδία", "αργός ρυθμός", "χαρούμενος", "οι φωνές των παιδιών", "ένα κονσέρτο". Χρώμα: "Πορτοκαλί", "κόκκινο", "μπλε", "όλα τα χρώματα", "άσπρο". Κίνηση: "Απαλή", "μια ευγενική χειρονομία", "γλυκιά", "όχι βίαια", "τρέξιμο", "γράψιμο", "χορός". Όνειρα: "Αρμονία", "όλα πάνε ρολόι", "να βγει καλή η εργασία", "ευτυχισμένο μέλλον". Εμπόδια: "Φασαρία και κριτική", "τσακωμοί", "διαφωνίες", "αδιαφορία", "ξύλο", "ρατσισμός".*

⁹⁹99. Η άσκηση είναι βασισμένη σε μια άσκηση που προτείνεται στο βιβλίο της Petra Kupperts *Community Performance, an Introduction*, σ.151, 64.reflection exercise .

Γενικό σχόλιο: Υπάρχει έντονος προβληματισμός σχετικά με την αποτελεσματικότητα και πρόοδο των εργασιών στην ομάδα γιατί η ομάδα παρουσιάζει έλλειψη συνεργασίας, και ο χρόνος δεν επαρκεί για τέτοιου είδους εργασίες. Έτσι, δημιουργήθηκε η σκέψη να συνεχιστεί το πρόγραμμα σε άλλες ώρες με μια νέα ομάδα παιδιών και να γίνει ανοιχτή πρόσκληση και σε άλλα παιδιά της Ε΄ τάξης να συμμετέχουν, προκειμένου να εμπλουτιστεί η ομάδα.

Β' φάση

Πολιτιστικός Όμιλος 41^{ου} Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

1^η συνάντηση, 7/11/2011: "Γνωριμία με τη ομάδα"

Στόχος: Να γνωριστεί η ομάδα και μέσα από κοινές δραστηριότητες, να αποκτήσει κοινή δυναμική, να γίνουν γνωστοί και κατανοητοί οι στόχοι της, να αναλάβουν οι μαθητές ευθύνες για τη δημιουργία παράστασης.

Δραστηριότητες

1. Παιχνίδια γνωριμίας:

α) Παρουσιάζομαι στην ομάδα, λέω τι μου αρέσει καθώς και την ιστορία το ονόματος μου¹⁰⁰, β) με ένα μπαλάκι μαθαίνω τα ονόματα της ομάδας¹⁰¹.

2. Ανακοίνωση των στόχων της ομάδας

Ανακοινώθηκε από την εμπυχωτέρα με ποιον τρόπο θα δουλέψει η ομάδα και διευκρινίστηκε ότι δεν πρόκειται "απλώς" για το ανέβασμα ενός έργου. Τα θέματα τέθηκαν με μορφή ανοιχτών ερωτημάτων και ιδεοθύελλας. Προτάθηκε ένα είδος προφορικού "συμβολαίου" που αναφέρει τα εξής: α) *ότι πολύ σημαντικά για την επιτυχία της ομάδας είναι η συνεργασία και η θετική ενίσχυση των προσπαθειών του άλλου*, β) *ότι δεν απουσιάζει κανείς χωρίς σοβαρό λόγο*, γ) *να έχω ενεργή συμμετοχή κατά την διάρκεια των συναντήσεων*, δ) *ότι δεσμεύομαι να προσφέρω και να δέχομαι εποικοδομητική κριτική*, ε) *ότι δεσμεύομαι να είμαι προετοιμασμένος για κάθε συνάντηση, να φοράω άνετα ρούχα και να φέρνω εγκαίρως υλικό, όταν αυτό μου ζητείται*¹⁰².

Σχόλια: Η πρώτη δραστηριότητα κύλησε ομαλά και ολοκληρώθηκε. Τα παιδιά της ομάδας δεν γνωρίζονται μεταξύ τους, γιατί προέρχονται από διαφορετικά τμήματα και τάξεις. Αυτό που διαφάνηκε είναι μια φαινομενική αίσθηση ανωτερότητας και επιφυλακτικότητας που έχουν τα παιδιά της Στ' τάξης απέναντι στους μαθητές της Ε' που, ελπίζεται ότι, όταν μπουν στις εργασίες και γνωριστούν καλύτερα, ίσως ξεπεραστεί. Ως προς το προφορικό συμβόλαιο, έδειξαν να συμφωνούν όλοι και το χαρακτήρισαν "δίκαιο". Ερωτήθηκαν σχετικά με το αν θα συμπλήρωναν κάτι στο συμβόλαιο και η απάντησή τους ήταν αρνητική.

¹⁰⁰100. Βλ.υπ.101, σ.50-" Η ιστορία του ονόματος μου".

¹⁰¹101. Βλ.υπ.101, σ.46-"Όνομα μπόμπα"

¹⁰²102. Βασισμένο στο συμβόλαιο που προτείνεται στο βιβλίο του Jonothan Neelands, *Advanced Drama and Theatre Studies*, σ.196.

2^η συνάντηση, 11/11/2011: "Γνωρίζω την ομάδα μου και παίζω μαζί της"

Στόχοι: Η γνωριμία των μελών της ομάδας, η συνεργασία, η συναισθηματική και σωματική εκτόνωση.

Δραστηριότητες

1. Κινητικά παιχνίδια¹⁰³

Κλήθηκαν να περπατήσουν ελεύθερα στον χώρο με διάφορες οδηγίες όπως: να γεμίσουν τον χώρο, να δώσουν χειραψίες, να παίξουν κουτσό, να περπατήσουν κουρασμένοι, βιαστικοί, να αλλάξουν κατευθύνσεις¹⁰⁴, να περπατήσουν στον χώρο σε αργή κίνηση και, όταν δοθεί η οδηγία να τοποθετηθούν στο κέντρο του χώρου, να μπλεχτούν να γίνουν μια μάζα, μια μπάλα. Κατόπιν να ξεμπλεχτούν αργά ή σαν έκρηξη της μπάλας.

2. Παιχνίδι γνωριμίας: "Πούλα τον στον πλειστηριασμό"

Στη συνέχεια κάθησαν σε κύκλο τυχαία και ζητήθηκε να παρουσιάσουν τον διπλανό τους σαν να πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό πρόσωπο που έπρεπε να το πουλήσουν σε πλειστηριασμό¹⁰⁵, τονίζοντας τα θετικά του αλλά προσθέτοντας και κάποια σουρεαλιστικά στοιχεία.

Σχόλια: Η πρώτη δραστηριότητα κύλησε ομαλά, εκμεταλλεύτηκαν τον χώρο και ακολούθησαν πιστά τις οδηγίες δείχνοντας ότι το διασκεδάζουν. Ως προς το περιεχόμενο ενδιαφέρον είχε η στιγμή που έγιναν μια μάζα όλοι μαζί, υλικό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη συνέχεια για να παρουσιαστεί συμβολικά η έννοια της ομάδας. Η δεύτερη δραστηριότητα κύλησε ομαλά και οι περισσότεροι παρουσίασαν τον διπλανό τους με χιούμορ. Ένα από τα θετικά της δραστηριότητας ήταν ότι οι περισσότεροι παρουσίασαν κάποιον σχετικά άγνωστο τους. Ένα από τα αρνητικά της συνάντησης είναι ότι έρχονται κάποια άτομα στην ομάδα δοκιμαστικά έχοντας χάσει την αρχική γνωριμία. Με αυτόν τον τρόπο, δημιουργείται βιωματικό "κενό", με άμεσο αποτέλεσμα την απομόνωση τους. Επιπλέον, η υπόλοιπη ομάδα δεν αισθάνεται άνετα με αυτούς που παρεισφρύουν με σκοπό να συμμετέχουν δοκιμαστικά. Διευκρινίζεται, ότι τους δόθηκε άδεια να έρθουν από την διεύθυνση του σχολείου, η οποία ήθελε να εξυπηρετήσει μαθητές με φορτωμένο πρόγραμμα δραστηριοτήτων.

3^η συνάντηση, 14/11/2011: "Προσεγγίζω το σχολείο του χθες"

Στόχοι: Να ενημερωθούν οι μαθητές σχετικά με ποιον τρόπο λειτουργούσε το σχολείο του παρελθόντος και να το συγκρίνουν με το σημερινό. Να ανακαλύψουν τι τους

¹⁰³103. Βλ.υπ.101, σ.23-" Περπατάμε!"

¹⁰⁴104.Βλ.υπ.101, σ.26-" Περιστροφές –Τεντώματα -Πτώσεις –Επαφές "

¹⁰⁵105. Βλ.υπ.101, σ.49-" Πούλα τον στον πλειστηριασμό "

χωρίζει και τι τους ενώνει με το παρελθόν. Να επινοήσουν ένα νέο "Όρκο", σε αντιπαραβολή με τον όρκο που έδιναν οι μαθητές του 1960.

Δραστηριότητες

1α. Όρκος μαθητών 41^{ου}

Τους μοιράζεται σε φωτοτυπία ο όρκος¹⁰⁶ των μαθητών του 1960 που βρέθηκε στα αρχεία του σχολείου. Συζήτηση για το ιδιαίτερο περιεχόμενο του, το οποίο είναι γραμμένο στην καθαρεύουσα.

1β. Η ομάδα επινοεί έναν νέο όρκο για το 2012

Η ομάδα κλήθηκε να βρει τον δικό της όρκο που θα ισχύει το 2012, δηλαδή τι θα κρατούσαν και τι θα απέρριπταν από τον όρκο του 1960.

2. Συζήτηση για το πώς λειτουργούσαν τα σχολεία στο παρελθόν

Στη συνέχεια κάθησαν σε κύκλο και η εμψυχώτρια αφηγήθηκε την κατάσταση των σχολείων παλαιότερα καθώς και τον κανονισμό του σχολείου του 1960¹⁰⁷.

3α. "Δάσκαλοι του χθες"

Κατόπιν έγινε ιδεοθύελλα για το πώς φαντάζονται οι μαθητές ότι ήταν οι δάσκαλοι παλιά, τι εικόνες έχουν μέσα από ταινίες και διηγήσεις παππούδων και γονέων.

3β. "Αυτοσχεδιασμός σχετικά με τον δάσκαλο του χθες"

Οι μαθητές χωρίστηκαν σε δυο ομάδες για να δουλέψουν μέσα από λεκτικό αυτοσχεδιασμό το θέμα: *Δάσκαλος στην παλιά εποχή*. Η οδηγία που δόθηκε ήταν η εξής: να αρχίσουν από μια παγωμένη εικόνα, δράση για ένα λεπτό με αρχή μέση και τέλος, και να τελειώσουν σε παγωμένη εικόνα. Τους δόθηκαν δέκα λεπτά για προετοιμασία.

Σχόλια: Αρχικά μέσα από την πρώτη δραστηριότητα οι μαθητές ήρθαν σε επαφή με ένα κείμενο στην καθαρεύουσα που παρουσίαζε μεγάλη δυσκολία ανάγνωσης και κατανόησης για την ηλικία τους. Δόθηκαν ωστόσο οι απαραίτητες επεξηγήσεις από την εμψυχώτρια. Στη συνέχεια, μέσα από την ανάλυση του παλιού όρκου και την συζήτηση για το νόημα του, προέκυψε, ένας νέος όρκος με μορφή "συμβολαίου" που δημιούργησε η ομάδα και είναι ο παρακάτω:

Συμβόλαιο μαθητών 2012

1. Δείχνω σεβασμό στους άλλους και σ' αυτούς που είναι διαφορετικοί από εμένα.
2. Το σχολείο και η πόλη μου με έχουν ανάγκη όπως τους έχω και εγώ. Έχω δικαιώματα και υποχρεώσεις.
3. Εργάζομαι ειρηνικά και συνεργάζομαι.

¹⁰⁶106. Βλ. παράρτημα.

¹⁰⁷107. Βλ. παράρτημα.

4. Φροντίζω για την καλή λειτουργία του σχολείου.

5. Είμαι ενεργός πολίτης και μαθαίνω στους άλλους τη συνέπεια, το σεβασμό, την αρμονική συμβίωση, τη συμπόνια και την ομόνοια.

Σχόλια: Σχετικά με τους δάσκαλους του παρελθόντος μέσα από την ιδεοθύελλα ειπώθηκε ότι ήταν: "πολύ αυστηροί", "κακοί", "ότι έδιναν ξύλο", "αυταρχικοί", "επιθετικοί", "βίαιοι", "απαιτητικοί", "δυναμικοί", "τρομακτικοί", "ιδιότροποι και φωνακλάδες".

Γενικά, παρατηρήθηκε ότι οι μαθητές έχουν την τάση να συνεργάζονται με άτομα που γνωρίζουν καλά και είναι απρόθυμοι να συνεργαστούν με κάποιον άγνωστο. Έδειξαν έκπληξη για το τι συνέβαινε στο παρελθόν στα σχολεία. Προσέγγισαν με γκροτέσκο τρόπο το status των παλιών δασκάλων, υλικό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί αργότερα. Η πρώτη ομάδα παρουσίασε έναν δάσκαλο αυταρχικό που τους έδινε πολλή δουλειά για το σπίτι. Οι μαθητές τον έτρέμαν. Η άλλη ομάδα έκανε πιο σατιρική παρουσίαση. Παρουσίασε ένα δάσκαλο τρομακτικό που μιλούσε γερμανικά, σαν τον Χίτλερ, και δεν τον καταλάβαινε κανείς.

4^η συνάντηση, 21/11/2011: "Παρουσιάζω τα προβλήματα του σχολείου μου"

Στόχοι: Να βιώσουν μέσα από τον αυτοσχεδιασμό τα προβλήματα του σχολείου, να μπορούν να τα αποδώσουν σε παγωμένες εικόνες.

Δραστηριότητες

1. Παρουσιάζω μέσα από αυτοσχεδιασμό τα προβλήματα του σχολείου

Χωρίστηκαν σε πέντε μικτές ομάδες παιδιών από την Ε' και Στ' τάξη. Δόθηκαν τυχαία τα προβλήματα σχολείου, που είχαν ήδη εντοπιστεί, με στόχο να τα παρουσιαστούν αυτοσχεδιαστικά. Τα προβλήματα ήταν: α) ανταγωνισμός μαθητών, β) αρνητική κριτική, γ) πολλά μαθήματα, δ) παλιό κτίριο, ε) κοινωνικές διακρίσεις, στ) διακρίσεις δασκάλων σε μαθητές, ευνοιοκρατία. Δόθηκαν 10 λεπτά προετοιμασίας.

2. Ανάθεση άσκησης θεατρικής γραφής για το σπίτι

Δόθηκε για το σπίτι μια άσκηση θεατρικής γραφής: "Αν το 41^ο σχολείο, γεράκος πια, μιλούσε και νοσταλγούσε καταστάσεις από το παρελθόν ποιες θα ήταν αυτές; Τι ονειρεύεστε για το σχολείο σας;"

Σχόλια: Πρόλαβαν και παρουσίασαν δυο ομάδες που είχαν τα παρακάτω θέματα: α)πολλά μαθήματα, β)διακρίσεις δασκάλων σε μαθητές. Η ομάδα που είχε το πρώτο θέμα το διαπραγματεύτηκε κωμικά, αφού παρουσίασε τα παιδιά να είναι μονίμως πάνω από ένα βιβλίο και αντί για φαγητό να λαμβάνουν τροφή σε χάπι, για να μην χάσουν χρόνο από το διάβασμα. Έδειξαν, ότι την ώρα που κοιμούνται υπάρχει ένα σύστημα

υπνοπαιδείας που τους παρέχει γνώσεις. Η ομάδα που είχε το δεύτερο θέμα παρουσίασε με γκροτέσκο τρόπο έναν δάσκαλο σε μια τάξη που φέρεται μεροληπτικά σε κάποιον μαθητή, ενώ επαινεί έναν μαθητή που τυχαία ή από αντιγραφή δίνει μια σωστή απάντηση.

Γενικά, ζητήθηκε περισσότερος χρόνος για την προετοιμασία. Ήθελαν επίμονα να χωριστούν σε ομάδες μαθητών της Ε΄ και της Στ΄, πράγμα που δεν επιτράπηκε. Οι μαθητές της Ε΄ απέδωσαν το θέμα πιο εύστοχα και μπόρεσαν να συνεργαστούν καλύτερα. Οι παρουσιάσεις χειροκροτήθηκαν θερμά και υπήρχε ευχάριστο κλίμα. Λόγω έλλειψης χρόνου και συντονισμού, οι υπόλοιπες ομάδες θα παρουσιάσουν την επόμενη φορά. Υποσχέθηκαν ότι θα βρεθούν σε ένα διάλειμμα για να το συζητήσουν και να κάνουν πρόβα. Ως προς το περιεχόμενο ήταν αποτελεσματική η παρουσίαση του δασκάλου του παρελθόντος, υλικό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί.

5^η συνάντηση, 25/11/2011: "Παρουσιάζω τα προβλήματα του σχολείου.

Αντιπαραβάλλω το χθες με το σήμερα"

Στόχοι: Να ολοκληρώσουν τους αυτοσχεδιασμούς για τα προβλήματα του σχολείου της προηγούμενης φορές, να βγουν κάποια συμπεράσματα.

Δραστηριότητες

1. Ολοκλήρωση αυτοσχεδιασμών

Σχόλια: Η πρώτη ομάδα παρουσίασε το θέμα "αρνητική κριτική". Παρουσίασε μια ομάδα μαθητών να μαλώνουν έντονα στον διάδρομο του σχολείου, κατηγορώντας ο ένας τον άλλο. Η εμψυχώτρια πάγωσε την εικόνα στο αποκορύφωμά της λόγω παρατεταμένου αυτοσχεδιασμού και πλατειασμού. Η δεύτερη ομάδα παρουσίασε το θέμα "ανταγωνισμός μαθητών" με τον εξής τρόπο: μια εικόνα μαθητών που γράφουν διαγώνισμα και ο ένας αντιγράφει από τον άλλο. Η τρίτη ομάδα παρουσίασε το θέμα "κοινωνικές διακρίσεις". Έδειχνε μια ομάδα μαθητών να σχολιάζει αρνητικά τους υπόλοιπους για τα ρούχα που φοράνε και για το γεγονός ότι προέρχονται από την Αλβανία.

Οι μαθητές ήρθαν απροετοίμαστοι σχετικά με τον αυτοσχεδιασμό που τους δόθηκε από την προηγούμενη φορά. Δεν κατάλαβαν το θέμα του αυτοσχεδιασμού, ειδικά η δεύτερη ομάδα. Ως προς το περιεχόμενο είχε ενδιαφέρον η παρουσίαση της πρώτης ομάδας που παρασύρθηκε από τον αυτοσχεδιασμό και δεν έδινε τέλος με παγωμένη εικόνα σύμφωνα με τη σχετική οδηγία από την εμψυχώτρια. Γι' αυτό και έγινε παρεμβολή από την εμψυχώτρια. Στις υπόλοιπες ομάδες που δεν μπόρεσαν να ολοκληρώσουν τη δράση μόνοι τους και να μείνουν ακίνητοι, δόθηκε η οδηγία από την

εμπυχωτόρια: "-θα μετρήσω μέχρι το δέκα και θα ολοκληρώσετε την δράση σας μένοντας ακίνητοι".

Γενικό σχόλιο: Έγινε μια πρώτη προσέγγιση στα θέματα που απασχολούν την συγκεκριμένη μαθητική κοινότητα και οι μαθητές ήρθαν σε επαφή με τον αυτοσχεδιασμό, λεκτικό και σωματικό καθώς και με την τεχνική της παγωμένης εικόνας και την άσκηση θεατρικής γραφής. Θεωρήθηκε σκόπιμο λοιπόν από την εμπυχωτόρια να προχωρήσουν οι εργασίες με ένα σχέδιο Εκπαιδευτικού Δράματος, όπου θα ερευνηθεί, μέσα από μια φανταστική ιστορία, το θέμα της έλλειψης συνεργασίας. Γενικά δεν υπάρχει χρόνος για αναστοχασμό γύρω από την συνάντηση, οπότε αυτό γίνεται κάθε φορά στην εισαγωγή κάθε συνάντησης.

6^η συνάντηση, 28/112011: "Μέσα από μια φανταστική ιστορία διερευνώ το πρόβλημα της συνεργασίας στη μαθητική κοινότητα"

Στόχοι: Με τη μέθοδο του Εκπαιδευτικού Δράματος να διερευνήσουν οι μαθητές το θέμα της έλλειψης συνεργασίας σε μια μαθητική κοινότητα.

Δραστηριότητες

1. Αρχική αφήγηση-Εισαγωγή στο δραματικό πλαίσιο

Η εμπυχωτόρια συγκεντρώνει την ομάδα σε κύκλο και αφηγείται μια σύντομη ιστορία διευκρινίζοντας ότι είναι προϊόν μυθοπλασίας.

"Σε ένα προάστιο της Θεσσαλονίκης, σε ένα Πειραματικό Γυμνάσιο, μια σχολική τάξη έχει επιλεγεί για να συμμετάσχει στο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα Comenius, σε ένα Ευρωπαϊκό Φεστιβάλ Θεάτρου που θα πραγματοποιηθεί τον Μάιο στην Ολλανδία. Στόχος τους το ανέβασμα ενός θεατρικού έργου που παρουσιάζει την ιστορία του σχολείου τους. Τα παιδιά συμμετέχουν εθελοντικά στο πρόγραμμα και τους συντονίζει ένας δάσκαλος. Ωστόσο η ομάδα παρουσιάζει πολλά προβλήματα. Τρία πολύ ικανά και ξεχωριστά άτομα, δυο κορίτσια και ένα αγόρι, δημιουργούν πρόβλημα στην ομάδα".

2. Ιδεοθύελλα

Τέθηκε το ερώτημα στην ομάδα: *τι είδους προβλήματα άραγε αντιμετωπίζει η ομάδα;*

3α. Κτίσιμο των ρόλων των τριών μαθητών της ιστορίας σε ομάδες

Τα παιδιά αφού εντόπισαν τα προβλήματα της φανταστικής ομάδας, τους ζητήθηκε να καταγράψουν σε ένα χαρτί τα χαρακτηριστικά που φαντάζονται ότι έχουν οι τρεις μαθητές της ιστορίας. Τους ζητήθηκε επίσης να φανταστούν τρία αγαπημένα αντικείμενα που έχουν στο δωμάτιο τους. Στόχος ήταν να δημιουργήσουν τα παιδιά τα πορτρέτα των τριών ατομιστών μαθητών, αναφέροντας τις ικανότητες, τα

ενδιαφέροντα, τα προτερήματα του χαρακτήρα τους, τα ελαττώματα και τα όνειρά τους για το μέλλον.

3β. Κτίσιμο ρόλων με την τεχνική της ανακριτικής καρέκλας

Επιχειρήθηκε στην συνέχεια μια ακόμη προσπάθεια "διερεύνησης" των μαθητών αυτών με την τεχνική της ανακριτικής καρέκλας. Η υπεύθυνη της ομάδας υποδύθηκε το ρόλο της Μαριλίζας σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά που της είχαν αποδώσει τα παιδιά και άρχισε δέχεται ερωτήσεις για τη συμπεριφορά της στην ομάδα.

Σχόλια: Ως προς τον εντοπισμό των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η ομάδα τα παιδιά απάντησαν: *έλλειψη συνεργασίας, έλλειψη επικοινωνίας, τάσεις αρχηγίας, ανταγωνισμός, εγωισμός*. Παρουσιάζονται παρακάτω τα πορτρέτα των τριών φανταστικών προσώπων που δημιούργησαν τα παιδιά.

Μάρκος: Αγαπημένο του αντικείμενο είναι μια βιντεοκάμερα, την οποία του την χάρισε η μαμά του και βρίσκεται σε πολύ καλή κατάσταση, καθώς και μια φωτογραφία του παππού και της γιαγιάς σε κορνίζα από το γάμο τους. Ο πατέρας του είναι από την Αμερική και η μητέρα του είναι από την Ελλάδα. Πιστεύει ότι είναι καλύτερος από τους άλλους, οι άλλοι όμως δεν το αποδέχονται αυτό και τον κοροϊδεύουν. Όταν μεγαλώσει θέλει να γίνει σκηνοθέτης κινηματογράφου και να σπουδάσει στην Αμερική. Το δυνατό σημείο του χαρακτήρα του είναι η επιμονή του και η αποφασιστικότητα, όταν έχει έναν στόχο.

Μαριλίζα: Το αγαπημένο της αντικείμενο είναι ένα βραχιόλι από το αγόρι της και μια κορδέλα από την πρώτη παράσταση χορού. Το δυνατό σημείο του χαρακτήρα της είναι η αγάπη της για κάθε μορφή τέχνης. Ονειρεύεται να γίνει ηθοποιός και χορεύτρια. Είναι πολύ συναισθηματική, αλλά δεν το δείχνει.

Μαργαρίτα: Αγαπημένο της αντικείμενο είναι ένα ρολόι χαλασμένο δώρο του πατέρα της, ένα μολύβι για να γράφει τις σκέψεις της και τα σκουλαρίκια-αντίκες από τη γιαγιά της, που όταν τα φοράει καμαρώνει πολύ. Δυνατό σημείο του χαρακτήρα της είναι η αγάπη για την οικογένεια της, παρόλο που οι γονείς της χώρισαν. Είναι καλή φίλη, πολύ έξυπνη και δημιουργική και όνειρο της για το μέλλον είναι να γίνει δασκάλα.

Η δραστηριότητα του "κτισίματος" των ρόλων στο χαρτί κύλησε ομαλά και γρήγορα. Μόνο τρία αγόρια ήθελαν "οπωσδήποτε" να γράψουν κάποια σχόλια υβριστικού περιεχομένου και γι' αυτό απομακρύνθηκαν από την ομάδα για λίγο.

Στην ανακριτική καρέκλα οι απαντήσεις της εμπυχωτριάς στον ρόλο της Μαριλίζας ήταν σκόπιμα προκλητικές, για να παρακινήσουν τους μαθητές σε περισσότερες ερωτήσεις. Στη συνέχεια εθελοντικά προσφέρθηκαν ένα κορίτσι και ένα αγόρι να υποδυθούν το ρόλο του Μάρκου και το ρόλο της Μαργαρίτας. Ενδιαφέρον παρουσίασε

η άποψη του μαθητή που υποδύθηκε για λίγο τον Μάρκο, ότι δηλαδή οι γονείς του είναι συντηρητικοί και τον καταπιέζουν και γι' αυτό εκτονώνεται στο σχολείο. Αισθάνεται πολύ έξυπνος και οι άλλοι δεν μπορούν να καταλάβουν πώς σκέφτεται. Το όνειρό του είναι να γκρεμίσει το σχολείο και επιθυμεί να σπουδάσει κάτι σπουδαίο στην Αμερική. Η ανακριτική καρέκλα προκάλεσε πολύ έντονο ενδιαφέρον στα παιδιά, καθώς όλοι είχαν πολλές ερωτήσεις κυρίως για τα αίτια της συμπεριφοράς των ηρώων της ιστορίας.

7η συνάντηση, 2/12/2011: "Κτίσιμο της ιστορίας μέσα από θεατρικές τεχνικές"

Στόχοι: Να διερευνήσουν τη προσωπικότητα των παιδιών που θεωρούνται υπαίτιοι του προβλήματος στην ομάδα της ιστορίας. Να έρθουν σε επαφή με κάποιες θεατρικές τεχνικές.

Δραστηριότητες

1. Άσκηση συγκέντρωσης και αυτοελέγχου

Συγκεντρώνονται σε κύκλο και τους δίνεται η οδηγία να μετρήσουν φωναχτά μέχρι το 10. Ένας, ένας συνεχίζει την αρίθμηση, προσπαθώντας να μην συμπέσει με τον άλλο¹⁰⁸.

2. Σύνδεση με την προηγούμενη συνάντηση, συνέχεια αφήγησης

Η υπεύθυνη της ομάδας μαζεύει την ομάδα σε κύκλο και κάνει μια περίληψη του τι έγινε στην προηγούμενη συνάντηση και κατόπιν συνεχίζει την αφήγηση της ιστορίας.

"Ο καθένας θέλει να κάνει το δικό του, σχολιάζει αρνητικά τον άλλον και τελικά δεν συμφωνούν σε τίποτα. Το μόνο που ακούγεται από τις πρόβες είναι φασαρία, καβγάδες και παρεξηγήσεις. Ο καιρός όμως περνάει δραματικά γρήγορα και δεν κατάφεραν να ετοιμάσουν τίποτα. Αυτοί που δημιουργούν το πρόβλημα είναι κάποια άτομα που θέλουν να είναι αρχηγοί, να παίρνουν μόνοι τους όλες τις αποφάσεις, καθώς και τους πρωταγωνιστικούς ρόλους, χωρίς να μοιράζονται τίποτα με κανέναν, φέρονται με αδιαφορία, περιφρόνηση και προσβολές σε όποιον διεκδικεί κάτι. Ο ανταγωνισμός και οι διαφωνίες έχουν ανάψει κόκκινο στην ομάδα και ο καιρός περνάει... Ο καιρός πλησιάζει και συνεχίζουν να μαλώνουν. Είναι Απρίλιος και όλοι πιστεύουν ότι έχασαν την προθεσμία. Στο μεταξύ τα νέα άρχισαν να διαδίδονται και σε άλλα σχολεία. Ένα άλλο σχολείο που θα συμμετάσχει και αυτό διαδίδει φήμες αλλά και αλήθειες για την κατάσταση αυτού του σχολείου, κουτσομπολεύει..."

3. Κύκλος του κουτσομπολιού- "Τι λένε για την κατάσταση τα γειτονικά σχολεία"

Χωρίζονται σε τρεις ομάδες και τους δίνεται η οδηγία να αναπαραστήσουν τους μαθητές του άλλου σχολείου που κριτικάρει και κουτσομπολεύει.

¹⁰⁸108.βλ.υπ.100, σ.70 – άσκηση "Το μέτρημα".

4. "Αναπαριστώ μια πρόβα"-Στιγμιότυπο.

Στη συνέχεια κλήθηκαν να αναπαραστήσουν αυτοσχεδιαστικά μια πρόβα, που παρουσιάζει το πρόβλημα της ασυνεννοησίας στο αποκορύφωμα της.

5α. Συνέχεια αφήγησης

"Εκείνο το βράδυ πολλά παιδιά που είχαν αγωνία, αλλά και ένιωθαν αγανάκτηση για την κατάσταση της ομάδας τους έγραψαν στο ημερολόγιο τους"

5β. Σύνταξη ημερολογίου μέσα από ρόλο

Τα παιδιά κλήθηκαν να γράψουν μέσα από τον ρόλο των μαθητών, καθένας ξεχωριστά σε πέντε σειρές, για το πώς νιώθει για αυτήν την κατάσταση.

Σχόλια: Στον κύκλο του κουτσομπολιού η πρώτη ομάδα σχολίασε αρνητικά την παρουσία των τριών παιδιών που είναι υπαίτιοι του προβλήματος. Η δεύτερη ομάδα τόνισε την ανωτερότητα του δικού της σχολείου. Η τρίτη ομάδα θεώρησε ότι το δικό τους σχολείο σίγουρα θα συμμετάσχει στο φεστιβάλ και πανηγύρισε.

Στην αναπαράσταση της πρόβας δεν δόθηκε χρόνος προετοιμασίας. Άρχισε σχεδόν αμέσως ο αυτοσχεδιασμός, όπου κυριάρχησε η υπερβολική φασαρία, οι φωνές, η βία και οι λογομαχίες. Ο αυτοσχεδιασμός διακόπηκε με την οδηγία να "παγώσουν" στη θέση που βρίσκονται και να παρατηρήσουν ο ένας τον άλλο. Η σωματική δράση που προέκυψε τυχαία παρουσίασε ενδιαφέρον, γιατί απλώθηκαν στο χώρο και δημιούργησαν ανθρώπινα συμπλέγματα, υλικό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην παράσταση. Εκτονώθηκαν περισσότερο σωματικά (σπρώχνοντας, κλωτσώντας και χτυπώντας), παρά με το λόγο, και παρατηρήθηκε σχετική δυσκολία να παραμείνουν ακίνητοι για περισσότερο από 15''.

Στη σύνταξη του ημερολογίου τα παιδιά κατέγραψαν με παραστατικό τρόπο τα συναισθήματά τους στο χαρτί. Με αυτόν τον τρόπο, δημιουργήθηκε ένα πλούσιο υλικό που θα χρησιμοποιηθεί στη διαμόρφωση του κειμένου. Καταγράφηκε με έντονο τρόπο η αγωνία που αισθάνονται για την εξέλιξη των προβών και οι φόβοι τους για το μέλλον έκριναν αναγκαία την αναμόρφωση της συμπεριφοράς των τριών ατομιστών μαθητών. Οι δραστηριότητες κύλησαν ομαλά, ωστόσο τρία αγόρια και δύο κορίτσια της Στ' αποχώρησαν από την ομάδα, γιατί ένιωθαν ότι δεν μπορούν να κάνουν ό,τι "θέλουν".

8^η συνάντηση, 5/12/2011: "Πώς επιλέγω να χειριστώ το πρόβλημα"

Στόχοι: Να στοχαστούν, να πάρουν θέση απέναντι στο πρόβλημα της έλλειψης συνεργασίας τεκμηριώνοντας με επιχειρήματα την άποψη τους.

Δραστηριότητες

1. Δάσκαλος σε ρόλο

Η συνάντηση αρχίζει με δάσκαλο σε ρόλο. Η εμπυχωτέρα μπαίνει στο ρόλο της υπεύθυνης δασκάλας για την ομάδα σε "κρίση", μαζεύει τα παιδιά και τους μιλά:

"Θα πρέπει να αισθάνεστε πολύ περήφανοι που εκπροσωπείτε την Ελλάδα στο εξωτερικό, μάλιστα σε μια τέτοια κρίσιμη στιγμή που η χώρα μας έχει χάσει την αξιοπιστία της παγκοσμίως και καλείστε να ανταποκριθείτε σε κάτι πολύ δύσκολο από την φύση του, δηλαδή να γράψετε εσείς ένα έργο για τον τόπο μας, να συνεργαστείτε αρμονικά και να το παρουσιάσετε. Ωστόσο νομίζω ότι έχει χαθεί ο στόχος. Ποια είναι τελικά η σημασία της συμμετοχής σε ένα τέτοιο πρόγραμμα; Ποια είναι τα θετικά και ποια τα αρνητικά αν δεν συμμετάσχετε;"

2. Συμβούλιο

Τα παιδιά μέσα από τον ρόλο των μελών της θεατρικής ομάδας κλήθηκαν να κάνουν συμβούλιο και να προτείνουν λύσεις. Αφού ολοκληρωθεί το συμβούλιο ο δάσκαλος τους καλεί να προτείνουν μια λύση. Χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες και συζητούν τις προτάσεις που έχουν αναφέρει για την επίλυση του προβλήματος. Δίνονται σε χαρτάκια τα ερωτήματα που πρέπει να διερευνήσουν για κάθε απόφαση. Τα ερωτήματα σχετίζονται με το νόημα της λύσης: α) *Τι επενδύω σε αυτήν την απόφαση;* β) *Τι περιμένω να γίνει επιλέγοντας αυτήν τη λύση;* γ) *Ποιες είναι οι συνέπειες της επιλογής μιας τέτοιας λύσης;* δ) *Ποιες αξίες υπερασπίζομαι με τη λύση που επιλέγει η ομάδα μου;* Στη συνέχεια, αφού συζητήσουν μέσα σε ομάδες τα ερωτήματα, παρουσιάζουν τα υπέρ και τα κατά κάθε περίπτωση στις υπόλοιπες ομάδες, πάντα μέσα από το ρόλο των μελών της συγκεκριμένης ομάδας παιδιών.

Σχόλια: Στο συμβούλιο τα παιδιά πρότειναν τα εξής: 1) *Να μην γίνει το θεατρικό,* 2) *Να γίνουν όλοι πρωταγωνιστές, να αλλάξουν οι ρόλοι,* 3) *Να συμφιλιωθούν και να σταματήσουν τις κοροϊδίες και τον καυγά,* 4) *Να διωχθούν αυτοί που δημιουργούν πρόβλημα.* Μέσα από τις ομάδες κατέγραψαν και ανακοίνωσαν τα εξής:

Πρόταση 1^{ης} ομάδας: Αποχώρηση των τριών μαθητών

Θετικά: Θα γίνει πιο καλή συνεργασία, θα προοδεύσει ο θεατρικός όμιλος, αφοσίωση στην ομάδα, θα συμφιλιωθούν τα μέλη της υπόλοιπης ομάδας.

Αρνητικά: Έλλειψη ατόμων, περίσσειμα ρόλων, αλλαγή θεατρικού.

Αποτέλεσμα: Είναι καλό να φύγουν οι τρεις μελάδες!

Πρόταση 2^{ης} ομάδας: Να μην γίνει θεατρικό

Θετικά: Λιγότερα έξοδα, δεν θα γίνουν ρεζίλι, θα τους φύγει ένα βάρος, δεν θα έχουν άγχος, θα έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο για τον εαυτό τους.

Αρνητικά: Στεναχώρια, απογοήτευση, θα χαθεί η ευκαιρία να δείξουν το ταλέντο τους, αναστάτωση, άσχημη εικόνα των ξένων για την Ελλάδα.

Συμπέρασμα: Να γίνει το θεατρικό, γιατί αλλιώς θα αισθανθούν πολύ άσχημα .

Πρόταση 3^{ης} ομάδα: Να γίνουν όλοι πρωταγωνιστές.

Θετικά: Δεν θα υπάρχουν παράπονα και δεν θα μαλώνουν μεταξύ τους για τον πρωταγωνιστικό ρόλο, θα είναι πιο δίκαιο.

Αρνητικά: Θα είναι δύσκολο να βρουν θεατρικό που θα είναι όλοι πρωταγωνιστές, το θεατρικό θα είναι μεγάλο και θα είναι κουραστικό για τους θεατές.

Συμπέρασμα: Να μην γίνουν πρωταγωνιστές.

Πρόταση 4^{ης} ομάδας: Συμφιλίωση

Θετικά: Μεγαλύτερη ευκολία για το ανέβασμα της παράστασης, πιο καλή συνεργασία.

Αρνητικά: Αν ο ένας παραχωρήσει το ρόλο του στον άλλο, επειδή εκείνος δεν έχει σημαντικό ρόλο να «στεναχωρηθεί». Συμπέρασμα: Αξίζει να συμφιλιωθούν.

Η ομάδα λειτούργησε πολύ καλά, ανταποκρίθηκε στα ζητούμενα και υπήρχε ομαδικό πνεύμα. Η επιχειρηματολογία όμως που διάλεξαν για να υπερασπιστούν τη θέση τους είναι λίγο αδύναμη λόγω ηλικίας.

9^η συνάντηση, 12/12/2011: "Πώς μπορεί να γίνει πράξη η συνεργασία;"

Στόχοι: Να βιώσουν το πρόβλημα της έλλειψης συνεργασίας στο αποκορύφωμα του, να ερευνήσουν με ποιον τρόπο μπορεί να επιτευχθεί η συνεργασία.

Δραστηριότητες

1. Αφήγηση

Τα προβλήματα συνεχίστηκαν και η υπεύθυνη της ομάδας τους ξανακάλεσε σε συμβούλιο

1. Δάσκαλος σε ρόλο-Συμβούλιο

Η υπεύθυνη της ομάδας μπαίνει στο ρόλο του δασκάλου της ομάδας της ιστορίας, τους καλεί σε συμβούλιο και τους δίνει μια τελευταία ευκαιρία να πάρουν μια απόφαση σχετικά με το αν θα συνεχίσουν το θεατρικό.

"Χαίρομαι πολύ που ήρθατε στη συνάντηση όλοι, γιατί θεωρώ ότι είμαστε μια ομάδα, ωστόσο είμαστε μια ομάδα σε κρίση, πρέπει να παρθούν κάποιες αποφάσεις αμέσως. Σας δίνω μια τελευταία ευκαιρία για να συζητήσετε και να αποφασίσετε αν θα γίνει το θεατρικό καθώς και με ποιον τρόπο. Δυστυχώς θα έχουμε πολλή δουλειά. Σας δίνω μια μέρα, για να αποφασίσετε τι θα κάνετε. Αλλιώς θα ακυρώσω τη συμμετοχή σας. Λυπάμαι αλλά αυτή είναι η πραγματικότητα. Τα λέμε αύριο την ίδια ώρα "

2. Αναπαράσταση πρόβας – "Συζήτηση –καυγάς"

Τα παιδιά κλήθηκαν να συμμετέχουν αυτοσχεδιαστικά, να αποδώσουν το κλίμα έντασης.

3α. Αφήγηση

"Εκείνο το βράδυ τα τρία παιδιά δεν μπορούσαν να κοιμηθούν. Σκεφτόταν συνέχεια το τι θα κάνουν και αισθάνονταν λίγο αδικημένα. Όταν κατάφεραν να κοιμηθούν, στον ύπνο τους, τους επισκέφτηκαν κάποιες φωνές"

3β. Το όνειρο του Μάρκου της Μαριλίζας και της Μαργαρίτας

Τρία παιδιά καλούνται εθελοντικά να πάρουν τον ρόλο του Μάρκου, της Μαριλίζας και της Μαργαρίτας την ώρα που κοιμούνται. Οι υπόλοιποι μαζί με την υπεύθυνη της ομάδας παρουσιάζουν τις φωνές που ακούν στον ύπνο τους τα τρία παιδιά. Κινούνται γύρω τους τελετουργικά και τους προτρέπουν ή τους αποτρέπουν με διάφορα σχόλια να αναθεωρήσουν τη στάση τους.

Σχόλια: Ως προς την αναπαράσταση της πρόβας στόχος ήταν να συμμετέχουν όλοι εξίσου στην συζήτηση. Δε δόθηκε χρόνος για προετοιμασία και ο αυτοσχεδιασμός άρχισε αμέσως. Άρχισε με ένα είδος λογομαχίας μεταξύ αυτών που θεωρούνταν οι "ώριμοι" της ομάδας απέναντι στους τρεις μαθητές, Μάρκο, Μαριλίζα και Μαργαρίτα. Ο αυτοσχεδιασμός κράτησε τρία λεπτά και διακόπηκε από την υπεύθυνη της ομάδας. Οι απόψεις που υποστηρίχτηκαν ήταν ότι οι μαθητές που κατηγορούνται θεωρούν τους εαυτούς τους αθώους και ότι στην πραγματικότητα φταίει όλη η ομάδα. Η αντίπαλη πλευρά υποστήριξε ότι αυτοί είναι οι μοναδικοί ένοχοι, καθώς και ότι πρέπει επειγόντως να αποφασίσουν μέχρι αύριο τι απόφαση θα πάρουν σχετικά με το αν θα φύγουν ή θα παραμείνουν στην ομάδα.

Η συνάντηση έκλεισε σε κρίσιμο σημείο λόγω χρόνου. Οι μαθητές δείχνουν ότι έχουν βυθιστεί στην ιστορία και αντιδρούν σαν να είναι αληθινή. Οι αυτοσχεδιασμοί λειτουργούν καλά και δίνουν αρκετά πλούσιο υλικό. Εξακολουθούν να εκφράζουν ένα είδος δυσφορίας για οτιδήποτε τους ζητείται γραπτά. Άρχισαν επίσης να σημειώνονται κάποιες απουσίες.

10^η συνάντηση, 16/12/2011: "Οδηγώ την ιστορία προς την λύση της"

Στόχοι: Οι δραστηριότητες αυτής συνάντησης έχουν να κάνουν με το πώς μπορούν να κάνουν πράξη τη συνεργασία της ομάδας και τι αποφασίζεται τελικά από τα τρία μέλη της ομάδας.

Δραστηριότητες

1. Αφήγηση

"Εκείνο το βράδυ οι τρεις υπαίτιοι είδαν ένα φοβερό εφιάλτη και ζύπνησαν αναστατωμένοι. Είναι πραγματικά ανήσυχoi για την αυριανή μέρα. Εξομολογούνται τις σκέψεις τους στο ημερολόγιο τους"

2. Σύνταξη ημερολογίου

Στη συνέχεια οι μαθητές χωρίζονται σε τρεις ομάδες με σκοπό να γράψουν το ημερολόγιο του καθενός από τρεις υπαίτιους.

3. Ανακοινώσεις

Στη συνέχεια καλούνται, τα παιδιά μέσα από το ρόλο των τριών υπαιτίων να αποφασίσουν τι θα κάνουν τελικά. Εθελοντικά σηκώνονται τρία άτομα, αφού τους δίνεται ένα λεπτό για να το σκεφτούν. Στο μεταξύ, η υπόλοιπη ομάδα μπαίνει στον ρόλο των υπόλοιπων μαθητών που περιμένουν να ακούσουν την απόφασή τους.

Σχόλια: Οι μαθητές ήταν αποτελεσματικοί σε ό,τι τους ζητήθηκε. Άρχισαν να λειτουργούν πιο γρήγορα σαν ομάδα, έμπαιναν εύκολα σε ρόλους και αυτοσχεδίαζαν. Σχεδόν πάντα ολοκληρώνονται οι δραστηριότητες και οι στόχοι που τίθενται κάθε φορά. Ήταν αποτελεσματικό το ημερολόγιο σε ομάδες και ο αυτοσχεδιασμός για την τελική απόφαση. Διατυπώθηκαν τα εξής: Το κορίτσι που υποδύεται τη Μαριλίζα είπε : *"Μας είπαν ότι θα ακρωθεί το θεατρικό αν δεν λειτουργήσουμε γρήγορα και η γιορτή αποφοίτησης γιατί δεν έχουμε κάνει τίποτα. Όχι, δεν το δέχομαι. Είμαι διατεθειμένη να δουλέψω πολύ γι αυτήν την γιορτή, να μην τα παρατήσω. Θα το θυμόμαστε μια ζωή. Αντάμει για την συμπεριφορά μου. Άλλη φορά θα είμαι πιο ώριμη και δεν θα παρασύρομαι από τους άλλους".* Το αγόρι που υποδύεται τον Μάρκο είπε: *"Εγώ το θέατρο το αγαπώ. Πρέπει να πετύχουμε τον στόχο μας. Είναι θέμα τιμής. Από αύριο αρχίζουμε εντατική δουλειά. Θα σας πείσω σίγουρα".*

Το κορίτσι που "υποδύθηκε" τη Μαργαρίτα είπε :*"Το σκέφτηκα πολύ, δεν αξίζει να τα παρατήσω τώρα. Έχουμε έναν στόχο και θα τον πετύχουμε, αν δουλέψουμε σοβαρά. Από δω και πέρα αλλάζω συμπεριφορά".*

Ως προς την δυναμική της ομάδας παρατηρήθηκαν μικρές κόντρες ανάμεσα σε παιδιά της Ε΄ και της Στ΄ τάξης, γιατί οι μαθητές της Στ΄ λείπουν συχνά, οπότε χάνουν τον ειρμό της ιστορίας, δυσκολεύονται να μπουν στο πνεύμα των ασκήσεων, με αποτέλεσμα να καθυστερούν την ομάδα. Ακόμη, έχουν αρχίσει να φαίνονται κάποια σημάδια κούρασης με τις δραστηριότητες. Συχνά ρωτούν πότε το κείμενο θα είναι έτοιμο.

11^η συνάντηση, 19/12/2011: "Δίνω το τέλος της ιστορίας"

Στόχοι: Να δώσουν οι μαθητές, σε ομάδες, ένα τέλος στην ιστορία και με την τεχνική της παρακολούθησης σκέψης, να αποκαλύψουν τα συναισθήματά τους για την όποια εξέλιξη επιλέξουν. Να αποδώσουν με μια λέξη κλειδί τι σημαίνει τελικά συνεργασία για τους ίδιους.

Δραστηριότητες

1. Σύνδεση με την προηγούμενη συνάντηση-Αναστοχασμός

Οι μαθητές κλήθηκαν να εκφράσουν την άποψή τους σχετικά με τις αποφάσεις των τριών μαθητών.

2. "Αποδίδω σε παγωμένες εικόνες το τέλος της ιστορίας"

Στη συνέχεια κλήθηκαν να χωριστούν σε τρεις ομάδες και να αποδώσουν σε παγωμένες εικόνες το τέλος της ιστορίας που επιλέγουν, τι πιστεύουν ότι έγινε τελικά.

3. Ομαδικό γλυπτό

Η εμπνευστή ζήτησε από την ομάδα να κάνουν ένα κύκλο με την οδηγία να μπαίνει ένας ένας, να παίρνει μια θέση-στάση της επιλογής του, να μείνει ακίνητος και με το άγγιγμα στον ώμο, να πει δυνατά τι σημαίνει η λέξη συνεργασία.

Σχόλια: Οι μαθητές διατύπωσαν τα εξής σχετικά με τις αποφάσεις των τριών μαθητών να αναθεωρήσουν την στάση τους: "ανακούφιση", "δικαίωση", "όχι πια άγχος", "ανάσταση", "το εννοούν;" " επιτέλους", "μπράβο τους", "ευτυχώς, τέλος καλό, όλα καλά".

Για το τέλος της ιστορίας, η πρώτη ομάδα επέλεξε να δώσει το τέλος της θριαμβευτικής παρουσίασης όπου δέχονται χειροκροτήματα και κρατάνε ανθοδέσμες. Η δεύτερη ομάδα επέλεξε να κάνει ένα κύκλο, όπου όλοι αγκαλιάζονται, δείχνοντας ποιητικά το τελικό δέσιμο της ομάδας. Με την τεχνική παρακολούθησης της σκέψης ακούστηκαν τα σχόλια: "τα καταφέραμε", "αξίζουμε", "είμαστε δυνατοί", "ομάδα", "ροκ συγκρότημα", "φιλία", "δέσιμο", "αγάπη". Η τρίτη ομάδα παρουσίασε μια ομάδα ηθοποιών που παίζουν κάτι σαν αρχαία τραγωδία και ήταν στημένοι ανάλογα. Ο αυτοσχεδιασμός με τις παγωμένες εικόνες γενικά πήγε πολύ καλά και ολοκληρώθηκε με επιτυχία. Ωστόσο, υπήρχε δυσκολία στην παρακολούθηση της σκέψης. Τα περισσότερα σχόλια ήταν περιγραφικά κυρίως ότι αφορά την παρουσίαση και σχολιασμό της τρίτης ομάδας. Στην τρίτη δραστηριότητα παρατηρήθηκε ότι, ενώ πήραν μια στάση εκφραστική, οι περισσότεροι συνάντησαν δυσκολία να πουν μια λέξη για τη συνεργασία, όταν τους ζητήθηκε. Κάποιοι δε θέλησαν να πουν και έγινε σεβαστό. Ειπώθηκαν για τη συνεργασία τα εξής: "μουσική σύνθεση", "ευγενική χειρονομία", "ευγενική διαφωνία", "κελάηδισμα", "ομάδα", "πολυχρωμία", "όλοι οι ήχοι", "κύκλος",

"Βιβάλντι", "συζήτηση", "ηρεμία", "μέλι", "ροκ" που αρέσει σε όλους", "απαλό μπλε", "άσπρο", "αλληλοβοήθεια", "ομαδικό άθλημα".

Υπήρχε σχετική έλλειψη συγκέντρωσης. Οι μαθητές είχαν μπει σε μια εορταστική διάθεση, γιατί πλησίαζαν τα Χριστούγεννα, γεγονός που δυσκόλεψε την ολοκλήρωση των ασκήσεων. Έτσι, ενώ υπήρχε η σκέψη να γίνει μια σύντομη ανακεφαλαίωση των εργασιών της ομάδας, διαπιστώθηκε ότι δεν υπήρχε διάθεση για σοβαρή συζήτηση. Η εμπυχωτρία ευχαρίστησε την ομάδα και της ευχήθηκε για τις γιορτές με την υπόσχεση ότι με το ξεκίνημα της άλλης χρονιάς θα είναι έτοιμο το κείμενο. Ωστόσο, χρειάζεται ακόμα μια συνάντηση, για να ολοκληρωθούν κάποιες κινητικές δραστηριότητες που έχουν προγραμματιστεί. Εξακολουθούν να λείπουν άτομα, κυρίως από την Στ' τάξη, με την αιτιολογία ανειλημμένων υποχρεώσεων, γεγονός που δημιουργεί δυσαρέσκεια στους μαθητές της Ε.'

12η συνάντηση, 9/1/2012: "Εκφράζω με το σώμα μου τη σύγκρουση και τη συμφιλίωση"

Στόχοι: Ολοκλήρωση δραστηριοτήτων της ομάδας μέσα από ομαδικό, κινητικό αυτοσχεδιασμό με θέμα τη σύγκρουση και τη συμφιλίωση.

Δραστηριότητες

1. Μουσικοκινητικός αυτοσχεδιασμός με θέμα τη σύγκρουση

Η ομάδα κλήθηκε να αυτοσχεδιάσει κινητικά, με ένα μουσικό ερέθισμα πάνω στο θέμα της σύγκρουσης και να ολοκληρώσει τη δράση σε ομαδικό γλυπτό που αποτυπώνει το θέμα. Τους ζητήθηκε εμβόλιμα, ενώ σταματά η μουσική, να αποδώσουν με μια λέξη, μια σκέψη ή ένα συναίσθημα που συνδέεται με τη σύγκρουση.

2. Μουσικοκινητικός αυτοσχεδιασμός για τη συμφιλίωση

Στη συνέχεια τους δόθηκε η οδηγία, με ένα ανάλογο μουσικό ερέθισμα, να κινηθούν ελεύθερα στο χώρο και να αποδώσουν την έννοια της συμφιλίωσης. Στο τέλος τους ζητήθηκε να γίνουν όλοι μια μεγάλη αγκαλιά.

Σχόλια: Για την απόδοση της έννοιας "σύγκρουση" ειπώθηκαν τα εξής: "βία", "χαστούκι", "μαλώνω", "φωνάζω", "τραβάω μαλλιά", "αδικία", "καυγάς", "ξύλο", "κλωτσιά", "τα σπάω".

Συμμετείχαν όλοι με ένταση και απέδωσαν το θέμα. Ο αυτοσχεδιασμός τους προσφέρεται και ταιριάζει στη μορφή του έργου που συντίθεται στο μεταξύ από την υπεύθυνη της ομάδας. Το κείμενο έχει προκύψει από το υλικό που συγκεντρώθηκε από τα βιοματικά εργαστήρια και τα γραπτά τους. Δείχνουν να ανυπομονούν να πάρουν στα χέρια τους το κείμενο. Ωστόσο έλειπαν αρκετά άτομα και τα παιδιά, μετά το πέρας του

σωματικού αυτοσχεδιασμού, είχαν όρεξη για κουβέντα. Η συνάντηση έκλεισε με ανατροφοδότηση και ευχαριστίες για τη συμμετοχή τους.

Γενικές παρατηρήσεις

Η πορεία της Β΄ φάσης της ομάδας παρουσιάζει αξιόλογη μεταβολή. Ενώ δεν είχαν πρότερη εμπειρία από το θέατρο, οι περισσότεροι εξοικειώθηκαν γρήγορα. Ακόμη, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η σύνθεση της ομάδας άρχισε με επτά αγόρια, αλλά παρέμειναν μόνο τα δύο. Πρόκειται για μαθητές της Στ΄ οι οποίοι αρνήθηκαν το πλαίσιο και τους κανόνες της ομάδας, δεν θέλησαν να πειθαρχήσουν σ' αυτό. Ιδιαίτερα επιτυχημένη κρίνεται η εφαρμογή του Εκπαιδευτικού Δράματος που έδωσε στα παιδιά το πλαίσιο, για να βιώσουν το θέμα της έλλειψης συνεργασίας που είχε ήδη οριστεί από την προηγούμενη ομάδα.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΠΟ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίον έγινε η σύνθεση του υλικού που δημιουργήθηκε από τις ομάδες καθώς και από άλλες πηγές, η διαδικασία προς την παράσταση και ο ρόλος των παιδιών στη διαδικασία αυτή.

ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Η παραγωγή και εύρεση υλικού διήρκησε από 25/9/2011-19/12/2011. Το κείμενο προέκυψε από τις εξής πηγές:

1. Από έρευνα: α) στα αρχεία του σχολείου και παλιά έγγραφα (παλιό πρακτικό παλιός έλεγχος, κανονισμός, αρχεία, όρκος μαθητών του 41^{ου}¹⁰⁹, β) με 25 ερωτηματολόγια¹¹⁰ σε παλιούς αποφοίτους, γ) μαρτυρία του κ. Τζάκου Μπενμαγιόρ¹¹¹, μέλους της Ισραηλιτικής κοινότητας, δ) σε βιβλία που μιλούν για τη σχολική ζωή του χθες.
2. Από τη θεατρική δουλειά της ομάδας: α) με ασκήσεις θεατρικής γραφής που αποκαλύπτουν σκέψεις των παιδιών για το σχολείο και το θέμα της συνεργασίας, β) με τη μέθοδο του Εκπαιδευτικού Δράματος (ημερολόγια, δραματικό πλαίσιο, πλοκή), γ) με αυτοσχεδιασμούς.
3. Από λογοτεχνικά κείμενα: το κόμικς *Μαφάλντα*¹¹², το ποίημα του παιδαγωγού Τζιάννι Ροντάρι, *Τα δύσκολα προβλήματα*¹¹³, αποσπάσματα από τα θεατρικά έργα: *Κυρία Μαργαρίτα*¹¹⁴ του Ρομπέρτο Ατάουντε και, *Το Μάθημα*¹¹⁵ του Ευγένιου Ιονέσκο.

Συγκεκριμένα, αξιοποιώντας το Θ.τ.Ε. προέκυψε το κυρίως θέμα που απασχολεί τη συγκεκριμένη κοινότητα και ερευνήθηκε με αυτοσχεδιασμό, σωματικό και λεκτικό, και με ασκήσεις θεατρικής γραφής. Το γενικό θέμα ήταν η σχολική ζωή, (παρελθόν, παρόν, μέλλον) και ειδικότερα η έλλειψη συνεργασίας μέσα στη συγκεκριμένη μαθητική κοινότητα.

Μεταξύ των συναντήσεων κρίθηκε απαραίτητο να επινοηθεί και να εφαρμοστεί ένα σχέδιο Εκπαιδευτικού Δράματος με θέμα τη σύγκρουση και την έλλειψη συνεργασίας μέσα στη μαθητική κοινότητα. Από το συγκεκριμένο δράμα που

¹⁰⁹109. Βλ.πάρρτημα

¹¹⁰110. Βλ.πάρρτημα

¹¹¹111. Βλ.πάρρτημα

¹¹²112. Quinto κόμικς, *Μαφάλντα*, από το τεύχος 3, *Η γη γυρίζει* σ.19,,20,25.

¹¹³113. Τζιάνι Ροντάρι, *Φλναρίες ανάμεσα στον ουρανό και τη γη*, τ.μ. 2, σ.27.

¹¹⁴114. Ρομπέρτο Ατάουντε, *Κυρία Μαργαρίτα*, σ.11,12,15,16,97.

¹¹⁵115. Ευγένιος Ιονέσκο, *Το μάθημα*, σ.97, 98,105.

παρουσιάζει τη φανταστική ιστορία της σύγκρουσης μαθητών σε ένα σχολείο αντλήθηκε η πλοκή του έργου. Στη συνέχεια το έργο εμπλουτίστηκε με λογοτεχνικά κείμενα που αναδεικνύουν την πραγματικότητα της σχολικής ζωής με ρεαλιστικό, με κωμικό αλλά και με ποιητικό τρόπο.

Ο τίτλος του έργου ορίστηκε από τους μαθητές "*41.000 ευχές φτάνουν ως...τον ουρανό!*". Την τελική ευθύνη για τη σύνθεση και την επεξεργασία του υλικού ανέλαβε η υπεύθυνη της ομάδας κατά το διάστημα 23/12/2011-8/1/2012, πρακτική που εμπλέκεται στο Θ.τ.Ε. Στη συνέχεια το κείμενο που δημιουργήθηκε μοιράστηκε ισομερώς στην ομάδα. Η διανομή των ρόλων έγινε λαμβάνοντας υπόψη τις επιθυμίες των παιδιών, με κριτήριο τη συνολική τους προσφορά, παρουσία και διαθεσιμότητα απέναντι στην ομάδα. Στις 16/1/2012 άρχισαν οι πρόβες και διήρκησαν έως τις 29/3/2012. Έγιναν 23 συναντήσεις διάρκειας δυο περίπου ωρών και 4 δίωρες συναντήσεις (Σάββατο 17:30-19:30).

Η πρώτη παράσταση δόθηκε στις 30/3/2012 σε διάδρομο του σχολείου και η δεύτερη πραγματοποιήθηκε, με τις απαραίτητες σκηνοθετικές αλλαγές, στις 4/4/2012 σε χώρο εκδηλώσεων του σχολείου. Την πρώτη παράσταση παρακολούθησαν μαθητές του ολοήμερου, ενώ τη δεύτερη παράσταση παρακολούθησαν γονείς, κηδεμόνες, η διεύθυνση και οι δάσκαλοι του σχολείου, μαθητές και άλλοι προσκεκλημένοι. Η διάρκεια του παραστατικού γεγονότος ήταν 35'.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ "*41.000 ΕΥΧΕΣ ΦΤΑΝΟΥΝ... ΩΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ!*"

Στο επίκεντρο του έργου βρίσκεται μια σύγκρουση. Μια ομάδα μαθητών δεν μπορεί να συνεργαστεί για να φέρει σε πέρας τη γιορτή αποφοίτησης της Στ' τάξης. Το σχολείο ζωντανεύει ως δραματικό πρόσωπο, για να παρέμβει θετικά στη σύγκρουση καλώντας τους μαθητές σε ένα ταξίδι στο παρελθόν. Σκοπεύει να υποδείξει με ποιον τρόπο μπορούν να βρίσκουν λύσεις στα προβλήματά τους ατομικά και συλλογικά, εκτιμώντας τη δύναμη της ελευθερίας που υπάρχει στη σύγχρονη εποχή, μια δύναμη, όμως που απαιτείται υπευθυνότητα για τη διαχείρισή της. Πράγματι, με ανάγλυφο τρόπο οι μαθητές μαθαίνουν το παρελθόν τους με όλα του τα θετικά και αρνητικά σημεία και τελικά αποφασίζουν να φερθούν με ωριμότητα στο παρόν. Το κείμενο μέσα από μια διαρκή αντιπαραβολή του παρόντος με το παρελθόν προβάλλει το ιδανικό της αρμονικής συμβίωσης σε μια κοινότητα και κλείνει με μια ευχή για το μέλλον σχετικά με το ποιο είναι τελικά το σχολείο που ονειρεύονται μαθητές και δάσκαλοι στέλνοντας 41.000 ευχές στον ουρανό.

ΣΚΗΝΟΘΕΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ

Ο χώρος που επιλέχθηκε τόσο για τις συναντήσεις και για τις πρόβες όσο και για την παράσταση ήταν ένας μεγάλος διάδρομος στην είσοδο του σχολείου, φωτεινός και ευρύχωρος, ένας μη συμβατικός θεατρικός χώρος που έδωσε στα παιδιά την ευκαιρία να βιώσουν την ιστορία στον τόπο της γένεσής της, υιοθετώντας την αισθητική της site-specific performance. Επίσης, είχε την λογική του έτοιμου σκηνικού, αφού πλαισιωνόταν από μια παλαιά βιβλιοθήκη που περιείχε αρχαικό υλικό και αντικείμενα, παλιά βιβλία, παλιές φωτογραφίες και έναν ανδριάντα του Κολοκοτρώνη, συνθήματα για την εκπαίδευση κολλημένα στα τζάμια, φωτογραφίες ασπρόμαυρες από μαθητές του σημερινού σχολείου που απεικονίζουν διάφορες φάσεις της σχολικής ζωής. Ακόμη, υπήρχε μια έδρα με μια υδρόγειο, ένας μαυροπίνακας και τρία παλιά θρανία καλυμμένα αρχικά με άσπρα σεντόνια.

Το κείμενο-χωρισμένο σε οκτώ σκηνές που υποδηλώνουν τις διαφορετικές ενότητες δράσης-αγγίζει πολλές πτυχές της σχολικής ζωής μέσα από μια πολυφωνική αφήγηση και δράση, ισορροπώντας ανάμεσα στο ρεαλισμό και στο σουρεαλισμό αξιοποιώντας και το διαδραστικό στοιχείο όπως π.χ. το σχολείο ως δραματικό πρόσωπο απευθύνεται πολλές φορές στους θεατές θέτοντας ερωτήματα.

Στην πρώτη σκηνή ακούγονται φωνές από μια τάξη και βγαίνει στο διάδρομο μια ομάδα μαθητών που τσακώνονται. "Το σχολείο" αποτελείται από 10 μαθήτριες που είναι κρυμμένες σε διάφορες γωνίες του χώρου και βγαίνουν σιγά σιγά δείχνοντας ενόχληση, έκπληξη και αγανάκτηση για τις φωνές που ακούγονται. Στη συνέχεια περικυκλώνουν τους μαθητές, τους "παγώνουν" και ρωτούν το κοινό αν πρέπει να βοηθήσουν τους μαθητές να λύσουν τις διαφορές τους. Μέσα από μια τελετουργία "σηκώνονται" τα άσπρα σεντόνια και αποκαλύπτονται παλιά θρανία, ένας μαυροπίνακας και μια έδρα. Αρχίζει ένα ταξίδι στο χρόνο όπου το "σχολείο" με σωματική δράση αναπαριστά το πώς χτίστηκε και γίνεται σύντομη αφήγηση του χρονικού του. Κατόπιν, οι μαθητές διηγούνται την εμπειρία τους σχετικά με την πρώτη μέρα στο σχολείο.

Μετά, αλλάζει το κλίμα και μεταφέρεται ο θεατής στη σχολική πραγματικότητα του χθες. Μια δασκάλα εισβάλλει με φόρα, με ρούχα άλλης εποχής, κρατώντας μια βέργα που δε διστάζει να χρησιμοποιήσει. Παρουσιάζεται ένα μάθημα δασκαλοκεντρικό και αυταρχικό από τρεις δασκάλες που εναλλάσσονται διαδοχικά. Πολλές φορές με αυστηρό ύφος κάνουν και ερωτήσεις γνώσεων στις οποίες καλούνται να απαντήσουν οι θεατές.

Ως απάντηση σ' αυτή τη σκηνή έρχεται ένα κινητικό δρώμενο με την υπόκρουση του μουσικού κομματιού "The Wall" των Pink Floyd, χαρακτηριστικό για την κριτική που ασκεί στο σύστημα εκπαίδευσης του παρελθόντος.

Ακολουθεί η φωνή του σήμερα σε μορφή διαδήλωσης όπου ακούγονται τα συνθήματα της προοδευτικής εκπαίδευσης: *"Δάσκαλε, δεν είμαι δοχείο για να με γεμίσεις, είμαι σπύρτο για να μ' ανάψεις!", "Η εκπαίδευση και η μόρφωση είναι επένδυση!", "Ζητάμε να μάθουμε πώς λειτουργούν τα πράγματα!"*. Στη συνέχεια, εμφανίζεται μια διδασκαλική φιγούρα του σήμερα που προσεγγίζει τους μαθητές δημοκρατικά και φιλικά.

Το "σχολείο" κατόπιν παρεμβαίνει με μια σκηνοθετική κλακέτα για να τους δείξει το μέλλον. Ακολουθεί μια έντονη εικόνα αναρχίας χωρίς λόγο, που φτάνει σε κρεσέντο και στο τέλος παγώνει. Από το ομαδικό γλυπτό που έχει δημιουργηθεί αποκολλώνται τρία άτομα για να αφηγηθούν τα γεγονότα σε μια κρίσιμη πρόβα. Οι μαθητές που συγκρούονται συνειδητοποιούν τις δυσάρεστες συνέπειες της συμπεριφοράς τους και κατανοούν ότι είναι ανάγκη να συνεργαστούν.

Το έργο κλείνει με μια ονειροπόληση για το μέλλον του σχολείου. Μετά οι μαθητές τρέχουν στην αυλή προτρέποντας και το κοινό να τους ακολουθήσει. Κρατάει ο καθένας τους ένα μπαλόνι που στη συνέχεια το αφήνει ελεύθερο να πετάξει φωνάζοντας εν χορώ *"41.000 ευχές φτάνουν ως... τον ουρανό!"*

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Τα παιδιά είχαν έναν πολύπλευρο ρόλο σε όλη τη διαδικασία, από την ερευνητική φάση της εργασίας ως την παράσταση. Στην πρώτη φάση, τα παιδιά είχαν την ευθύνη να φέρουν υλικό στην ομάδα, με έρευνα στην παιδική λογοτεχνία, με συμπλήρωση ερωτηματολογίων, με ασκήσεις θεατρικής γραφής και αυτοσχεδιασμούς. Πρέπει να τονιστεί ακόμη, ότι οι αυτοσχεδιασμοί, που ένα μεγάλο μέρος τους χρησιμοποιήθηκε στην παράσταση, στάθηκαν η κύρια πηγή άντλησης υλικού για το κείμενο.

Πέρα από αυτά, στη φάση της σκηνοθεσίας τα παιδιά συνέβαλαν ουσιαστικά με τις προτάσεις τους. Ανέλαβαν τη διαρρύθμιση, οργάνωση, καθώς και την καθαριότητα του χώρου των παραστάσεων, όπως και την κατασκευή κάποιων συνθημάτων που χρησίμευσαν ως σκηνικά αντικείμενα. Κάποιοι μαθητές ανέλαβαν ιδιαίτερες πρωτοβουλίες και κατέθεσαν ενδιαφέρουσες προτάσεις για την υποκριτική και την ενδυματολογία τόσο για τους εαυτούς τους όσο και για τους υπόλοιπους. Ειδικότερα, σε, ότι αφορά την ενδυματολογική προσέγγιση, οι μαθητές που υποδύθηκαν το σχολείο φορούσαν μπλούζες με το λογότυπο του σχολείου, που είχαν ήδη από αθλητικές

εκδηλώσεις, ενώ αυτοί που υποδύθηκαν τους μαθητές φορούσαν τα ρούχα της καθημερινότητάς τους. Οι δασκάλες του παρελθόντος βρήκαν από το περιβάλλον τους παλιά ρούχα, αξεσουάρ και αντικείμενα ενηλίκων και τα προσάρμοσαν στο ρόλο.

Στις παραστάσεις που πραγματοποιήθηκαν στο σχολείο έλαβαν μέρος συνολικά είκοσι άτομα: δώδεκα μαθήτριες της Ε΄ και οκτώ μαθητές από την Στ΄, εκ των οποίων δυο αγόρια.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ

" 41 ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΕΥΧΕΣ ΦΤΑΝΟΥΝ... ΩΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ!"

Σκηνή 1^η

Η "σύγκρουση". Το σχολείο "ζυπνά"

(Ακούγεται φασαρία από μια τάξη. Πρόκειται για μια ομάδα μαθητών που κάνουν πρόβα, αλλά κατέληξαν σε μια έντονη λογομαχία. Ξαφνικά βγαίνει κάποιος έξω με θόρυβο χτυπώντας την πόρτα. Στο μεταξύ το "σχολείο" που αποτελείται από πολλούς μαθητές παραξενεύεται και ζωντανεύει για να παρέμβει στη "σύγκρουση". Στο εξής θα παρουσιάζεται ως δραματικό πρόσωπο, ως μια προσωποποιημένη έννοια.)

Μαθητής¹¹⁶: -Δεν σας αντέχω άλλο! Έτσι όπως πάμε, τίποτα δεν θα καταφέρουμε! Τι σας ήρθε να κάνουμε την ιστορία του σχολείου θεατρικό; Κανείς δεν κάνει τίποτα και δεν ασχολείται! Εσύ είπες ότι θα πάρεις συνέντευξη από τον παππού σου και συ ότι θα πάρεις συνέντευξη από τον παλιό διευθυντή. Μα τίποτα! Εσύ δεν έρχεσαι στις πρόβες και συ είσαι στον κόσμο σου!

Μαθήτρια: -Και 'συ που μας κάνεις τον αρχηγό, ποιος νομίζεις ότι είσαι; Και θέλεις να είσαι και ο πρωταγωνιστής. Από πού κι ως πού;

Μαθήτρια: -Παιδιά υποτίθεται αναλάβαμε την γιορτή της αποφοίτησης. Αν είναι να κάνουμε έτσι, εγώ παραιτούμαι!

Μαθήτρια: -Πολύ εύκολα παραιτείσαι εσύ, γιατί δεν έχεις κάνει και τίποτα. Αφού ήρθες στην ομάδα για να χάσεις μάθημα. Αλλά την πάτησες!

Μαθήτρια: -Ναι, μίλησε και το ψώνιο που θέλει να είναι πρωταγωνίστρια και να πάει στο καλλιτεχνικό!

Μαθήτρια: -Αντε ρε φυτό!

(Η λογομαχία κλιμακώνεται, φωνάζουν και λογομαχούν έντονα όλοι μεταξύ τους. Ξαφνικά το "σχολείο" που αποτελείται από 10 μαθήτριες, σαν ένα είδος χορού, αποφασίζει να παρέμβει. Παγώνει τη δράση.)

41: -Η ιστορία επαναλαμβάνεται για άλλη μια φορά, μόνο τα πρόσωπα αλλάζουν. Τσακωμοί παιδιών, παρεξηγήσεις, διαφωνίες. Έχω βαρεθεί. Κάθε φορά που φτερνίζομαι ακούγεται ένα ντριν και όλα τα παιδιά βγαίνουν στην αυλή, σαν να τα έχουν ελευθερώσει από τη φυλακή! Σας το λέω, δεν αντέχω άλλο αυτές τις φωνές, κάτι πρέπει να κάνουμε, να παρέμβουμε.

41: - Πρώτη φορά είπανε να γράψουν την ιστορία μου και αυτοί το παρακάνανε. Αχ οι σημερινοί νέοι!

¹¹⁶116.Ο διάλογος μεταξύ των μαθητών αντλήθηκε από αυτοσχεδιασμό ομάδας παιδιών κατά την 5^η συνάντηση της β φάσης.

41:-Αχ και μ' αρέσουν τόσο πολύ οι βιογραφίες! Θα γίνω διάσημος σας λέω!

41:-Μην είσαι τόσο ρετρό! Αποστολή μου είναι καταρχήν να τους κρατώ ήρεμους, να συνεργάζονται καλά. Γιατί αν συνεχίσουν έτσι, θα χρειαστώ καινούρια μόνωση. Σας το λέω, δεν μπορώ άλλες φωνές, κουράστηκα, είμαι και κάποιας ηλικίας.

41:-Με τέτοια κρίση, εσύ θες και μόνωση καινούρια! Κανένα μερεμέτι από τον κύριο Δημήτρη και πολύ σου είναι χούφταλο!

41:-Τι λέτε, να τους βοηθήσω να γράψουν το έργο; Ε, και πού ξέρει κανείς, ίσως μέσα από την ιστορία αρχίσουν να σκέφτονται διαφορετικά. Θα βρίσκουν μόνοι τους λύσεις στα προβλήματα τους, αλλά και 'γω θα καταλάβω καλύτερα πώς σκέφτονται .

(Ρωτούν το κοινό. Στη συνέχεια παρεμβαίνουν, ξεπαγώνουν τους μαθητές και τους αποκαλύπτουν την ταυτότητα τους)

41:-Παιδιά, συγνώμη που διακόπτω την "όμορφη" κουβέντα σας, μήπως θα μπορούσα να βοηθήσω; *(συνεχίζουν ακάθεκτοι τον καυγά και την φασαρία)*

41:-Α, όλα κι όλα, για να σας πω, ξέρετε πού βρίσκεστε;

Μαθήτρια:-Δεν μιλάμε σε ξένους!

41:-Δεν είμαι ξένος σας κουβαλώ στην πλάτη μου έξι ολόκληρα χρόνια. Ε, δεν είστε και οι πιο καλοί φιλοξενούμενοι του κόσμου! Με έχετε κουφάνει, με τις αγριοφωνάρες σας καθημερινά. Με κακομεταχειρίζεστε και δεν αντέχω άλλο να με χτυπάτε. Πονάω σας λέω είμαι και κάποιας ηλικίας!

41:-Αφήστε δε, που δεν είστε καθόλου ευγενικοί. Υπάρχει κάποιος λόγος να μαλώνετε τόσο πολύ; Φίλοι και συμμαθητές είστε στο κάτω κάτω! Επιτέλους ποιο είναι το πρόβλημα σας;

41:-Το ξέρετε ότι βρίσκεστε σε ιστορικό χώρο;

Μαθήτρια:-Συγνώμη ποιος είστε; τι θέλεις; άφησέ μας στην ησυχία μας. Έχουμε θέμα! Και επίσης, δεν μας αρέσει καθόλου η ιστορία. Μπλιάχ!

41:-Ξέρετε αυτό το πάτωμα που πατάτε πόσοι και πόσοι τόσα χρόνια το έχουνε πατήσει; Ακριβώς για αυτόν τον λόγο είπα, επιτέλους, να σας μιλήσω για όλα αυτά που κάνετε τόσα χρόνια, αλλά και γι' αυτά που δεν κάνετε.

41:-Και αν αλλάξετε συμπεριφορά, θα σας βοηθήσω να γράψετε και το θεατρικό σας. Έχω πολύ υλικό, τόσα χρόνια οι τοίχοι μας να 'χαν στόμα να μιλήσουν! Και αστεία και λυπητερά και συγκινητικά...Λοιπόν;

Μαθητές:-Ε, μπορούμε να κάνουμε κι αλλιώς; Τέτοια σουρεάλ κατάσταση δεν την συναντάς κάθε μέρα. Πάμε, αλλά αν είναι βαρετό, φεύγουμε αμέσως.

41:-Να κρατάτε σημειώσεις παρακαλώ. Δεν είμαι σχολείο άντε άντε!

(Τους καλούν σε ένα ταξίδι στον χρόνο. Μουσική, σηκώνονται άσπρα σεντόνια, αποκαλύπτονται κάποια παλιά θρανία, ένας πίνακας και μια έδρα).

Σκηνή 2^η

Ταξίδι στον χρόνο

41:¹¹⁷-Λοιπόν, όπως φυσικά ξέρετε, είμαι το 41^ο Δημοτικό σχολείο Θεσσαλονίκης, στην καρδιά της θα έλεγα εγώ και φαντάζομαι ότι το ξέρετε, είμαι κιόλας 80 χρονών.

41:-Όλα άρχισαν το 1931, όταν αποφάσισαν να με φτιάξουν: 25 Οκτωβρίου είναι τα γενέθλια μου. Ο πατέρας μου είναι ο λαμπρός αρχιτέκτονας Μητσάκης.

(κινητικός αυτοσχεδιασμός- χτίσιμο του σχολείου)

41:-Το ελληνικό κράτος αποφάσισε, με δωρεά του οικοπέδου από την Ισραηλιτική Κοινότητα, να με χτίσει ως 5^ο Δημοτικό Σχολείο της Ισραηλιτικής Κοινότητας.

41:-Τότε υπουργός Παιδείας ήταν ο Γεώργιος Παπανδρέου και πρωθυπουργός ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Ήμουν ένα από τα πιο σύγχρονα κτίρια της εποχής!

41:-Στην αυλή μου είχα αρχικά χόμα και πολλά δέντρα για να παίζουν τα παιδιά. Κούνιες, τραμπάλα, μονόζυγο, σκάμμα, πολλά χαμόγελα αλλά και ανοιγμένα γόνατα. Η οδός που κατοικώ κάποτε λεγόταν οδός Σχολείων απ' όπου περνούσαν και αυτοκίνητα (όσα αυτοκίνητα υπήρχαν τότε βέβαια), αλλά τώρα λέγεται Ικτίνου και είναι πεζόδρομος.

41:-Χτίστηκε με πολλά παράθυρα, που τώρα πια δεν ανοιγοκλείνουν και πολύ εύκολα, μωσαϊκά στους διαδρόμους, μεγάλες αίθουσες, όχι όλες βέβαια. Είχα μέχρι και σχολιατρείο, μαυροπίνακες που έγραφαν πάνω μου με κιμωλία, κάδρα ηρώων στους διαδρόμους, 45 μαθητές σε κάθε τάξη, στα θρανία τρεις τρεις, μαρμάρινη σκάλα που έβγαινε στην αυλή, στην είσοδο είχε μια κατηφόρα στρωμένη με μικρούς κύβους και δεξιά ήταν το δωματιάκι και το μαγαζάκι της κυρίας Μαρίας με τις τυρόπιτες.

41:- Ήμουν και Ταλμούντ Τορά που στα Εβραϊκά σημαίνει εκμάθηση της Βίβλου. Στο σχολείο αυτό τα μαθήματα γίνονταν όλη την εβδομάδα. Τα μαθήματα κρατούσαν από τις 8 το πρωί μέχρι 4 το απόγευμα.

41:-Η κυρίως γλώσσα ήταν η ελληνική, αλλά τα νεαρά Εβραίοπουλα διδάσκονταν τη Βίβλο, προσευχές, Γαλλικά και Εβραϊκά. Όταν αποφοιτούσαν από αυτό το σχολείο, έπαιρναν δώρο μια Παλαιά διαθήκη με αφιέρωση.¹¹⁸

¹¹⁷117. Τα παρακάτω προέκυψαν από τα αρχεία του σχολείου, από απαντήσεις αποφοίτων στα ερωτηματολόγια καθώς και από την άσκηση θεατρικής γραφής που δόθηκε στην 4^η συνάντηση της β φάσης. Βλ. σχετ. παράρτημα.

¹¹⁸118. Πληροφορίες για την λειτουργία των Ταλμούντ Τορά δίνει ο κος Τζάκυ Μπενμαγιόρ, βλ. σχ. Παράρτημα.

41:-Στη Κατοχή έγινα μέχρι και νοσοκομείο, αρχικά για τους Γερμανούς και μετά για τους Άγγλους. Άλλαξα πολλά ονόματα και φορεσιές. Το 1946 ονομάστηκα 29^ο και μετά σε 41^ο και 42^ο ώσπου συγχωνευτήκαμε!¹¹⁹

Σκηνή 3η

Αναμνήσεις

41:-Ξέρετε, όσο κι αν αλλάζουν οι εποχές, η πρώτη μέρα στο σχολείο αποτελεί μια συγκλονιστική εμπειρία για την ζωή ενός παιδιού.

*Πρώτη μέρα στο σχολείο (χθες)*¹²⁰

Μαθήτρια:-Η πρώτη μου μέρα στο σχολείο ήταν πολύ ευχάριστη. Πριν ξεκινήσει ο αγιασμός, σκέφτηκα ποιον δάσκαλο ή δασκάλα θα έχω. Ευτυχώς είχαμε δασκάλα και τα παιδιά τα ήξερα από το νηπιαγωγείο. Το χαμόγελό της γέμισε την τάξη. Παίξαμε για λίγο είπαμε τα ονόματα μας και στο τέλος δεν ήθελα να φύγω. Νομίζω ότι εκείνη την μέρα ψήλωσα 10 πόντους τουλάχιστον, ότι έγινα μεγάλη δεσποινίδα!

Πρώτη μέρα στο σχολείο (σήμερα)

Μαθήτρια:-Ακόμη μερικές μέρες και αρχίζει το σχολείο! Το συνειδητοποιείς; Θα μάθουμε να διαβάζουμε, να γράφουμε, να μετράμε! Δεν σου φαίνεται υπέροχο;

Μαθήτρια:-Ναι, ναι πως...¹²¹

41:-Όσο για τους μαθητές που δέχομαι κάθε μέρα; Θα είχα να πω πολλά, οι αναμνήσεις πολλές. Πόσες φορές δεν συγκινήθηκα και γέλασα με τα μικρά παιδάκια που έχοντας το τρυφερό τους χέρι μέσα στο χέρι της μαμάς τους, της γιαγιάς του παππού, μπήκαν στο σχολείο με τρόμο, αλλά πολύ γρήγορα κάνανε φίλους και κάθησαν στο θρανίο κάνοντας την πρώτη τους ζαβολιά. Συναισθήματα; άγνωστο, φόβος, ανασφάλεια, περιέργεια...

Μαθήτρια:-Την πρώτη μέρα στο σχολείο ήμουν τρομαγμένη και ενθουσιασμένη ταυτόχρονα. Το άγχος ότι μου κοβόταν η ελευθερία με είχε πλημμυρίσει. Η τσάντα μου ασημένια με ένα διαστημόπλοιο. Ο αγιασμός σαν να κράτησε ώρες. Πήραμε τα βιβλία και στο τέλος βρήκα την γιαγιά μου να με περιμένει στην είσοδο του σχολείου. Ουφ! πάει κι αυτό! Αλλά έχει και αύριο ή ήταν μόνο για μια φορά; θα μου απαντήσει κανείς;

Σκηνή 4η

¹¹⁹119. Από απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο αποφοίτου και διασταύρωση με τα αρχεία του σχολείου.

¹²⁰120. Από γραπτό μαθήτριας που ζητήθηκε στην 4^η συνάντηση της α φάσης..

¹²¹121. Από το κόμικς *Μαφάλνα*.

Δάσκαλοι του χθες

41:-Πριν από χρόνια υπήρχε ένα μονότονο σχεδόν χρώμα από τις στολές των παιδιών, τις ποδιές εννοώ, γιατί βλέπετε η εποχή απαιτούσε ομοιομορφία και καθαρεύουσα, πίστη στα πατριωτικά και χριστιανικά ιδεώδη. Αλλά είχε και αυτό τα καλά του, μην νομίζετε. Ήταν η εποχή που η Ελλάδα είχε μόλις βγει από τον πόλεμο και έδωσε μεγάλη σημασία στην ανόρθωση του κράτους μέσα από την παιδεία. Ωστόσο, αυτό έγινε μέσα από την αυστηρή πειθαρχία και την υπακοή.¹²²

(Εισβάλλει με φόρα μια δασκάλα)

Δασκάλα:-Καλημέρα σας, είμαι η καινούρια σας δασκάλα. Αρχικά, θ' αναπτύξουμε το θέμα της εκπαίδευσης. Τι είναι η εκπαίδευση; Τι είναι η εκπαίδευση και ποιος ο ρόλος της στην κοινωνία; Ο κύριος διευθυντής με προειδοποίησε ότι είστε η καλύτερη τάξη. Και μην ξεχνάτε τώρα που βρίσκεστε εδώ πρέπει να υπακούτε. Η υπακοή είναι η υπέρτατη αρετή των μαθητών. Είστε πολύ τυχεροί που μ' έχετε δασκάλα.

Υπάρχει ένα πολύ όμορφο δίστιχο: Μες την τάξη την καλή δείχνω πάντα υπακοή! Ακούστε με καλά. Κάτι που η δασκάλα σας δεν ανέχεται είναι η ανυπακοή! Όταν παραδίδω μαθήματα δεν θέλω την παραμικρή διακοπή ή παρεμβολή. Δεν θέλω ούτε ένα πρόβλημα πειθαρχίας μέχρι το τέλος του χρόνου. Για να έχουμε μια τάξη από χρυσάφι πρέπει να έχουμε πειθαρχία από ατσάλι. Και προσέξτε καλά στο τέλος του χρόνου υπάρχουν οι απολυτήριες εξετάσεις! Προσοχή οι ανυπάκουοι και οι τεμπέληδες!¹²³

(Μπαίνει μια άλλη δασκάλα)

Δασκάλα:-Συνεχίζουμε με γλωσσολογία και λογοτεχνία! Οι ρίζες των λέξεων για παράδειγμα - Λέγε, παιδί μου!

Μαθήτρια:-Οι ρίζες των λέξεων είναι απλές ή τετραγωνικές;

Δασκάλα:-Και απλές και τετραγωνικές και κυβικές, εξαρτάται.

Μαθήτρια:-Πονάει το δόντι μου.

Δασκάλα:-Συνεχίζουμε. Η λέξη μέτωπο είναι η ρίζα της λέξης αντιμετώπιση όπως και της λέξης προμετωπίδα. Βάζοντας τις κατάλληλες προθέσεις και τις κατάλληλες καταλήξεις από τη ρίζα φτιάχνουμε άλλες λέξεις. Όμως η ρίζα δεν αλλάζει, δεν θέλει να αλλάξει!

Μαθήτρια:-Πονάει το δόντι μου, σας λέω!

¹²²122. Το παραπάνω προέκυψε από το βιβλίο *Το παλιό σχολείο*.

¹²³123. Το παραπάνω βασίζεται σε επιλογή φράσεων από το θεατρικό έργο *Κυρία Μαργαρίτα*. του Ρομπέρτο Ατάυντε.

Δασκάλα:-Γενικά σεβόμαστε όλες τις λέξεις .Κάθε λέξη έχει νόημα, σημασία και οντότητα!

Μαθήτρια:-Με πονάει, με πονάει, με πονάει!

Δασκάλα:-Αναιδέις οι σημερινοί νέοι! Εγώ σου μιλάω, δεσποινίς, και συ χαζεύεις μύγες!

(Δίνει στη μαθήτρια ένα χαστούκι)

Μαθήτρια:-Πονάει το δόντι μου σας λέω! Φεύγω!

Δασκάλα:-Πολύ καλά λοιπόν φύγε! Θα κάνω μάθημα μόνη μου. Θα ερωτώ και θα απαντώ! Η χαρά της γνώσης είναι τεραστία!¹²⁴

(Φεύγει μουρμουρίζοντας και μιλώντας στο κοινό ενώ μπαίνει μια άλλη δασκάλα κρατώντας από το αυτί μια μαθήτρια διαβάζοντας με αυστηρότητα τον έλεγχο του τριμήνου της)

Δασκάλα¹²⁵:-Λοιπόν, έχουμε και λέμε: Θρησκευτικά 5, Ελληνική γλώσσα 5, Αριθμητική 5, Γεωμετρία 5, Πατριδογνωσία 3, Γεωγραφία 4, Φυσική Ιστορία 6, Φυσική Χημεία 7, Καλλιγραφία 3, Ιχνογραφία 4, Χειροτεχνία 7, Ωδική 2, Γυμναστική 6, Αγωγή του πολίτου 7, Συμπεριφορά και ήθος 0. Φύγε να μη σε βλέπω!

(Απευθύνεται στο κοινό)- Και μη ξεχνάτε, το σχολείο εποπτεύει την διαγωγή των μαθητών εντός και εκτός σχολείου!

41:-Δεν ήταν λίγες οι φορές που προσγειωνόταν η λευκή τετράγωνη βέργα στις παλάμες των απορημένων παιδικών χεριών, με κάθε μικρό παράπτωμα, δώρο του Υπουργείου Παιδείας στους νέους προς γνώσιν και συμμόρφωσιν.

(κινητικό δρώμενο, μουσική "The Wall")

Μαθήτρια:-Για πες μου, είναι αλήθεια πως στο σχολείο χτυπάνε τα παιδιά;

Μαθητής:-Όχι βέβαια, αυτό γινόταν παλιά. Σήμερα αυτά έχουν αλλάξει.

Μαθήτρια:-Δηλαδή τα παιδιά χτυπάνε τους δασκάλους;

Μαθητής:-Όχι βέβαια, πώς σου' ρθε αυτό;

Μαθήτρια:-Όπως πάντα, τίποτα δεν αλλάζει ριζικά!¹²⁶

41:-Τιμωρία σωματική, διαπόμπευση, ψείρες και θεραπεία με πετρέλαιο, δάσκαλοι που διδάσκουν μάθημα διάλεξη, καθαρεύουσα, πολυτονικό σύστημα, εξέταση μέσα από το βαθμολόγιο, κακοί βαθμοί -κάποιοι έμεναν και στην ίδια τάξη!- καβγάδες μαθητών με πολύ ξύλο -υπάρχουν και χειρότερα δηλαδή- και πέτρες που έριχναν στα διαλείμματα ο

¹²⁴124. Η παραπάνω σκηνή Δασκάλας και μαθήτριας έχει αντληθεί από το θεατρικό έργο *Το Μάθημα* του Ευγένιου Ιονέσκο.

¹²⁵125. Η παρακάτω αναφορά σε βαθμούς έχει αντληθεί από σχολικό έλεγχο της δεκαετίας του '60.

¹²⁶126. Η παραπάνω στιχομυθία έχει αντληθεί από το κόμικς *Μαφάλντα*.

ένας στον άλλο, μακριά όμως από το βλέμμα του δασκάλου που, αν τους έπαιρνε χαμπάρι θα τους καταχέριάζε όλους με την σειρά του!¹²⁷

Μαθήτρια:-Ωραίος τρόπος να επιβάλλει κανείς την συνεργασία!

41:-Καταλαβαίνετε ότι ο δάσκαλος του τότε όχι μόνο δεν βοηθούσε να δημιουργηθούν ομάδες, αλλά το εμπόδιζε κιόλας, γιατί έτσι θα είχε τον απόλυτο έλεγχο στην μεγάλη τάξη του. Καθόταν λοιπόν πάνω από την έδρα με την ησυχία του και την βέργα του.

Σκηνή 5η

Δάσκαλοι του σήμερα

41:-Ενώ σήμερα τα πράγματα λειτουργούν διαφορετικά:

Μαθήτρια:-Έγραψες τη σελίδα με τα μπαστούνια που μας ζήτησε η δασκάλα για αύριο, Σουζάνα;

Μαθήτρια:-Όχι, γιατί η δασκάλα είναι τρελή! Η κουφή! Φαίνεται πως δεν έχει ακούσει να λένε ότι σ' αυτήν την χώρα κανένας δεν θέλει να δουλέψει. Μια γραμμή εντάξει, αλλά ένα κατεβατό μπαστούνια πώς της ήρθε; Στο λέω με τέτοιους δασκάλους η χώρα δεν θα μπορέσει να πάει μπροστά!¹²⁸

Φωνή του σήμερα:

41:-Αλήθεια πώς φαντάζεστε τον ιδανικό δάσκαλο;

Μαθητές 2012: -Να είναι δίκαιος, μεταδοτικός, υπομονετικός. Δίπλα μου, όχι απέναντι μου. Να επικοινωνούμε, να νιώθω θαλπωρή, ασφάλεια, να μου μαθαίνει πώς να μαθαίνω.¹²⁹

(Οραματισμός που πραγματοποιείται στις επόμενες σειρές. Μουσική, αυτοσχεδιασμός)

Μαθητές 2012:-Δάσκαλε αυτό το πρόβλημα δεν το καταλαβαίνουμε κι, όσο κι αν προσπαθούμε, πιότερο τα μπερδεύουμε.

Δάσκαλος 2012:-Να βρείτε την περίμετρο της χαράς, την επιφάνεια της ελευθερίας, τον όγκο της ευτυχίας...¹³⁰

Σκηνή 6^η

Σχολική ζωή του χθες

41:-Ούτε που το φαντάζεστε πως τα παιδιά πήγαιναν κάποτε στο σχολείο ξυπόλυτα, έκαναν μάθημα πρωί και απόγευμα, χρησιμοποιούσαν πάνινες και υφαντές σάκες, έγραφαν στην πλάκα με το κοντύλι και κάθε πρωί έφερναν ένα κούτσουρο για την ξυλόσομπα. Υπήρχε και το περίφημο συσσίτιο κάθε πρωί. Γάλα, ψωμί, τυρί και μια

¹²⁷127. Από το βιβλίο *Το παλιό σχολείο*.

¹²⁸128. Από το κόμικς *Μαφάλντα*.

¹²⁹129. Από απαντήσεις που δόθηκαν από απόφοιτους σε σχετικό ερωτηματολόγιο.

¹³⁰130. Η παραπάνω στιχομυθία αντλήθηκε από το ποίημα του Τζιάνι Ροντάρι *Τα δύσκολα προβλήματα*.

κουταλιά μουρουνόλαδο. Δεν θέλω ούτε να το σκεφτώ ότι μπορεί να ξαναγυρίσουμε στο μουρουνόλαδο. Καθαρίστριες τότε δεν υπήρχαν, καθάριζαν οι μαθητές μόνοι το σχολείο, το Σάββατο μετά τα μαθήματα.

41:-Να μια ιδέα που μπορείτε να την εφαρμόσετε και σήμερα, αντί να παραπονιέστε ότι το σχολείο είναι βρώμικο, κρύο και άσχημο!

Μαθητής:-Μα και 'μεις φέτος φυτέψαμε τον κήπο του σχολείου μας στην είσοδο του!

41:-Επίσης αγόραζαν τα βιβλία που χρησιμοποιούσαν και τα φρόντιζαν!

41:-Καταλαβαίνετε, λόγω της έλλειψης, όλα τα πράγματα αποκτούσαν αξία.

41:- Α, και να μην παραλείψω κάθε Κυριακή υποχρεωτικός εκκλησιασμός.

41:-Απέναντι από τα θρανία ψηλά στον τοίχο ήταν κρεμασμένη η εικόνα του Χριστού. Σ' αυτήν ακουμπούσαν τη ματιά τους οι μαθητές και παρακαλούσαν να μην τους σηκώσει ο δάσκαλος, όταν ήταν αδιάβαστοι. Κάδρα με τις μεγάλες μορφές της Επανάστασης του '21 και διάφορα γνωμικά για την πατρίδα, τη θρησκεία και την οικογένεια. Διδακτικά και βαρετά όλα αυτά θα μου πεις. Έχουν ειπωθεί όμως και αλήθειες. Πλησιάζοντας αυτά τα κάδρα νιώθω ότι κάτι μας ψιθυρίζουν κάτι.¹³¹

"Η προκοπή σας και η μάθησή σας να μην γίνει σκεπάρνι μόνο δια το άτομο σας, αλλά να κοιτάζει το καλό της κοινότητας και μέσα εις το καλό της κοινότητας ευρίσκεται και το δικό σας". (Θεόδωρος Κολοκοτρώνης)

"Όταν αγωνιστεί μόνος του να φτιάσει ή να χαλάσει, να λέγει εγώ, όταν όμως αγωνίζονται πολλοί να φτιάσουν, τότε να λένε εμείς. Είμαστε στο εμείς και όχι εις το εγώ". (Μακρυγιάννης)¹³²

41:-Στο τέλος της σχολικής χρονιάς πριν από τις καλοκαιρινές διακοπές το προαύλιο γνώριζε μεγάλη δόξα. Οι μαθητές ντυμένοι με ειδικές στολές έκαναν εκεί κάποια μέρα του Ιουνίου γυμναστικές επιδείξεις, εκτελώντας με στρατιωτική πειθαρχία πάνω στις ασβεστωμένες γραμμές τις ασκήσεις που είχαν μάθει.

(Αναπαράσταση ασκήσεων)

Δασκάλα:-Λοιπόν τι μάθαμε σήμερα;

Όρκος μαθητών 41ου σχολείου:¹³³

1. Να σεβώμεθα την σημαία μας και να θυσιαζόμεθα γι' αυτήν, όταν παρίσταται ανάγκη.
2. Να υπακούωμε πάντοτε εις τους νόμους του Σχολείου μας και τους νόμους της κοινότητας και της πατρίδος μας γενικώς.

¹³¹131. Από το βιβλίο, *Το παλιό σχολείο*.

¹³²132. Από το βιβλίο, *Αξίες της ζωής στην εκπαίδευση*, σ.51.

¹³³133. Από τα αρχεία του σχολείου.

3. Όταν μεγαλώσωμεν, να πληρώνωμεν τακτικά τους φόρους μας με κατανόησιν δια την καλή λειτουργία του Έθνους μας.
4. Να εργαζόμεθα δια την ειρήνην, αλλά και να δεχόμεθα τας ευθύνας μας, με συνείδησιν χρέους εν ώρα πολέμου.
5. Να κάμνωμεν ο,τι δυνάμεθα, δια την πρόοδον του Σχολείου μας και της πόλεώς μας και τώρα και πάντοτε.
6. Να διδάσκωμεν και να εφαρμόζωμεν τας αρχάς του καλού πολίτου παντού και πάντοτε, δια το καλόν της Πατρίδος μας και της ανθρωπότητος γενικώς.

41:-Είδατε; Αν και στην καθαρεύουσα, νομίζω ότι το είχαν πιάσει το νόημα τότε. Οι καιροί αλλάζουν, αλλά το πλαίσιο μένει ίδιο. Αρκεί να προσέξετε τι λένε.

Μαθήτρια:-Πράγματι... ίσως το παρελθόν δεν είναι και για πέταμα.

Μαθητήρια:-Μπορούμε και 'μεις να κάνουμε τον δικό μας όρκο, ένα συμβόλαιο!

Συμβόλαιο μαθητών 2012:¹³⁴

1. Δείχνω σεβασμό σε αυτούς που είναι διαφορετικοί από μένα.
2. Το σχολείο μου και η πόλη μου μ' έχουν ανάγκη όπως κι εγώ. Έχω δικαιώματα και υποχρεώσεις.
3. Εργάζομαι ειρηνικά και συνεργάζομαι.
4. Φροντίζω για την καλή λειτουργία του σχολείου.
5. Είμαι ενεργός πολίτης. Ενδιαφέρομαι για όσα συμβαίνουν στο σχολείο μου, με αφορούν.
6. Συμβιώνω αρμονικά με συνεργασία και ομοψυχία.

41:-Έχω ζήσει πραγματικά πολλές όμορφες στιγμές. Αγαπημένη στιγμή για μένα είναι όταν έρχονται τα παιδιά από τις διακοπές με τις καινούριες τσάντες και τα υπέροχα χαμόγελα. Αποφοιτήσεις, αθλητικοί αγώνες, θεατρικές παραστάσεις, αποκρίες, πάρτι στο σχολείο, εκδρομές, γυμναστική, τραγούδι, δημιουργικές στιγμές. Τώρα πια φιλοξενώ μέσα μου μια πολύχρωμη θάλασσα¹³⁵.

Σκηνή 7η

Μια ματιά στο μέλλον

41:-Αρκετά νομίζω με το παρελθόν, νομίζω ότι τους κουράσαμε. Καιρός να τους δείξουμε και μια σκηνή από τα προσεχώς. Τι θα γίνει, αν συνεχίσετε έτσι.

(Μουσική, αρχικά αναπαριστούν μια εικόνα¹³⁶ "αναρχίας", ένα στιγμιότυπο της πρόβας τους που στο τέλος παγώνει. Μετά ο καθένας εκφωνεί το ημερολόγιο του)

¹³⁴134. Από άσκηση της ομάδας της β' φάσης κατά την 3^η συνάντηση.

¹³⁵135. Από γραπτά των μαθητών σχετικά με την άσκηση " *Αν το σχολείο μιλούσε τι θα έλεγε;*", στην 4^η συνάντηση της β' φάσης.

¹³⁶136.Ο σωματικός αυτοσχεδιασμός με μουσική υπόκρουση αντλήθηκε από την 12^η συνάντηση με την ομάδα της β' φάσης.

-Αγαπητό μου ημερολόγιο, σήμερα στην πρόβα πήγαν όλα χάλια. Αναρωτιέμαι γιατί είναι τόσο εγωιστές. Αν δεν οργανωθούμε, δεν θα ετοιμάσουμε τίποτα και η γιορτή της αποφοίτησης θα είναι μια αποτυχία. Για άλλη μια φορά δεν καταφέραμε να βρούμε ούτε μια λέξη για το θεατρικό μας. Πραγματικά δεν ξέρω τι θα γίνει στο τέλος. Θα γίνουμε σίγουρα ρεζίλι. Έχω τεράστια αγωνία.

-Αγαπητό μου ημερολόγιο, σήμερα η μέρα μου πήγε χάλια, γιατί η πρόβα πήγε χάλια. Δεν μπορούμε να συγκεντρωθούμε. Αχ, μακάρι να μπορούσα να τα διορθώσω όλα. Κάθε μέρα τα ίδια! Ο καθένας φωνάζει και δεν συμμετέχει στο έργο. Δεν μπορούμε να λειτουργήσουμε όλοι μαζί. Τι θα κάνουμε; Δεν προλαβαίνουμε. Πρέπει κάποιος να δράσει και γρήγορα!

-Αγαπητό μου ημερολόγιο, στεναχωριέμαι και θυμώνω που οι κόποι αυτών των μηνών έπεσαν στο κενό. Με πιάνει πονοκέφαλος, όταν πηγαίνω στις πρόβες. Παρόλο που ο δάσκαλος μάς εμψυχώνει, εγώ στεναχωριέμαι περισσότερο, όταν βλέπω το ύφος του. Ελπίζω να συμφιλιωθούμε και να καταλάβουμε ότι δεν θα το κάνουν αυτό το έργο για κανέναν άλλον, παρά για τον εαυτό τους. Να πιστέψουμε σ' αυτό και στον εαυτό του ο καθένας. Ελπίζω ..ελπίζω να γίνει...

-Αγαπητό μου ημερολόγιο, σήμερα έγινε κάτι φοβερό. Μας είπαν ότι θα ακυρωθεί το θεατρικό και η γιορτή αποφοίτησης, γιατί δεν έχουμε κάνει τίποτα. Όχι. Δεν το δέχομαι. Είμαι διατεθειμένος να δουλέψω πολύ γι αυτήν την γιορτή, να μην τα παρατήσω. Θα το θυμόμαστε μια ζωή. Λυπάμαι για την συμπεριφορά μου. Άλλη φορά θα είμαι πιο ώριμος και δεν θα παρασύρομαι από τους άλλους.

-Αγαπητό μου ημερολόγιο, είμαι πολύ προβληματισμένη. Δεν ξέρω τι έχω κάνει και φτάσαμε εδώ που φτάσαμε. Εγώ το θέατρο το αγαπώ. Πρέπει να πετύχουμε τον στόχο μας. Είναι θέμα τιμής. Από αύριο αρχίζουμε εντατική δουλειά. Θα πείσω και τους άλλους σίγουρα.

Σκηνή 8^η

Σύγκρουση "τέλος"

41:-Είδατε; Τελικά στο χέρι σας είναι πια να έχετε μια ευχάριστη ζωή στο σχολείο. Γιατί ξέρετε, τώρα πια έχετε την ελευθερία να το κάνετε. Έχετε μια δύναμη που δεν υπήρχε παλιά. Μια δύναμη που έχει τα θετικά της, αλλά έχει και τα αρνητικά της, βέβαια, απαιτεί υπευθυνότητα.

41^ο :-Αλήθεια τι σας αρέσει στο σχολείο¹³⁸;

(Ακούγονται διάφορες απόψεις)

¹³⁷137. Τα πρώτα τρία ημερολόγια αντλήθηκαν από γραπτά των παιδιών από την 7η συνάντηση της β' φάσης, ενώ τα υπόλοιπα από την 10^η συνάντηση της β' φάσης.

Μιλώ και παίζω με τους φίλους μου. Οι παρέες. Τα διαλείμματα. Χαρούμενες στιγμές. Παιχνίδια στην αυλή. Πάρτι με τους συμμαθητές. Υπολογιστές.

41:-Είναι τόσο δύσκολο να κάνετε μια ομάδα που ο καθένας θα διατηρήσει την προσωπικότητά του θα προσφέρει, αλλά θα δέχεται και την διαφορετική άποψη;

41: -Τι χρειάζεται για να γίνει αυτό; Τι είναι η συνεργασία για σας; Μια λέξη απλώς;

41:-Τι ονειρεύεστε για το σχολείο σας;¹³⁹

(Σηκώνονται από το θρανίο ένας ένας και λένε μια φράση από τα παρακάτω)

Λιγότερο διάβασμα, περισσότερο παιχνίδι.

Αγάπη για την γνώση.

Ωραίο και καθαρό κτίριο.

Οι δάσκαλοι να με σέβονται, να με υπολογίζουν και να τους το ανταποδίδω.

Περισσότερο χιούμορ.

(Όλοι μαζί εν χορώ)

Ένα σχολείο μεγάλο σαν την γη!

41:-Άντε, ήρθε η ώρα να πηγαίνω. Η ζωή δεν είναι μόνο μαθήματα. Γεια σας παιδιά και καλή επιτυχία. Θα είμαι, όπως πάντα, εδώ μαζί σας.

Μαθητής :-Ευχαριστούμε πολύ για την βοήθεια και να είσαι σίγουρο ότι θα γράψεις ακόμα πολλές σελίδες ιστορίας.

Μαθητής:-Μας έδωσες έμπνευση να κάνουμε και ‘μεις κάτι για να μείνουμε στην ιστορία. Να γράψουμε το δικό μας έργο και φυσικά να κάνουμε μια ωραία παράσταση.

Μαθήτρια:-Μάλιστα λέω να την ονομάσουμε "41.000 ευχές φτάνουν στον ουρανό!"

(Φεύγουν ενθουσιασμένοι. Μένει μόνο μια μαθήτρια)

Μαθήτρια:-Τελικά πρέπει να σταθώ στις πλάτες των προγόνων μου για να δω το μέλλον;¹⁴⁰

¹³⁸138. Επιλογή από γραπτά των παιδιών σχετικά με το τι τους δίνει χαρά στο σχολείο, από την α' φάση 5η συνάντηση.

¹³⁹139. Επιλογή από γραπτά των παιδιών κατά την β' φάση, 4^η συνάντηση, από άσκηση θεατρικής γραφής.

¹⁴⁰140. Από το βιβλίο *Το παλιό σχολείο*.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ

Μεταξύ της πρώτης και δεύτερης παράστασης δόθηκε ένα ερωτηματολόγιο¹⁴¹ στους μαθητές. Οι απαντήσεις τους παρουσιάζονται ομαδοποιημένες παρακάτω:

• **Τι σας άρεσε στη διαδικασία του προγράμματος;**

Τα παιδιά απάντησαν τα εξής: ότι τους άρεσε το θέμα και η ατμόσφαιρα που επικρατούσε, οι αυτοσχεδιασμοί και οι ενδιαφέρουσες δραστηριότητες, η γνωριμία με την ιστορία του σχολείου τους, η ανακάλυψη ταλέντων για κάποιους και ότι η Ε' και η ΣΤ' ήρθαν πιο κοντά. Ακόμη, τους άρεσε το γεγονός ότι συνεργάστηκαν και έφτιαξαν μια ομάδα, ότι έκαναν φίλους και γνώρισαν καλύτερα κάποια παιδιά. Επιπλέον, τους άρεσαν τα αστεία της ομάδας, το τελικό κείμενο και η παράσταση. Χαρακτηριστική φράση: *"Μου άρεσε που η Ε' και η Στ' συνεργαστήκαμε και φτιάξαμε μια ομάδα. Στην αρχή μπορεί να ήμασταν αμήχανες, στη συνέχεια αφεθήκαμε και γνωριστήκαμε".*

• **Τι δεν σου άρεσε στη διαδικασία και τι πιστεύεις ότι θα μπορούσε να λειτουργήσει καλύτερα;**

Αυτά που δεν τους άρεσαν αφορούν τον συγχρονισμό και τη συνεργασία, δηλαδή ότι κάποιοι δεν ήταν συνεπείς στις πρόβες, -πράγμα που πιστεύουν ότι καθυστέρησε το έργο-και ότι κάποιοι αποχώρησαν από την ομάδα, ενώ θα μπορούσαν να μείνουν και να βοηθήσουν. Σε κάποιους δεν τους άρεσε επίσης η διανομή των ρόλων και ότι καθυστέρησαν να τους μάθουν. Χαρακτηριστική φράση: *"Τα μέλη που άλλαζαν με τον καιρό, καθυστερώντας το τελικό σκοπό, τέλος (κάτι στο οποίο έχω και' γω μερίδιο ευθύνης) ότι η απουσία των παιδιών καθυστέρησε το έργο και είχε επιπτώσεις".*

• **Τι πιστεύεις ότι λειτούργησε σωστά;**

Απάντησαν ότι η παράσταση μετά από πρόβες πήγε καλά, ότι το κείμενο λειτούργησε γιατί ήταν βγαλμένο από τους ίδιους, καθώς και ότι κατάφεραν να συνεργαστούν. Ακόμη, πιστεύουν ότι λειτούργησε θετικά η βοήθεια από το μέρος της εμψυχώτριας προς τον καθένα και οι ασκήσεις των πρώτων συναντήσεων της ομάδας. Χαρακτηριστικές φράσεις: *" Στην αρχή ήμασταν από διάφορες τάξεις και τμήματα δεν γνωριζόμασταν, αλλά αυτό που λειτούργησε είναι ότι σιγά σιγά γίναμε μια ομάδα"... "Η τελική συνεργασία και η βοήθεια από το μέρος της κυρίας προς τον καθένα μας"... "Οι αρχικές ασκήσεις που αν και δεν τις έδωσα πολύ σημασία βοήθησαν πολύ".*

• **Τι πιστεύεις ότι σου προσέφερε η συμμετοχή σου σε ένα τέτοιο πρόγραμμα;**

Οι μαθητές έδωσαν τις εξής απαντήσεις: Ότι τους προσέφερε μια εικόνα για ένα είδος διαφορετικού θεάτρου, ότι γνώρισαν καλύτερα το σχολείο τους, ότι έμαθαν να σέβονται

¹⁴¹141. Βλ.παράρτημα.

και να συνεργάζονται με τους συμμαθητές τους, ότι έκαναν κάποιες φιλίες, ότι βελτίωσαν τις θεατρικές τους ικανότητες, ότι προετοιμάστηκαν για τις εξετάσεις τους στο καλλιτεχνικό σχολείο, ότι ήταν συνολικά μια δημιουργική εμπειρία. Χαρακτηριστικές φράσεις: *"Μια άποψη διαφορετικού θεάτρου"...* *"Έμαθα πολλά για το σχολείο μου και γνώρισα κάποια παιδιά"...* *"Πιστεύω ότι η συμμετοχή μου στο πρόγραμμα με έκανε πιο ώριμη γιατί έμαθα να συνεργάζομαι με τους άλλους και οι άλλοι μαζί μου, γιατί η συνεργασία είναι το πρώτο και το τελευταίο κομμάτι του πάζλ"...* *"Περισσότερες φιλίες"...* *"Μου πρόσφερε την εμπειρία του να συμμετέχω και να συνεργάζομαι σε μια τέτοια ομάδα θεατρικού (που μάλλον στο δημοτικό δεν θα την είχα)"...* *"Ήταν μια φανταστική εμπειρία και χαίρομαι που συμμετέχω σ' αυτήν".*

• **Τι πιστεύεις για το τελικό αποτέλεσμα της παρουσίασης;**

Απάντησαν ότι ήταν πολύ καλό, καθώς και ότι ήταν πολύ διαφορετικό από τα άλλα που έκαναν τόσα χρόνια, ότι ο καθένας έδωσε τον καλύτερο του εαυτό, ότι η παρουσίαση έκανε εντύπωση, και η συνεργασία βοήθησε θετικά σ' αυτό. Χαρακτηριστικές φράσεις: *"Μ' άρεσε πολύ και ήταν πολύ διαφορετικό από τα άλλα που κάναμε τόσα χρόνια"...* *"Πιστεύω ότι ήταν πολύ καλό το αποτέλεσμα και ο καθένας έβαλε τα δυνατά του και η παρουσίαση έκανε εντύπωση"...* *"Πιστεύω ότι πήγαμε πάρα πολύ καλά γιατί εκτελέσαμε ένα πρόγραμμα που δεν είναι για την ηλικία μας και όμως η συνεργασία βοήθησε θετικά".*

• **Πιστεύεις ότι μέσα από τη συμμετοχή σου άλλαξε ο τρόπος που αντιμετωπίζεις το σχολείο;**

Απάντησαν ότι έμαθαν για την ιστορία του σχολείου και συνειδητοποίησαν τις δυσκολίες εκείνης της εποχής. Επίσης, απάντησαν ότι βλέπουν θετικά τους δασκάλους γιατί καταβάλλουν μια προσπάθεια που αξίζει σεβασμό. Από κάποιες απαντήσεις διαφαίνεται αλλαγή στάσης προς το σχολείο π.χ. έγραψαν ότι το έβλεπαν σαν ένα παλιό κτίριο, σαν ένα "τερατόσπιτο", ενώ τώρα το βλέπουν διαφορετικά.

• **Ποια ήταν αρχικά η σχέση σου με τα άλλα μέλη της ομάδας; Άλλαξε στην πορεία;**

Οι μαθητές κατέγραψαν τα εξής: Γνώρισαν κάποια παιδιά που δεν τα ήξεραν και έγιναν φιλίες και σε αυτό βοήθησε ο κοινός στόχος που είχαν. Μέσα από τον Πολιτιστικό Όμιλο υποστήριξαν ότι έγιναν φίλοι, μια παρέα, μια ομάδα που συνεργάστηκε και πέτυχε, με αποτέλεσμα στο τέλος όλοι να δεθούν μεταξύ τους. Κάποιοι διευκρίνισαν ότι αρχικά οι σχέσεις τους δεν ήταν καθόλου καλές για τον λόγο ότι η σχέση μεταξύ ΣΤ' και Ε' τάξης ήταν εχθρική αλλά μέσα από τη συμμετοχή στην ομάδα αυτό άλλαξε. Μέσα από τις πρόβες δέθηκαν και τώρα είναι φίλοι, κάτι που παλιά πιστεύουν ότι ήταν αδιανόητο. Χαρακτηριστικές φράσεις: *"Πιστεύω ότι η σχέση μεταξύ Έκτης και Πέμπτης*

τάξης ήταν εχθρική αλλά μέσα από την συμμετοχή μας πιστεύω ότι άλλαξε".... "Όμως μέσα από πρόβες που κάναμε μαζί δεθήκαμε και τώρα είμαστε φίλοι κάτι που παλιά για μένα ήταν αδιανόητο"... "Γνώρισα κάποια παιδιά που δεν τα ήξερα και έγινα καλή φίλη με κάποια αλλά και σε αυτό βοήθησε ο κοινός στόχος που είχαμε"... "Τα περισσότερα παιδιά τα ήξερα απλώς φυσιογνωμικά. Τώρα όμως μιλάμε στα διαλείμματα κάνουμε παρέα και γνωριζόμαστε καλύτερα".

● **Θα ήθελες να συμμετάσχεις ξανά σε πρόγραμμα τέτοιου είδους;**

Οι περισσότεροι απάντησαν θετικά και ανέφεραν ότι: μαθαίνουν, ψυχαγωγούνται, είναι κάτι πρωτότυπο, κάνουν καινούριους φίλους και αποτελεί μια όμορφη ανάμνηση ιδιαίτερα γι' αυτούς που αποφοιτούν από το δημοτικό. Χαρακτηριστικές φράσεις: "Φυσικά γιατί έμαθα και εγώ πράγματα για το σχολείο μου, είναι σαν δεύτερο σπίτι μου την μισή μέρα είμαι εδώ παρόλο που καμιά φορά δεν το φροντίζω"... "Έμαθα πολλά που με βοήθησαν να σκέφτομαι διαφορετικά, έμαθα ότι όλοι είναι ίσοι και ότι η διαφορετικότητα δεν είναι κάτι κακό, έμαθα επίσης και κάτι πού σημαντικό, την άσχημη ετυμολογία της κοροϊδίας μέσα από ασκήσεις και γενικώς από όλη την διαδικασία που όχι μόνο πέρασα καλά δημιουργήσαμε ένα ωραίο θεατρικό, αλλά παράλληλα με δίδαξε πολλά".

● **Γράψε μια ανάμνηση που επιλέγεις να κρατήσεις από τη συμμετοχή σου στη θεατρική ομάδα.**

Επιλέγουν να κρατήσουν: Τα λόγια του ρόλου κάποιων παιδιών, το αποτέλεσμα, τη στιγμή που πέταξαν τα μπαλόνια στο τέλος του θεατρικού, το γέλιο στις πρόβες, το τελικό αποτέλεσμα που όλοι ήταν με ένα χαμόγελο στα χείλη, τη στιγμή που τελείωσε η παράσταση, την πρώτη παρουσίαση στην αυλή, το χειροκρότημα στο τέλος των παραστάσεων. Σημαντικό είναι και το γεγονός ότι η διαδικασία αποτέλεσε για τους εμπλεκόμενους μια γλυκιά ανάμνηση και κάποιοι θέλουν να "κρατήσουν" την περίοδο των προβών και τη διαδικασία, γιατί παρόλο που θεωρούν την παράσταση ότι ήταν "εκπληκτική", αυτό που θεωρούν σημαντικότερο είναι η πορεία μέχρι την παράσταση. Χαρακτηριστικές φράσεις: "Μόλις τελειώσαμε το θεατρικό! Όλοι μας χειροκροτούσαν και φαινόταν χαρούμενοι, ήταν σαν να μου είχε φύγει το άγχος και να πετούσα μαζί με τα μπαλόνια. Ήταν τέλεια στιγμή"... "Νομίζω ότι αυτό που θέλω να κρατήσω είναι οι πρόβες και οι ετοιμασίες που κάναμε για να φτάσουμε εκεί που φτάσαμε. Παρόλο που η παράσταση ήταν εκπληκτική αυτό που είναι σημαντικότερο για μένα είναι η πορεία μας μέχρι το τέλος"... "Θα τα κρατήσω όλα γιατί προσπαθήσαμε πραγματικά.. Πρώτα απ' όλα το τελικό αποτέλεσμα γιατί για τον εαυτό μου θεωρώ ότι αυτή είναι η ανταμοιβή για τον κόπο και τις θυσίες μου!"... "Τις πρόβες που όλοι ήμασταν με ένα χαμόγελο στα χείλη".

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αποτιμώντας κανείς ένα πρόγραμμα Θ.τ.Ε. στην εκπαίδευση, θα πρέπει να εξετάσει τη διερεύνηση των θεμάτων, την εκπλήρωση των στόχων, παιδαγωγικών και καλλιτεχνικών, καθώς και όλη τη διαδικασία της έρευνας, παραγωγής και παρουσίασης του τελικού κειμένου που δημιούργησε η ομάδα.

Με τη διερεύνηση που έγινε, μέσω του Εκπαιδευτικού Δράματος και του Θ.τ.Ε., για τη σχέση των μαθητών με το σύγχρονο σχολείο, τα παιδιά κατάφεραν να διατυπώσουν τα προβλήματα της μαθητικής κοινότητας όπου ανήκουν, να προτείνουν λύσεις γι' αυτά που μπορούν και επιθυμούν να αλλάξουν, να αποκτήσουν μια ενεργό στάση στη σχολική ζωή που αποτελεί ούτως ή άλλως μεγάλο μέρος της καθημερινότητάς τους. Βίωσαν με κριτικό βλέμμα την πραγματικότητα και έγιναν εν δυνάμει φορείς κάποιας αλλαγής στο κοινωνικό περιβάλλον τους.

Ακόμη, ήρθαν σε επαφή με την ιστορία, το παρελθόν του σχολείου, που αποτελεί τόπο συναντήσεων πολλών γενεών και συμπεριφορών, κατανόησαν τα θετικά διαχρονικά στοιχεία του και αντιμετώπισαν με κριτική στάση αυτά που χρήζουν αλλαγής. Παρατήρησαν την αλλαγή στο σύστημα εκπαίδευσης από το δασκαλοκεντρικό σύστημα και τον αυταρχισμό του δασκάλου που κυριαρχούσε μεταπολεμικά, στο δημοκρατικό στυλ διδασκαλίας και στην ομαδοσυνεργατική μέθοδο του σήμερα. Οραματίστηκαν το ιδανικό σχολείο και προσδιόρισαν το προφίλ του δασκάλου που επιθυμούν να τους καθοδηγεί. Ακόμη, προσδιόρισαν την επιθυμία τους για ανθρώπινες σχέσεις που διαμορφώνονται στο σχολικό περιβάλλον με κριτήριο τη συνεργασία, το σεβασμό στην διαφορετικότητα και τα δικαιώματα του ανθρώπου. Επίσης, συνειδητοποίησαν ότι ο χώρος τους "ανήκει" και αποτελούν οι ίδιοι το έμπυχο υλικό, είναι μέλη της κοινότητάς τους, μπορούν να έχουν "λόγο", άποψη, και μπορούν να παρεμβαίνουν σε θέματα που τους αφορούν. Συμπερασματικά, τα παιδιά βίωσαν τη σχολική πραγματικότητα μέσα από μια εναλλακτική θεατρική μέθοδο που αποκλείει το διδακτισμό και προωθεί την κριτική σκέψη.

Σε ό,τι αφορά κάποιους ειδικότερους παιδαγωγικούς στόχους που τέθηκαν θα μπορούσε να πει κανείς ότι πραγματοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό μέσα από την διερεύνηση των θεμάτων, από τη διαδικασία των εργαστηρίων και της τελικής παράστασης. Ο μαθητής στοχάστηκε πάνω σε θέματα της καθημερινότητάς του και πρότεινε ή βρήκε λύσεις που αναδεικνύουν την αξία της συνεργασίας και της αρμονικής συμβίωσης. Μέσα από αυτή τη διαδικασία απέκτησε και αυτοεκτίμηση, γεγονός που διαφάνηκε και κορυφώθηκε κατά τη διάρκεια των παραστάσεων αλλά και

έπειτα. Ακόμη εκτονώθηκε ο συναισθηματικός κόσμος του και εμπλουτίστηκε, "ανακάλυψε" μόνος του θετικές συμπεριφορές, μέσα από το βίωμα και τον αναστοχασμό των δράσεών του. Καλλιεργήθηκε η ενσυναίσθηση, οξύνθηκε η παρατηρητικότητα του και η φαντασία του, και μέσα από την συμμετοχή σε μια συλλογική δράση με έναν κοινό στόχο, κοινωνικοποιήθηκε, αποκτώντας παράλληλα μια πολύπλευρη μαθησιακή εμπειρία.

Πέρα από τα παιδαγωγικά οφέλη, υπάρχουν και σημαντικά καλλιτεχνικά οφέλη που αποκόμισε ο μαθητής, μέσα από τη συμμετοχή του σε μια συλλογική καλλιτεχνική εμπειρία που είχε απώτερο στόχο τη δημιουργία ενός πρωτότυπου καλλιτεχνικού προϊόντος. Ήρθε σε επαφή με τη θεατρική τέχνη μέσα από διαφορετικές προσεγγίσεις και γνώρισε διάφορους θεατρικούς κώδικες. Με τον αυτοσχεδιασμό και το παιχνίδι, τη θεατρική γραφή και την έρευνα, καλλιέργησε τα εκφραστικά του μέσα ισομερώς (το λόγο, την φωνή και το σώμα) εκφράζοντας ποικιλία συναισθημάτων σε διάφορες καταστάσεις. Με αυτές τις δραστηριότητες απέκτησε δεξιότητες σε ό,τι αφορά την θεατρική τέχνη. Παράλληλα είχε την ευκαιρία να προσεγγίσει ένα διαφορετικό είδος θεάτρου που χρησιμοποιεί τον αντισυμβατικό χώρο για την παρουσίαση των δρωμένων και στοχεύει στον πειραματισμό. Το δρώμενο της ομάδας ήταν μια πρωτότυπη σύνθεση και απόδοση κειμένου, με διαδραστικά στοιχεία, σε μη συμβατικό θεατρικό χώρο. Μπορούμε να πούμε, επομένως, ότι υπήρξε πολύ απαιτητικό εγχείρημα για μαθητές δημοτικού.

Όλα τα παραπάνω και όσα αναδείχθηκαν από την παρούσα εργασία μαρτυρούν ότι το Θ.τ.Ε. μπορεί να έχει μια δυναμική θέση στο σχολείο και ότι μπορεί να εμπλουτίσει την διδασκαλία της θεατρικής αγωγής. Ταυτόχρονα μπορεί να αποτελέσει ένα πολύτιμο μέσο για τη δημιουργία παραστάσεων με παιδιά και νέους, με παραστάσεις που αποκλίνουν από τα στερεότυπα του σχολικού θεάτρου και αναδεικνύουν θέματα που τους αφορούν άμεσα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Barker Clive, *Theatre Games. A new approach to Drama Teaching*, εκδ. Methuen, Λονδίνο, 1977.
- Boal Augusto, *Games for Actors and Non Actors*, μτφ. Adrian Jackson, εκδ. Routledge, Λονδίνο, 1992.
- Bolton Gavin, *Acting in Classroom Drama: A Critical Analysis*, εκδ. Trentham Books in association with the University of Central England, 1999.
- Fischer Lichte Erika, *The Transformative Power of Performance. A new aesthetics*, μτφ. Saskya Iris Jain, εκδ. Routledge, Taylor and Francis Group, 2008.
- Fleming Michael, *The Art of Drama Teaching*, εκδ. David Fulton Publishers, Λονδίνο 1997.
- Graham Scott and Hoggett Steven, *The Frantic Assembly Book of Devising Theatre*, εκδ. Routledge, Νέα Υόρκη, 2009.
- Heddon Deirdre and Milling Jane, *Devising Performance. A Critical History*, εκδ. Palgrave Macmillan, 2010.
- Hodge Alison, *Twentieth Century Actor Training*, εκδ. Routledge Taylor and Francis Group, Λονδίνο, 2000.
- Jackson Tony, *Learning Through Theatre, New Perspectives on Theatre in Education*, εκδ. Routledge, Λονδίνο, 1993.
- Kempe Andy and Nicholson Helen, *Learning to Teach Drama 11-18*, εκδ. Continuum International Group, 2007.
- Kiernander Adrian, *Ariane Mnouchkine and the Theatre du Soleil*, εκδ. Cambridge University Press, 1993.
- Kuppers Petra, *Community Performance. An Introduction*, εκδ. Routledge, Λονδίνο, 2007.
- Murray Simon and Keefe John, *Physical Theatres. A Critical Introduction*, εκδ. Routledge, Taylor & Francis Group, Abingdon, 2007.
- Neelands Jonathan and Dobson Warwick, *Advanced Drama and Theatre Studies*, εκδ. Hodder Education, Λονδίνο, 2008.
- Neelands Jonathan and Goode Tony, *Structuring Drama Work*, εκδ. Cambridge University Press, Κέμπριτζ, 2000.
- Nicholson Helen, *Applied Drama, The Gift of Theatre*, εκδ. Palgrave Macmillan, Νέα Υόρκη, 2005.

- Oddey Alison, *Devising theatre. A practical and theoretical handbook*, εκδ. Routledge, Λονδίνο, 1994.
- O'Neill Cecily, *Drama Worlds: a framework for process drama*, εκδ. Heineman, Portsmouth, 1995.
- O'Toole John, *The Process of Drama. Negotiating art and meaning*, εκδ. Routledge, Λονδίνο, 1992.
- Paget Derek, *True Stories? Documentary Drama on Radio, Screen and Stage*, Manchester: Manchester University Press, 1990.
- Saxton Juliana and Prendergast Monica, *Applied Theatre: International case studies and challenges for practice*, εκδ. Intellect L.t.d., Μπρίστολ, 2009.
- Somers John, *Drama in the Curriculum*, εκδ. Education Matters - Cassell, Λονδίνο, 1994.
- Shepherd Simon, *The Cambridge Introduction to Modern English Drama*, εκδ. Cambridge University Press, Κέιμπριτζ, 2009.
- Willett John, *Brecht on Theatre, the development of an aesthetic*, εκδ. Methuen, Λονδίνο, 1974.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αυδή Άβρα και Χατζηγεωργίου Μελίνα, *Η τέχνη του Δράματος στην εκπαίδευση, 48 προτάσεις για εργαστήρια θεατρικής αγωγής*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα, 2007.
- Vygotsky L.S., *Νους στην Κοινωνία, Η ανάπτυξη των ανώτερων ψυχολογικών διαδικασιών*, επιμέλεια Στέλλα Βοσνιάδου, μτφ. Άννα Μπίμπου και Στέλλα Βοσνιάδου, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2000.
- Γκόβας Νίκος, *Για ένα δημιουργικό και νεανικό θέατρο, ασκήσεις, παιχνίδια, τεχνικές*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα, 2002.
- Woolland Brian, *Η διδασκαλία του Δράματος στο δημοτικό σχολείο*, μτφ. Ελένη Κανηρά, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999.
- Greig Noel, *Θεατρική Γραφή, ένας πρακτικός οδηγός*, μτφ. Πένυ Φυλακτάκη, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2007.
- Λεκός Ζακ, *Το ποιητικό σώμα, μια διδασκαλία της θεατρικής πράξης*, μτφ. Έλενα Βόγλη, εκδ. Κοάν, Αθήνα, 2005.
- Μνουσκίν Αριάν, *Η τέχνη του τώρα, συζητήσεις με τον Φαμπιέν Πασκώ*, μτφ. Γιώργος Βουδικλάρης, εκδ. Κοάν, Αθήνα, 2010.
- Μπόγκαρτ Αν, *Ένας σκηνοθέτης προετοιμάζεται, δοκίμια για την τέχνη και το θέατρο*, μτφ. Ευγενία Τζιρτζιλιάκη, εκδ. Ηριδανός, 2009.

- Μπιρμπίλη Μαρία, *Προς μια Παιδαγωγική του διάλογου. Η σημασία και ο ρόλος των ερωτήσεων στην Προσχολική Εκπαίδευση*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2008.
- Μποάλ Αουγκούστο, *Το θέατρο του Καταπιεσμένου*, μτφ. Ελπίδα Μπραουδάκη, εκδ. Θεωρία, Αθήνα, 1981.
- Bruner Jerome, *Πράξεις νοήματος*, μτφ. Ήβη Ρόκου-Γιώργος Καλομοίρης, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997.
- Bruner Jerome, *Δημιουργώντας Ιστορίες, Νόμος, Λογοτεχνία, Ζωή*, επιμέλεια Γ. Κουγιουμτζάκης, μτφ.Β.Τσούρτου-Κ.Πολυδάκη, 3^η έκδοση, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004.
- Πατσαλίδης Σάββας, *Θέατρο, Κοινωνία, Έθνος: Από την "Αμερική" στις Ηνωμένες Πολιτείες*, τμ.2, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2010.
- Rohrs Herman, *Το κίνημα της προοδευτικής εκπαίδευσης*, μτφ. Κ. Δεληκωνσταντής-Σ. Μπουζάκης, εκδ. Αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1990.
- Σέξτου Περσεφόνη, *Θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα στα σχολεία*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα, 2005.
- Johnstone Keith, *Impro. Ο αυτοσχεδιασμός στο θέατρο*, μτφ. Άννα Γαρεφαλάκη, εκδ. Οκτώ Αθήνα, 2011.
- Haynes Joanna, *Τα παιδιά ως φιλόσοφοι. Μάθηση μέσω της έρευνας και του διαλόγου στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση*, μτφ. Γιάννης Τζαβάρας, εκδ.Μεταίχμιο, Αθήνα, 2008.

Λεξικά

- The Oxford Encyclopedia of Theatre and Performance*, τμ.1, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 2003.
- Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, Λεξικό θεάτρου*, επιμ. Phyllis Hartnoll-Peter Found, μτφ. Νίκος Χατζόπουλος, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 2000.
- Patrice Pavis, *Λεξικό του Θεάτρου*, μτφ. Αγνή Στρομπούλη, γεν. εποπτεία Κώστας Γεωργουσόπουλος, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2006.

Ηλεκτρονικές πηγές

- Άρθρο της Virginie Magnat στο Theatre Topics 2005, με τίτλο "Devising Utopia or asking for the Moon", δημοσιευμένο στον ιστότοπο: <https://people.ok.ubc.ca.creative/VirginieM/Devising> article by Virginie Magnat.

Σχολικά βιβλία

Βλέπω τον σημερινό κόσμο, Δημιουργικές / Διαθεματικές δραστηριότητες για την ευέλικτη ζώνη του δημοτικού σχολείου, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 2005, έκδοση Δ.

Βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε για την εφαρμογή

Αγραφιώτου-Ζαχοπούλου Πέρσα, *Σχολεία της Θεσσαλονίκης*, εκδ. Ιανός, Θεσσαλονίκη, 1997.

Ionesco Eugene, *Η φαλακρή τραγουδίστρια, Το μάθημα, Οι καρέκλες* μτφ. Ερρίκος Μπελλιές, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 2007.

Quinto κόμικς, *Μαφάλντα, Η γη γυρίζει*, τεύχος 3, μτφ. Νίκη Γκούζα, εκδ. Μέδουσα, Αθήνα, 2004.

Μανούσου Γκέλυ και Σοφία Ταναϊνή, *Αξίες ζωής στην εκπαίδευση*, εκδ. Ωρίων, Αθήνα, 2010.

Ρομπέρτο Ατάϋντε, *Κυρία Μαργαρίτα*, μτφ. Πάνος Κατέρης, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα/Γιάννινα, 1998.

Ροντάρι Τζιάνι, *Φλואρίες ανάμεσα στον ουρανό και τη γη*, τμ.2, απόδοση Άννα Κωστάλα-Μαργαριτοπούλου, εκδ. Τεκμήριο, Αθήνα, 1990.

Τσορώνη-Γεωργιάδη Γιολάντα και Ευαγγέλου Άντα, *Το παλιό σχολείο*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2011.